

“ชัยชนะแห่ง
สันติภาพนั้น
มิได้มีชื่อเสียงบรร
ลือรณามันอยู่ไปก
ว่า ^{มัน} ชัยชนะแห่ง
สงครามแต่
อยู่ ่างใด”

71 ปี วันสันติภาพไทย: สันติ-ประชา-ทำ

71 ปี วัน
สันติภาพ
ไทย:
ประชา-
ทำ

สุลักษณ์ สีว
วัฑฒ์
ชัยวัฒน์ สดว
ชานันท์
ฉัตรทิพย์
นาคสุภา
สุวิษยา สุไล
มาน, โคม สุข

กษิติศ อ
นนทนา
ธร
บรรณาธิก

71 ปี วันสันติภาพไทย:
สันติ-ประชา-ทำ

71 ปี วันสันติภาพไทย:

สันติ-ประชา-ทำ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

71 ปี วันสันติภาพไทย: สันติ-ประชา-ทำ-- กรุงเทพฯ : หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.

168 หน้า.

1. สันติภาพ. 2. เสรีไทย. I. กษิติศ อนันตนาถร. II. ชื่อเรื่อง.

327.172

ISBN 978-974-466-893-6

พิมพ์ครั้งแรก: 16 สิงหาคม 2559

จำนวนพิมพ์: 1,000 เล่ม

บรรณาธิการ: กษิติศ อนันตนาถร

ศิลปกรรม: วรมันต์ โสภณปฏิมา

พิสูจน์อักษร: วรินทร์ คำโพธิ์ทอง

จัดทำ: หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 99 หมู่ 18 ตำบลคลองหลวง อำเภอคลองหลวง

ปทุมธานี 12121

71 ปี วันสันติภาพไทย:
สันติ-ประชา-ทำ

กษิติศ อนันตนาถ

บรรณารักษ์

หนังสือที่ระลึกงาน “ประวัติศาสตร์มีชีวิต 71 ปี วันสันติภาพไทย”

16 สิงหาคม 2559

หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทบรรณาธิการ

ในวาระที่วันสันติภาพไทยเวียนมาบรรจบครบ 71 ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กำหนดจัดกิจกรรมรำลึกเช่นเดียวกับทุกปีที่ผ่านมา และจัดให้มี **71 ปี วันสันติภาพไทย: สันติ-ประชา-ทำ** เป็นหนังสือที่ระลึกขึ้นเป็นอนุสรณ์สำหรับวาระนี้

“**สันติประชาธรรม**” เป็นแนวคิดหลัก ที่เป็นสัญลักษณ์สำคัญของอาจารย์ป๋วย ท่านเคยกล่าวถึงสันติประชาธรรมว่า สันติวิธีเป็นวิธีเดียวเพื่อประชาธรรมถาวร¹ ซึ่ง “ประชาธรรม” คือสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง คือธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม โดยจำแนกองค์ประกอบเป็นหลักการกว้าง ๆ คือ (1) เสรีภาพและสิทธิของคนแต่ละคน (จำกัดตามเอกสารสหประชาชาติเรื่องสิทธิมนุษยชน) และ (2) การมีส่วนร่วมในการกำหนดโชคชะตาของสังคมที่เราอาศัยอยู่ แต่ละคนมีสิทธิหน้าที่เท่ากันในเรื่องนี้ ไม่ว่าจะมีส่วนนะ เพศ หรือกำเนิดมาอย่างไร²

และกล่าวต่อไปว่า ประชาธรรมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชาธรรม ย่อมไม่มีทางที่ใครจะหยิบยื่นให้ ซึ่งบ้านเมืองที่มีประชาธรรมต้องมีชื่อมีแป ไม่ใช้ปกครองกันตามอำเภอใจของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง³

¹ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ “บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี,” ใน *ทัศนะว่าด้วยการเมืองและจริยธรรม* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2545), 13.

² ป๋วย อึ๊งภากรณ์ “แนวทางสันติวิธี,” ใน *เรื่องเดียวกัน*, 140.

³ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ “บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี,” ใน *เรื่องเดียวกัน*, 13.

พ.อ. ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ได้แสดงปาฐกถาในวาระ 69 ปี วันสันติภาพไทย ไว้ตอนหนึ่งว่า ขบวนการเสรีไทยและภารกิจในการรักษาสันติภาพของพวกเขาตั้งอยู่บนสิ่งที่เรียกว่า “**สันติประชาธรรม**” คือ สันติภาพที่จะต้องมีความเสมอภาค และความยุติธรรมเป็นหัวใจ เป็นรากฐาน โดยที่ขบวนการเสรีไทยต้องการจะสร้างสันติภาพที่ปราศจากความรุนแรง ไม่ใช่เพียงสันติภาพที่ปราศจากภาวะสงครามเท่านั้น แต่มีองค์ประกอบของความเสมอภาค และความยุติธรรมในสังคมด้วย⁴

ในวาระ 100 ปี อาจารย์ป่วย และ 71 ปี วันสันติภาพไทย จึงขอตั้งชื่อรองของหนังสือเล่มนี้ว่า **สันติ-ประชา-ทำ** เพราะสันติประชาธรรมก็คือสันติภาพที่ดี จะได้มาก็ด้วยการกระทำของประชาชนทุกคน และหลักการสันติประชาธรรมนี้ก็เป็นหัวใจของขบวนการเสรีไทยที่ควรเรียนรู้ ดังหลายบทความในหนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนแนวคิดดังกล่าวไว้พอสมควร

หนังสือ **71 ปี วันสันติภาพไทย: สันติ-ประชา-ทำ** ได้รวบรวมบทความต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงแนวคิดสันติประชาธรรม และประวัติศาสตร์ของขบวนการเสรีไทย ตลอดจนเรื่องที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

บทความแรก **วันสันติภาพไทย 16 สิงหาคม** ส. ศิวรักษ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของวันสันติภาพไทย เสนอบทเรียนจากขบวนการเสรีไทย และชักชวนให้คนร่วมสมัยต่อยอดอุดมคติแนวคิดสันติภาพให้เป็นจริง

2 บทความต่อมา เป็นปาฐกถาที่แสดงในงาน 70 ปี วันสันติภาพไทย ที่หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เมื่อวันที่ 15 และ 16 สิงหาคม 2558 โดยศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

⁴ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “ตัวตนในอดีตและบทเรียนในปัจจุบันของขบวนการเสรีไทย,” ใน **70 ปี วันสันติภาพไทย** (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), 75–76.

เสนอเรื่อง *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย* กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีเรื่องสันติวิธี ตัวอย่างในต่างประเทศและในไทย เพื่อเป็นบทเรียนให้กับสังคมไทยในบรรยากาศบ้านเมืองที่เฝ้าหาสันติเช่นทุกวันนี้

ขณะที่ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เสนอเรื่อง *ประวัติศาสตร์ขบวนการเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2* โดยท่านได้แนะนำหนังสือที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทยให้ได้กลับไปทบทวน และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพลังจากคนเล็กคนน้อยที่เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย อีกนัยหนึ่งคือ ขบวนการเสรีไทยสำเร็จได้มิใช่เพราะแต่ปัญญาชน นักเรียนนอก หรือคนในตำแหน่งสูง ๆ เท่านั้น แต่คุณูปการของคนปลาย่อปลายแฉมที่ทำงานอย่างปิดทองหลังพระ โดยไม่ปรากฏชื่อ ก็ควรแก่การก้มหัวให้

เรื่องที่ 4 เป็นการเรียบเรียง *การเสวนาภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก”* โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรียา สุไลมาน และคุณโดม สุขวงศ์ ที่จัดขึ้นในวันสันติภาพไทยเมื่อปีก่อน โดยทั้ง 2 ท่าน ได้ชี้ให้เห็นความน่าสนใจ แนวคิดที่แฝงอยู่ และเบื้องหลังการถ่ายทำภาพยนตร์เรื่องนี้ ซึ่งไม่แต่เพียงสะท้อนถึงอุดมคติในเรื่องสันติภาพของท่านผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงผู้คนในยุคนั้นด้วย

งานชิ้นต่อมา อาจารย์เอกชัย ไชยบุญวัตติ เขียนแนะนำหนังสือ *โมฆสงคราม* ผลงานล่าสุดของท่านผู้ประศาสน์การที่เพิ่งค้นพบ ถึงแม้ว่าท่านผู้ประศาสน์การจะเคยเอ่ยไว้แต่เมื่อยังมีชีวิตว่า ยังตีพิมพ์หนังสือ *โมฆสงคราม* ออกมา แต่ก็หาได้ทำไม่ จนเมื่อปีที่แล้วมีการค้นพบเอกสารต้นฉบับในหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จึงได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นเป็นอนุสรณ์ในโอกาส 70 ปี วันสันติภาพไทย

โมฆสงคราม เล่มนี้มีความน่าสนใจ เพราะเป็นบันทึกประวัติศาสตร์จากหัวหน้าขบวนการเสรีไทย หลายต่อหลายเรื่อง ท่านผู้ประศาสน์การ

ไม่เคยบันทึกในที่ไหนมาก่อน และในภาพรวมของหนังสือเล่มนี้ ก็ทำให้เข้าใจถึงสถานะก่อน ระหว่าง และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

เรื่องที่ 6 ในวาระ 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งท่านได้รับการยกย่องจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ผู้มีผลงานดีเด่นทางการศึกษากับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกถึงท่านขึ้นหลายเล่ม โดยเล่มหนึ่งคือ **อัตชีวประวัติ: ทหารชั่วคราว** ซึ่งรวบรวมบทความชิ้นต่าง ๆ ที่ท่านเคยเขียนเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยมารวมพิมพ์ไว้ กับเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในหนังสือที่ระลึกวันสันติภาพไทยเล่มนี้ ผู้จัดการโครงการ 100 ปี ชาตกาลฯ ได้เขียนบทความ **ทหารชั่วคราว ชื่อป๋วย** อันเป็นเรื่องอาจารย์ป๋วยในช่วงที่เป็นเสรีไทยมาร่วมตีพิมพ์ด้วย

และเรื่องสุดท้าย เป็นภาพบรรยากาศงาน 70 ปี วันสันติภาพไทย ซึ่งจัดขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นพิเศษเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2558 ที่ทำเนียบท่าช้าง สถานที่พำนักของท่านผู้ประศาสน์การในระหว่างที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อน ซึ่งใช้เป็นที่บัญชาการขบวนการเสรีไทย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จ เป็นการส่วนพระองค์มาร่วมรำลึกวาระพิเศษด้วย ยังความปลื้มปิติให้แก่ทายาทของขบวนการเสรีไทย และผู้ที่มาร่วมงานเป็นอย่างดี

ในฐานะของบรรณาธิการ หวังว่าหนังสือ **71 ปี วันสันติภาพไทย** เล่มนี้ จะเป็นสะพานให้ท่านผู้อ่านได้ย้อนกลับไปเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของขบวนการเสรีไทย รำลึกถึงคุณูปการของพวกเขาเหล่านั้น และนำมาปรับใช้เป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบันได้ เพราะบรรณาธิการเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นว่าเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยยังมีความหมายสำหรับปัจจุบันและอนาคต

อยู่เสมอ อย่างเช่น หลักการสันติประชาธรรม การเชื่อมั่นในสันติภาพ และการหลอมรวมความหลากหลายสู่จุดมุ่งหมายเดียวกันของขบวนการเสรีไทย เป็นต้น

ขอขอบคุณทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ทายาทของขบวนการเสรีไทย ท่านผู้เขียนบทความทุกคน และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ยังคงให้ความสำคัญกับวันสันติภาพไทยอยู่เสมอ

สุดท้ายนี้ ขออุทิศหนังสือเล่มนี้ให้แก่ “สันติภาพ” เพราะ “ชัยชนะแห่งสันติภาพนั้น มิได้มีชื่อเสียงบรรลือนามน้อยไปกว่าชัยชนะแห่งสงครามแต่อย่างใด”⁵

นายกษิต อนุทินนารถ

22 กรกฎาคม 2559

⁵ปรีดี พนมยงค์, *พระเจ้าข้างเฝือก* (นครปฐม: หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน)), 26

สารบัญ

วันสันติภาพไทย 16 สิงหาคม	11
ส. ศิวรักษ์	
พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย	21
ศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์	
ประวัติศาสตร์ขบวนการเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2	79
ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา	
การเสวนาภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก”	103
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรียา สุไลมาน, โดม สุวงศ์	
โฆษสงคราม บันทึกที่ยังไม่เคยเปิดเผย	121
สัจจะประวัติศาสตร์ ของปรีดี พนมยงค์	
เอกชัย ไชยนุวัต	
ทหารชั่วคราว ชื่อป่วย	127
กษิติศ อนันตนาทร	
ภาพงาน 70 ปี วันสันติภาพไทย ณ ทำเนียบท่าช้าง	135
กษิติศ อนันตนาทร	
ภาคผนวก: เอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง	147
คณะกรรมการจัดงานฯ	155
กำหนดการงาน “ประวัติศาสตร์มีชีวิต 71 ปี วันสันติภาพไทย”	163

รัชกาลที่ 8 ทรงเป็นองค์ประธานตรวจพลสวนสนาม พร้อมด้วยลอร์ด หลุยส์ เมานท์แบตเตน (เสือขาว)
เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2489

วันสันติภาพไทย 16 สิงหาคม¹

ส. ศิวรักษ์²

¹ พิมพ์ครั้งแรกใน *ปาจารย์สาร* 39, ฉ.2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558), 87-95.

² ประธานกรรมการที่ปรึกษา มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

การล้างสมองคนนั้น ใช้วิชาประวัติศาสตร์ชาตินิยมอย่างได้ผลนัก ดังเหตุทวนวาระรัชกาลที่ 7 มีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ หากถูกพวกคณะราษฎรชิงสุกก่อนห่าม แย่งอำนาจไปจากพระองค์ โดยที่ทรงเป็นนักประชาธิปไตยแท้ แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้นเลย แม้ทรงยอมรับการเป็นพระมหากษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ แล้วก็ทรงแอบยกยอกเงินพระคลังข้างที่ไปเข้าบัญชีส่วนพระองค์ที่อังกฤษ จนรัฐบาลต้องฟ้องร้องและทรงแพ้คดี เจกเซนที่โปรดให้ใช้เงินพระคลังข้างที่อุดหนุนกบฏบวรเดชอีกด้วย

ปี พ.ศ. 2482 นายทหารคนหนึ่งที่ยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลานั้น ซึ่งเป็นผู้นำคนหนึ่งในคณะราษฎรที่ยึดอำนาจการปกครองมาได้จากรัชกาลที่ 7 ประกาศให้ถือเอาวันยึดอำนาจดังกล่าว คือ 24 มิถุนายน เป็นวันชาติ แต่แล้วจอมพล ส. ธนะรัชต์ ซึ่งยึดอำนาจไปจากนายทหารคนแรก ก็ใช้ทุกมาตรการให้คนล้มขบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเริ่มมาแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 หากให้ใช้วันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นวันชาติแทน โดยอ้างว่าเอาอย่างอังกฤษ จะอย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่ก็ยังคงไม่เข้าใจอยู่นั่นเอง ว่าวันชาติควรเป็นวันของมวลมหาประชาชน ไม่ใช่วันของคนใดคนหนึ่ง สมดังคำของพระเจ้าหลว่งแห่งราชอาณาจักรภูมูอัน ซึ่งมีพระราชดำรัสว่า “ข้าพเจ้าแสดงให้ไว้อย่างชัดเจนว่า ราษฎรสำคัญกว่าพระราชอา เราจะให้นาคตของประเทศชาติอยู่ในมือของคน ๆ เดียวที่ได้รับเลือกเข้ามาสู่ตำแหน่งโดยชาติวุฒิ อย่างปราศจากคุณวุฒินั้นไม่ได้”

นายทหารคนสำคัญคนแรกที่เอ่ยถึงคือ ป. พิบูลสงคราม ซึ่งประกาศสงครามกับฝรั่งเศส เพื่อเรียกร้องดินแดนคืนจากที่เสียไปในรัชกาลที่ 5 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ถึงกับสร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิขึ้น และประกาศว่าใครจะได้มีชื่อจารึกที่อนุสาวรีย์นี้ก่อนกัน คือโฆษณาให้คนไปตาย โดยอ้างว่าเป็นชาติพลี สงครามคราวนั้นไทยไม่ชนะฝรั่งเศส หากญี่ปุ่นเข้ามาใกล้เกลี้ยให้ไทยได้ดินแดนคืน แต่ก็ต้องเสียเงินให้ฝรั่งเศสไปมิใช่น้อย และแล้วญี่ปุ่นก็ใช้กลโบายนี้ ยกทัพมายึดครองเมืองไทยในสงครามโลก

ครั้งที่ 2 แคมรัฐบาลทหารยังประกาศสงครามเข้าข้างอักษะ คือญี่ปุ่น อิตาลี และเยอรมนี ซึ่งเป็นเผด็จการด้วยกันทั้งนั้น โดยเข้าต่อสู้กับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งมีอังกฤษและสหรัฐฯเป็นหัวหน้า โดยที่ฝ่ายอักษะแพ้สงครามรวมถึงไทยด้วย แล้วอนุสาวรีย์ดังกล่าวไม่กลายเป็นปราสาทสมรภูมิไปดอกหรือ

เดชะบุญ เรามีขบวนการเสรีไทย ซึ่งนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับว่าได้ต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ และช่วยเหลือเกื้อกูลฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุฉะนั้น ฝ่ายสัมพันธมิตรจึงเห็นดีเห็นงามให้ฝ่ายไทยถือเอาได้ว่า สงครามการสงครามได้ยุติลง ณ วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 โดยนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นผู้ประกาศสันติภาพ ในพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ทั้งนี้หมายความว่า ไม่แต่สันติภาพเท่านั้น หากอิสรภาพและเอกราชอีกด้วยที่กลับคืนสู่สยาม เพราะแม้ประเทศไทยจะไม่ถูกยึดครองโดยกองทัพญี่ปุ่นในทางนิตินัย แต่ในทางพฤตินัย ไทยอยู่ใต้อาณัติของกองทัพญี่ปุ่น กลาย ๆ จนตลอดสงครามโลกดังกล่าว และเมื่อเสร็จสิ้นสงครามนั้น ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพราชัย เช่นเดียวกับเยอรมนีและอิตาลี หากไทยเราปลดปล่อยจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว เพราะขบวนการเสรีไทย ซึ่งรวมคนไทยแทบทั้งประเทศ ทหาร ตำรวจ พลเรือน ร่วมกันอุทิศชีวิตเป็นชาติพลีโดยไม่หวังอามิสใด ๆ ทั้งนี้รวมถึงคนไทยในต่างประเทศอีกด้วย

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งจอมพล ป. เดิมกำหนดให้เรียกว่า ทำเนียบสามัคคีชัย นั้น ก็ได้เปลี่ยนไปชื่อว่า ทำเนียบ 16 สิงหาคม เพื่อเตือนความจำให้ผู้คนเห็นคุณค่าของวันสันติภาพ แต่เมื่อเกิดรัฐประหารโดยคณะทหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 อาคารนี้ ก็ถูกเปลี่ยนชื่อไปเป็นอื่นเสีย อย่างน้อยวงเวียน 22 กรกฎาคม ยังคงชื่ออยู่ แม้คนส่วนใหญ่จะไม่รู้ว่ามันเป็นวันที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงครามเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรในสมัยสงครามโลกครั้งแรกก็ตามที

นิมิตหมายที่ดี ตรงที่เมื่อวันสันติภาพ 16 สิงหาคมครบครึ่งศตวรรษ ณ วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2538 นั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงพระกรุณาเสด็จไปเป็นประธานในงานดังกล่าว ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นที่บัญชาการของงานเสรีไทยในสมัยสงครามโลกอีกด้วย

ในวันที่ 16 สิงหาคม ปีก่อน (2558) ที่วันสันติภาพอายุครบ 70 ปี ก็ทรงพระกรุณาเสด็จเป็นการส่วนพระองค์ไปเป็นประธานในงานรำลึก 70 ปี วันสันติภาพไทย ณ ทำเนียบท่าช้าง ซึ่งเคยเป็นที่พำนักของนายปรีดี พนมยงค์ และใช้บัญชาการของขบวนการเสรีไทยอีกแห่งหนึ่ง ทั้งนี้ โดยมี ทายาท “ปรีดี-พูนสุข” เป็นเจ้าภาพ โดยได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่

ทำเนียบท่าช้าง เคยเป็นที่พำนักของนายปรีดี พนมยงค์พร้อมครอบครัว เมื่อท่านเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ 8 หากครอบครัวนี้ต้องปลาสนาการเพราะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 โดยร้อยเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นำทหารไปยิงท่านเนียบดังกล่าว ซึ่งมีแต่เด็กและสตรี เพราะนายปรีดี พนมยงค์ได้ลงเรือแจวหนีไปก่อนแล้ว

เราต้องไม่ลืมว่าในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายปรีดีได้ดำรงรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ไม่ให้นายกรัฐมนตรีจอมเผด็จการ ซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด เข้ามาก้าวก่ายได้ ทั้งท่านยังอารักขาสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าด้วยความจงรักภักดีอย่างแท้จริง นอกเหนือไปจากความจริงที่ว่าในฐานะนายกรัฐมนตรี ท่านเป็นผู้เสนอให้รัฐสภารับรองพระนามของสมเด็จพระเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ให้สืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบรมเชษฐาธิราชอีกด้วย แม้พวกคักดินาชาวจัดจะกล่าวหาว่าท่านวางแผนลอบปลงพระชนม์ พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลก็ตามที่ ความข้อนี้มีพระราชกระแสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันอย่างชัดแจ้งแล้วว่านายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้บริสุทธิ์ และท่านได้รับการยกย่องจาก UNESCO ว่าเป็นบุคคลสำคัญในระดับโลก เมื่อชาติกาลท่านครบศตวรรษในปี พ.ศ. 2543 ดังเช่นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็ทรงได้รับการสดุดีจาก UNESCO ในปีเดียวกัน

อนึ่ง ณ ทำเนียบท่าช้างนี้แล ที่สมัยเมื่อนายปรีดี เป็นผู้สำเร็จราชการฯ อยู่ในรัชกาลที่ 8 นั้น ท่านได้อาราธนาพุทธทาสภิกขุไปสนทนารวมด้วยถึง 4 วันติด ๆ กัน เพื่อหาทางปรับประชาธิปไตยของไทยให้เป็นไปตามแนวทางของพุทธธรรม เรื่องนี้ น่าจะมีการสานต่อให้เป็นมรดกเป็นผล สำหรับบ้านนี้เมืองนี้ในอนาคต

และที่ที่ทำเนียบนี้อีกนั้นแล ที่นายปรีดีได้พูดกับนายจำกัด พลาญกูร เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 ว่า “เพื่อชาติ เพื่อ humanity” เมื่อ

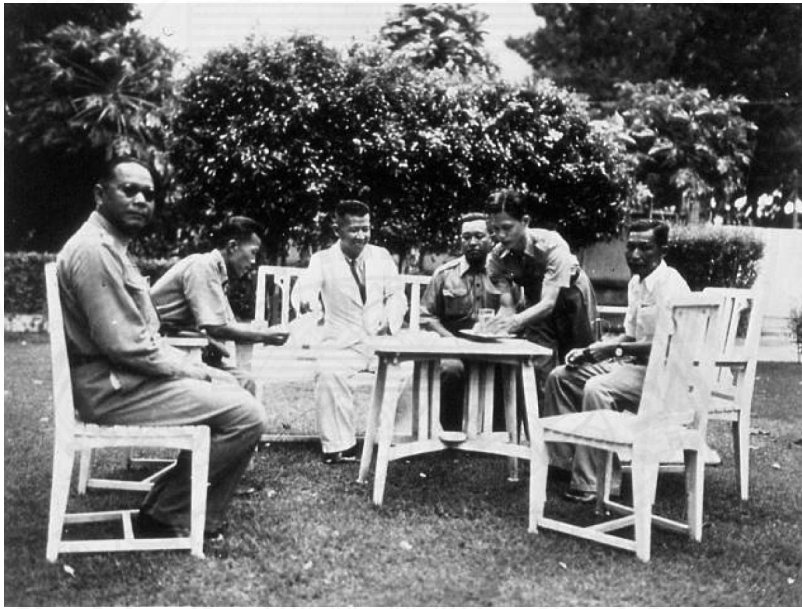
นายจำกัถ กกล่าวคำอ่าลาหัวหน้าขบวนการเสรีไทย เพื่อไปทำงานใต้ดินจนถึงเมืองจีน และได้พบประธานาธิบดีเจียง ไคเช็ก ซึ่งสัญญาว่าเคารพอิสรภาพและเอกราชของไทย ทั้ง ๆ ที่รัฐบาล ป.พิบูลสงคราม เบียดเบียนบีฑาคอนจีนในไทย ทั้งยังส่งกองทัพไทยไปกับญี่ปุ่นโจมตีทหารจีนทางแถบไทยใหญ่อีกด้วย ในขณะที่อังกฤษต้องการจะลงโทษไทยที่ไปประกาศสงครามกับประเทศเขา

ฉะนั้น การที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จะจัดการให้ทำเนียบท่าช้างซึ่งร้างโรยมานาน ได้กลับมามีชีวิตชีวา อย่างน้อยก็ในฐานะอาคารประวัติศาสตร์ หรือพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับขบวนการเสรีไทย นี้จักเป็นมงคลนิมิตรอันควรแก่การสรรเสริญ หาไม่ คนจะไปพูดจาว่าร้ายว่าสำนักงานนี้อยู่ฝ่ายเจ้านาย โดยเหยียดฝ่ายราษฎรในทุก ๆ ทาง

ข้อกล่าวหานี้มีมาก่อนแล้วกับสถานที่ ซึ่งกลายเป็นอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาคม 2516 ในบัดนี้ ก่อนหน้านั้น คนก็ล้อกันว่าที่ตรงนั้นเป็นของสำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งไม่มีทางที่จะเป็นไปเพื่อขบวนการประชาชนได้ และแล้วก็ได้พระบารมีโปรดเกล้าฯ ให้เกิดอนุสรณ์สถานดังกล่าวขึ้นจนได้

ถ้าทำเนียบท่าช้างกลายเป็นอนุสรณ์สถานสำหรับขบวนการเสรีไทย และเนื้อหาสาระของประชาธิปไตย เชื่อว่าสาธุชนจะแซ่ซ้องสรรเสริญสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ทั้งยังเป็นกรเพิ่มพระบรมราชกฤษฎาภินิหารแห่งองค์พระมหากษัตริย์ในรัชกาลปัจจุบันเป็นอย่างยิ่งอีกด้วย

ที่จริงขบวนการเสรีไทยนั้นเป็นการรวมพลังกันของคนไทยที่รักชาติทุก ๆ ฝ่าย รวมฝ่ายคณะราษฎรที่ล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับฝ่ายเจ้านาย โดยมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้นำจากสหรัฐ และ ม.จ.ศุภสวัสดิ์ วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ เป็นผู้นำจากฝ่ายอังกฤษ ท่านขึ้นถึงกับบินไปพบนายจำกัถ พลาญกูร ที่เมืองจีน โดยที่นายจำกัถเป็นตัวแทนของนายปรีดีออกไป

พบประธานาธิบดีจีน ซึ่งให้คำมั่นสัญญาในการรักษาอิสระอธิปไตยของไทย
ทั้ง ๆ ที่รัฐบาล ป. พิบูลสงคราม ต่อด้านจีนมีใช้น้อย

ขบวนการเสรีไทยช่วยให้ฝ่ายเจ้ากับฝ่ายไพร่หันหน้าเข้าหากันอย่าง
ควรแก่การเอาเยี่ยงสำหรับการปรองดองกัน ดัง ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ ยืนยันว่า
ฝ่ายเจ้าไม่ต้องการทวงเอาอำนาจคืนอีกแล้ว ทั้ง ๆ ที่ท่านเคยต่อด้าน
ขบวนการของพวกเขา 24 มิถุนายนมาอย่างเต็มที่ โดยท่านแลเห็นคุณความดี
ของนายปรีดี ที่ต้องการรับใช้บ้านเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มี
พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญอย่างเต็มที่ น่าเสียดายที่ ม.ร.ว.เสนีย์
ไม่เห็นเช่นนั้น แม้จะได้รับเชิญให้มาเป็นนายกรัฐมนตรีภายหลังสงครามโลก
ครั้งที่ 2 แล้วก็ตาม คุณเสนีย์เห็นว่านายปรีดีมีเล่ห์เหลี่ยม อย่างไม่ควรแก่
การไว้เนื้อเชื่อใจ จึงไปร่วมกับน้องชายและนายควง อภัยวงศ์ เพื่อหักหลัง

การยกย่องบุคคลที่ควรยกย่อง บูชาบุคคลที่ควรบูชา โดยไม่ยึดที่ชาติวุฒิ หากที่คุณวุฒิ จะทำให้เกิดสิริมงคลขึ้น สมกับพระบรมพุทโธวาทในมงคลสูตร

ในโอกาสวันสันติภาพปีนี้ ขอให้สำนึกตรึกตรองในทางแห่งทำนองคลองธรรม ก็จะทำให้สันติภาพขึ้นได้ในบ้านนี้เมืองนี้ โดยที่เราควรสร้างสันติภาวะภายในตนเองก่อน แล้วขยายความสงบจากภายในออกไปยังสังคมกว้าง

และถ้าความเป็นไปในบ้านเมืองและสังคมมีความเป็นประชาธิปไตยที่เนื้อหาสาระ นั่นก็คือการเสริมสร้างสันติภาพ แต่ถ้ามีความเป็นเผด็จการมากเท่าไร ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และวัฒนธรรม แม้จะในรูปแบบของประชาธิปไตย นั่นคือการลดทอนสิทธิเสรีภาพ และเป็นการสร้างวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในปัจจุบันปลาย ■

ทหารฟายล์มพันธ์ุตรสวนสนาม ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2489

พื้นที่สันติวิธี หนทางสังคมไทย¹

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์²

¹ ข้าพเจ้าขอขอบคุณผู้คนมากมายที่ช่วยให้ข้าพเจ้าทำงานชิ้นนี้จนเสร็จได้ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ให้เกียรติเชิญให้ข้าพเจ้าทำงานชิ้นนี้ คุณเชาวน์วัฒน์ มุลภักดี ผู้ช่วยวิจัยของข้าพเจ้าที่หาข้อมูลต่าง ๆ ให้อย่างมีประสิทธิภาพ นักวิจัยในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ทั้งสองรุ่นทุกท่าน และทาง สกว. ที่ให้การสนับสนุน ตลอดจนลูกอม จัน นิด และเพื่อน ๆ อีกมาก ปาฐกถาเนื่องในวาระครบรอบ 70 ปี วันสันติภาพไทย 16 สิงหาคม 2488 แสดงที่หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ วันเสาร์ที่ 15 สิงหาคม 2558

² หัวหน้าภาควิชาการเมืองการปกครอง และผู้อำนวยการศูนย์ข่าวสารสันติภาพ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรรมการโครงการจัดพิมพ์คืบไป มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตย และประธานคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ในบทละครเรื่อง *Hamlet* ของ Shakespeare โศกนาฏกรรม เรื่องนามของโลกซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 15 เจ้าชาย Hamlet แห่งเดนมาร์ก พุดถึงความตายกับ Ophelia ตอนหนึ่งว่า

“ดินแดนที่ยังไม่มีใครเคยพานพบ จากธารน้ำในแผ่นดินนั้นที่ไม่มีผู้ใด หวนคืนมาได้ พาให้ห้องนงาย และทำให้เรายอมทนทุกข์นานาที่เราประสบ ยิ่งกว่าจะเหินไปหาทุกซอกอื่น ๆ ที่เราไม่เคยรู้จัก เช่นนี้เองที่มโนธรรมสำนึก ทำให้เราทั้งปวงขลาดเขลา”³

³ William Shakespeare, *Hamlet*, Act III, Scene 1, 4 ข้อความในต้นฉบับคือ
“The undiscovered country from whose bourne
No traveler returns, puzzles the will
And makes us rather bear those ills we have
Than fly to others that we know not of?
Thus conscience does make cowards of us all,”

Shakespeare เรียกความตายว่าเป็น “the undiscovered country” หรือ “ดินแดนที่ยังไม่มีใครเคยค้น (พาน) พบ” สำหรับนักประวัติศาสตร์ บางสายอาจเห็นว่า การคิดถึง “ความตาย” ในฐานะ “ดินแดนที่ยังไม่เคยมีใครค้น (พาน) พบ” แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากความเชื่อของศาสนา คริสต์ยุคกลางที่แพร่หลายอยู่ก่อนหน้านั้น แต่ข้าพเจ้าคิดว่า ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งคือ การที่ Shakespeare เห็น “ความตาย” เป็นดินแดน กล่าวอีกอย่างหนึ่ง สำหรับ Shakespeare ความตายเป็น “พื้นที่” ซึ่งยังไม่มีผู้ใดเคยไปถึงมาก่อน

ถ้าความตายเป็น “พื้นที่” หน้าตาของพื้นที่แห่งความตายจะมีลักษณะเช่นไร?

James Gilligan แพทย์นักจิตวิเคราะห์ที่สนใจปัญหาความรุนแรงตลอดมา⁴ เล่าถึง นักโทษที่เป็นคนไข้โรงพยาบาลโรคจิตในควุรัฐ Massachusetts ที่เขาไปสนทนาด้วยเพราะถูกจับในข้อหาฆาตกรรมเมีย และลูกอีกสองคนโดยใช้ปืนสั้นยิงทั้งสามคนเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1992 เขาเล่าว่า เมื่อแรกเห็นนักโทษชายอายุกว่าสี่สิบปีผู้นี้ เขาดูเหมือนครึ่งเป็นครึ่งตายไปแล้ว ไม่พูดแม้แต่คำเดียว ไม่ขยับเขยื้อนร่างกาย ไม่ตอบอะไรเหมือนศพเดินได้ วันต่อมาเมื่อเขาเริ่มพูด Gilligan รู้สึกว่าเสียงเขาเหมือนดังมาจากถ้ำลึกที่ไหนสักแห่ง เวลาเล่าเรื่องก็ทำได้อย่างแสนจะยากลำบากเหมือนอารมณ์ความรู้สึกทั้งหมดถูกเผาจนแห้งเหือดไปสิ้น

เรื่องราวของชายคนนี้เป็นคือ เขาเป็นคนที่ทำงานหนักมาตลอดชีวิต ตอนนั้นเขาทำงานเป็นหัวหน้าคนงานในโรงงานแห่งหนึ่งในนครบอสตัน ก่อนหน้าคดีนี้เขาอยู่กับผู้หญิงคนหนึ่งมีอาชีพเป็นครูโรงเรียน ทั้งสองคนซึ่ง

⁴ โปรดพิจารณา James Gilligan, *Violence: Reflections on a National Epidemic* (New York: Vintage Books, 1997)

เป็นอัฟริกัน-อเมริกันเหมือนกัน มีลูกจากการแต่งงานครั้งก่อนติดมาคนละคน สองเดือนก่อนหน้านั้นเขาถูกให้ออกจากงานเพราะโรงงานมีปัญหาด้านการเงินต้องให้คนงานออกหลายคน เมื่อไม่มีงานเขาไม่รู้จะใช้ชีวิตอย่างไร ตลอดสองเดือนนั้นเขาทำอยู่สองอย่างคือ พยายามหางานใหม่ แต่งานก็หายากเหลือกำลัง สุดท้ายเขาก็เลิกพยายาม แต่ออกจากบ้านทุกเช้าเสมือนกับไปทำงาน ที่สุดภรรยาเขาก็เริ่มสงสัย เพราะไม่มีเงินเข้าบ้านจากเขามา สองเดือนแล้ว ทั้งสองคนทะเลาะกันอย่างรุนแรงต่อหน้าลูกทั้งสองคน เมื่อโทสะกลายเป็นเจ้าเรือน เพราะเธอโกรธที่สามีแสร้งทำเป็นว่ามีงานทั้งที่ตกงานแล้ว หลอกเธอมาทุกวันถึงสองเดือน เธอก็ถามเขาว่า “เธอเป็นมนุษย์แบบไหนกันแน่? ผู้ชายแบบไหนจะทำอะไรแบบนี้?”

สามีไม่ตอบแต่เดินเข้าห้องนอน หยิบปืนออกมาจากลิ้นชัก แล้วยิงภรรยาของตน เมื่อเห็นว่าเด็กสองคนกรี๊ดร้องไม่หยุด เขาก็ยิงเด็กทั้งสองคน เพื่อให้หยุดส่งเสียง Gilligan ถามเขาว่า ทำไมไม่ยิงตัวตายตามไปด้วย เขาตอบว่า “ผมตายไปแล้ว ผมรู้สึกตายไปแล้ว ผมคิดว่าผมตายไปแล้ว ผมคิดว่าตอนนี้ผมตายไปแล้ว”⁵

ถ้าพิจารณาจากวิชาวิชาอาชญาวิทยา และตั้งคำถามว่าเหตุรุนแรงดังกล่าวเกิดขึ้นที่ไหน? คงตอบได้ไม่ยากว่า บ้านหลังหนึ่งในมลรัฐ Massachusetts เป็นสถานที่ เกิดเหตุฆาตกรรม แต่ถ้าข้าพเจ้าเปลี่ยนคำถามเป็นว่า การฆาตกรรมสามศพนั้นเกิดขึ้นในพื้นที่ชนิดไหน? คำตอบอาจเป็นอีกแบบหนึ่ง

งานของ Gilligan ไม่ได้มุ่งตอบว่าสถานที่ (place) แห่งความรุนแรงเป็นอย่างไรเท่ากับพยายามให้เข้าใจว่าพื้นที่ (space) เช่นไรทำให้ความรุนแรง

⁵ James Gilligan, *Why Some Politicians are more Dangerous than Others* (Cambridge: Polity Press, 2011), 39-41 ประโยคในอัญประกาศอยู่ที่หน้า 41

เกิดขึ้นได้? และคำตอบของเขาพาไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพความรู้สึกนึกคิดของผู้ใช้ความรุนแรงและพื้นที่รอบ ๆ ตัวเขา ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจนส่งผลให้ความรู้สึกนึกคิดดังกล่าวแปรเปลี่ยนไป ในกรณีนี้ การตกงานส่งผลให้สำนักแห่งตัวตนของผู้คนเปลี่ยนแปลง บางคนที่น่าสนใจแห่งตัวตนเปราะบางเมื่อตกงานความรู้สึกว่าตนมีคุณค่าความหมายก็ถูกกระทบกระเทือน บางคนก็ถึงกับเกิดรอยร้าว เมื่อเผชิญกับคำถามว่า เขา “เป็นมนุษย์แบบไหน” คำถามเช่นนี้ทะลวงตัวตนของเขาจนปริแตก และความรุนแรงจึงกลายเป็นทางออกสำหรับบางคนเช่นกรณีนี้

ด้วยเหตุที่การว่างงานสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐ งานศึกษาของ Gilligan จึงมุ่งไปสู่คำถามที่ว่า นโยบายของรัฐบาลแบบไหนที่ส่งผลให้การฆาตกรรมและอัตวินิบาตกรรมเพิ่มขึ้น? Gilligan อาศัยตัวเลขความตายสองชนิดนี้ในสหรัฐอเมริกาตลอดช่วงเวลากว่าร้อยปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1900 ถึง 2007 และพบว่าตลอดช่วงเวลากว่าหนึ่งศตวรรษ อัตราตายจากเหตุทั้งสองมีขึ้นมีลง แต่ที่สำคัญคือเมื่อพรรค Republican เป็นรัฐบาลจำนวนคนตายเพราะฆ่ากันเองและเพราะฆ่าตัวตายมากกว่าเวลาที่พรรค Democrat ขึ้นเป็นรัฐบาลเสมอ⁶

สิ่งที่ Gilligan ค้นพบสำคัญ แต่ไม่ใช่สหสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับอัตราคนตายที่มาจากฆาตกรรมและอัตวินิบาตกรรม เพราะเขาก็ตระหนักดีว่า สหสัมพันธ์ (correlation) ไม่ใช่สาเหตุของปรากฏการณ์ทางสังคม (causation)⁷ ข้าพเจ้าคิดว่าที่สำคัญคือ ทั้งคำถามและข้อค้นพบของเขาชี้ไปสู่พื้นที่ซึ่งจำเป็นต้องเข้าใจและมีปฏิบัติการหากประสงค์จะพาสังคมการเมืองออกจากกรงเล็บของความรุนแรงไปสู่สันติภาพ

⁶ *Ibid.*, 3, 6-7 และ Chapter 1, 11-38.

⁷ *Ibid.*, 5.

ปาฐกถานี้เป็นการตั้งคำถามว่า ในสภาวะที่มองเห็นความขัดแย้ง กลายเป็นความรุนแรงอยู่ทั่วไปในโลก **พื้นที่สันติวิธีอยู่ที่ไหน?**

เพื่อตอบคำถามว่า พื้นที่สันติวิธีเป็นเช่นไร? ข้าพเจ้าอาศัยคำถามชุดหนึ่งเป็นแนวทางคิดถึงวิธีตอบคำถามนี้ คือ

ข้อแรก คำถามว่า “พื้นที่สันติวิธีอยู่ที่ไหน?” ซ่อนคำถามสำคัญอีกสองข้อไว้ คือคำถามว่า พื้นที่คืออะไรกันแน่และมีความหมายอย่างไร? ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ “พื้นที่” สัมพันธ์อย่างไรกับ “สถานที่” ซึ่งเกิดปรากฏการณ์ที่นำมาศึกษา? อีกข้อหนึ่งคือ ที่เรียกกันว่าสันติวิธีนั้นคืออะไร? การตอบคำถามทั้งคู่นี้ จะนำไปสู่คำตอบที่ข้าพเจ้านำเสนอในที่นี้ คือ **พื้นที่สันติวิธีก็อยู่ในพื้นที่ความขัดแย้งนั่นเอง และบ่อยครั้งพื้นที่สันติวิธีปรากฏขึ้นในพื้นที่แห่งความรุนแรงนั่นเอง**

ข้อสอง แต่คำตอบที่นำเสนอที่วางอยู่บนพื้นฐานความรู้เช่นไร? ในที่นี้ข้าพเจ้าจะอาศัยบางส่วนของผลการวิจัยที่เพื่อน ๆ นักวิจัยกลุ่มหนึ่ง อุตสาหะทำงานร่วมกันในช่วงเวลากว่า 6 ปีที่ผ่านมา⁸ ทั้งประเด็นที่พวกเขาเลือกศึกษา วิธีที่พวกเขาใช้ และข้อค้นพบของพวกเขาโดยเฉพาะเรื่องราวจากงานวิจัยของพวกเขาจะใช้เป็นฐานของคำตอบต่อคำถามที่ข้าพเจ้าตั้งขึ้น

ข้อสาม สิ่งที่ได้เรียนรู้จากงานวิจัยในโครงการเมธีวิจัยอาวุโสชุดนี้จะช่วยขยายพื้นที่สันติวิธีออกไปได้อย่างไร? และการขยายพื้นที่สันติวิธีเช่นนี้ จะมีความสัมพันธ์กับหนทางอนาคตของสังคมไทยหรือไม่? อย่างไร? โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวาระครบรอบ 70 ปีวันสันติภาพไทยเช่นนี้

⁸ งานวิจัยนี้อยู่ในโครงการเมธีวิจัยอาวุโสของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ข้าพเจ้ารับหน้าที่เป็นเมธีวิจัยอาวุโส โครงการนี้มีสองช่วง ผลงานในช่วงแรกส่วนใหญ่ตีพิมพ์ไปแล้วคือ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ) *แผ่นดินจินตนาการ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2551) และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ) *ความรุนแรงซ่อนหาสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2553) ที่ปรากฏอยู่ในที่นี้ส่วนใหญ่มาจากโครงการช่วงที่ 2

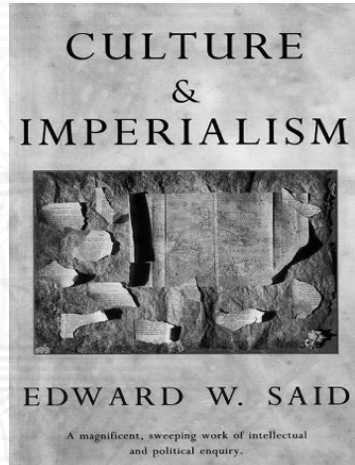
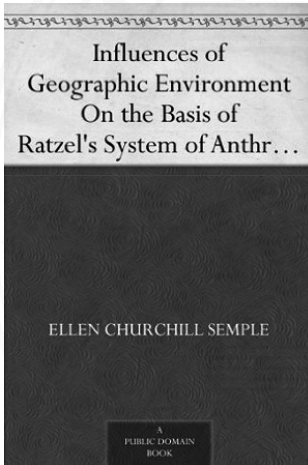
พื้นที่

ในทางวิชาการพื้นที่สัมพันธ์อย่างยิ่งกับวิชาภูมิศาสตร์ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 Ellen Semple (1863-1932) เขียนหนังสือชื่อ *Influences of Geographic Environment on the Basis of Ratzel's System of Anthro-Geography* (1911) โดยเสนอว่า ภูมิศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาว่าสิ่งแวดล้อมควบคุมพฤติกรรมมนุษย์อย่างไร สภาพแวดล้อมที่มีสภาพเฉพาะบางอย่างนำไปสู่วิถีการดำรงชีวิตหรือการใช้เหตุผลของมนุษย์ที่มีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนที่อื่นในโลก⁹ ตัวอย่างที่ชัดเจนเช่น ผู้คนที่อาศัยในพื้นที่ขั้วโลกหรือใกล้ขั้วโลกอย่างชาวเอสกิโม ย่อมมีภาษาที่ใช้เรียกน้ำแข็งละเอียดมากกว่าคนในแถบร้อนเป็นแน่ ราวหนึ่งศตวรรษให้หลัง ปัญญาชนชาวปาเลสไตน์คนสำคัญของโลกอย่าง Edward Said กล่าวถึงความสำคัญของภูมิศาสตร์ไว้ว่า “ไม่มีใครมีชีวิตอยู่นอกหรือเลยภูมิศาสตร์ไปได้ ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นอิสระโดยสิ้นเชิงจากการต่อสู้เรื่องภูมิศาสตร์ การต่อสู้นั้นซับซ้อน และน่าสนใจ เพราะไม่เพียงเกี่ยวกับทหารและอาวุธ (Said ใช้คำว่าปืนใหญ่) แต่ (เป็นการต่อสู้) เกี่ยวกับความคิด รูปแบบ ภาพพจน์ และจินตภาพด้วย”¹⁰ ในงานเขียนว่าด้วยภูมิศาสตร์แห่งสันติภาพซึ่งตีพิมพ์ในปี 2557 บรรณาธิการอธิบายว่า การให้ความสำคัญกับภูมิศาสตร์สำคัญต่อการสร้างสันติภาพ เพราะเป็นการตั้งคำถามว่า เราอยากสร้างโลกให้เป็น “บ้าน” แบบไหน และพิจารณาหนทางที่การศึกษาภูมิศาสตร์ซึ่งนำความสนใจของเรา ไปสู่พลังและศักยภาพของสรรพสิ่งที่อาจเป็นคุณหรือเป็นอุปสรรคต่อการพยายามสร้าง “บ้าน” ที่พึงปรารถนา¹¹

⁹ Jarem Sawatsky, “Rethinking Restorative Justice: When the Geographies of Crime and of Healing Justice Matter,” *Peace Research* (2007) Vol.39 No.1-2, 75.

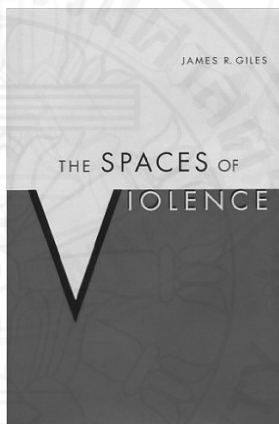
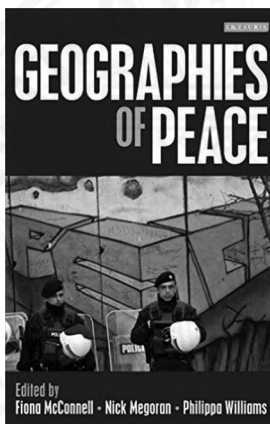
¹⁰ Edward Said, *Culture and Imperialism* (London: Vintage, 1993), 6.

¹¹ Fiona McConnell, Nick Megoran, Philippa Williams (eds), *Geographies of Peace* (London and New York: I.B.Tauris, 2014), 4. เวลาคิดถึงสิ่งที่ “พึงปรารถนา” คงต้องตั้งคำถามด้วยว่า เป็นปรารถนาของใคร?

แต่คำว่า “บ้าน” ที่พิงปรารถนานั้นเป็นอะไรแน่? ข้าพเจ้าคิดว่ามีคำสองคำที่ใช้ต่างกันคือ คำว่า “สถานที่” และ “พื้นที่” งานวิชาการพวกหนึ่งสนใจ “สถานที่” (places) ในฐานะสภาวะกายภาพที่มนุษย์ดำรงอยู่และมีประสบการณ์ชีวิต และในแง่หนึ่งจึงต่างจาก “พื้นที่” ซึ่งมีความเป็นนามธรรมมากกว่า และดูเหมือนจะไม่เอื้อต่อการผจญภัยด้วยประสบการณ์ของคนสำหรับนักมานุษยวิทยาบางสาย “พื้นที่” มาก่อน ทั้งที่สำหรับชาวพื้นเมืองแล้ว “สถานที่” สำคัญกว่า อาจอธิบายได้ว่า ความแตกต่างเช่นนี้เป็นผลมาจากการที่วิชาการอย่างมานุษยวิทยากระแสหนึ่งได้รับอิทธิพลจากญาณวิทยาของ Immanuel Kant ซึ่งถือว่า เวลาและพื้นที่ (time and space) เป็นพื้นฐานหลักในกระบวนการความคิดของมนุษย์ สำหรับ Kant พื้นที่เป็นตัวแทนความคิดที่มีมาก่อนสิ่งอื่น ๆ (a priori) และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นไปได้ แต่ขณะเดียวกันถ้าตั้งต้นที่ประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ พื้นที่นามธรรมก็จะเกิดขึ้นหลังจากเมื่อมนุษย์มีความรับรู้ถึง “สถานที่” ของตนในเชิงรูปธรรม ในแง่นี้สำนักแห่งพื้นที่สัมพันธ์กับวิสัยทัศน์

(vision) ขณะที่สำนักแห่งสถานที่ผู้ถูกอยู่กับประสบการณ์รูป เสียง และ รสนิยม¹² กล่าวให้ถึงที่สุด พื้นที่เป็นปรากฏการณ์เชิงวาทกรรม (discursive phenomenon) เพราะ “พื้นที่” ปรากฏขึ้นจากวิธีที่สถานที่นั้นเองถูกให้ความหมาย¹³ และด้วยเหตุนี้จึงทั้งมีผลต่อและเป็นผลจากความคิดจิตใจ ตลอดจนปฏิบัติการของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่¹⁴

¹² Ruyi Hung, Andrew Stables and Michael Bonnett. *Lost in Space? Located in Place: Geophenomenological Exploration and School* A paper presented at the Philosophy of Education Society of Great Britain, Annual Conference Programme, March 2008.

¹³ Michael J. Shapiro, *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice* (Minneapolis and Oxford: University of Minnesota Press, 1992), 5.

¹⁴ อันที่จริงความสัมพันธ์ระหว่าง “สถานที่” กับ “พื้นที่” นั้นปรากฏออกมาในหลากหลายแบบในงานสำคัญทางมานุษยวิทยาเมื่อประมาณทศวรรษที่แล้ว ได้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงสำคัญในการศึกษาวิจัยมานุษยวิทยาแห่งสถานที่/พื้นที่อยู่ที่การไม่เพียงเห็นว่าสถานที่ในเชิงวัฒนธรรมส่งผลอย่างไรต่อผู้คนที่ใช้ชีวิตโลดแล่นอยู่ในสังคม แต่กลับเป็นการพิจารณาให้มีความสำคัญกับวัฒนธรรมในเชิงมิติทางพื้นที่ ที่สำคัญคือการตระหนักว่า พื้นที่เป็นส่วนสำคัญยิ่งของทฤษฎีทางสังคมวัฒนธรรม ผลก็คือ สามารถอาศัยพัฒนาการทางทฤษฎีช่วยให้แยกพิจารณาพื้นที่ได้เป็นหลายแนวทาง เช่น embodied spaces, gendered spaces, transnational spaces, inscribed spaces, contested spaces เป็นต้น โปรดพิจารณา Setha M.Low and Denise Lawrence-Zuniga, *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture* (Oxford: Blackwell Publishers, 2003).

เมื่อ James Giles ศึกษานวนิยายอเมริกันร่วมสมัยในงานเขียนเรื่อง *The Spaces of Violence* เพื่อวิเคราะห์วิธีการต่าง ๆ ที่ผลงานเหล่านี้เขียนถึงความรุนแรงและพื้นที่ในฐานะปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน “พื้นที่” ของ Giles หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพ, สังคม และ จิตวิทยา เมื่อจัดวางนวนิยายเหล่านี้ไว้ระหว่างข้อปรัมนิยายและข้อวัชรรมชาตินิยม Giles พบว่าความรุนแรงที่เขียนกันในนวนิยายหลายเรื่องทั้งมีลักษณะเป็นพิธีกรรมและเป็นดั่งปรัมนิยาย (mythological) เพราะเช่นนี้จึงกล่าวได้ว่าความรุนแรงดำรงอยู่ใน “พื้นที่ที่สี่” (fourth space) พื้นที่นี้อยู่บริเวณชายขอบของพื้นที่กายภาพ, สังคม และ จิตวิทยา เป็นพรหมแดนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่กระแสหลัก พื้นที่ที่สี่ในนิยายพวกนี้มักล้นไปด้วยความรุนแรงและดูเหมือนไม่มีทางออก ไม่มีโอกาสเปลี่ยนแปลงหรือสร้างสรรค์อะไรอื่น และดูเสมือนโถมไม่ผิดจากพื้นที่ทางกายภาพ ทางสังคม และ ทางจิตใจที่ให้กำเนิดงานเขียนเหล่านี้ ใน “พื้นที่ที่สี่” ของนวนิยายเหล่านี้ ความรุนแรงถูกขัดถูจนสะอาดสะอ้าน หมดพลังแห่งการผลักดันให้ชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในทางตรงข้ามความรุนแรงที่ถูกขัดถูจนสะอาดได้ซ่อนร่างอยู่ในพิธีกรรมโลหิต รอวันเวลาที่จะปะทุขึ้นเป็นความคลั่งล้นเกินจนเข้าใจไม่ได้¹⁵ ทั้งหมดนี้หมายความว่า รูปร่างของความรุนแรงอาจเป็นผลมาจากพื้นที่ซึ่งให้กำเนิดความรุนแรงนั้น ๆ Giles พบพื้นที่เช่นนี้ที่ทำให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นไร้ข้อจำกัดและหมดพลังที่จะเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตใด ๆ

แต่คำถามของข้าพเจ้าคือ พื้นที่สันตวิวิธี อยู่ที่ไหน? ปรากฏขึ้นที่ใด? และ ส่งผลต่ออนาคตเช่นไร? แต่ก่อนจะตอบคำถามเหล่านี้ ควรต้องพยายามสร้างความกระจ่างกับคำ “สันตวิวิธี” เสียก่อน

¹⁵ James Giles, *The Spaces of Violence* (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 2006).

สันติวิธี¹⁶

ปัจจุบันมีข้อถกเถียงและคำถามมากมายเกี่ยวกับ คำ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ “สันติวิธี” จนชวนให้ตั้งคำถามว่า สังคมไทยมี “ความรู้” เกี่ยวกับสันติวิธีหรือไม่ ? เพียงไร? และถ้ามี “ความรู้” เหล่านั้นอยู่บ้าง ความรู้เหล่านั้นอยู่ที่ไหน?

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กับ ปวย อึ้งภากรณ์ ที่มูลนิธิโกมลคีมทอง

คงต้องกล่าวว่า “ความรู้” เกี่ยวกับสันติวิธีมีอยู่ทั่วไปในสังคมไทย เพราะเมื่อแรกผู้คนที่สนใจใฝ่รู้และนำความรู้ด้านสันติวิธีมาเผยแพร่ล้วนเป็นผู้คนในปากองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับปัญหาชนสยามคือ **สุลักษณ์ ศิวรักษ์** ผู้คนรอบ ๆ ตัวอาจารย์สุลักษณ์อย่างประชา หุตานุกวัตร วิศิษฎ์ วังวิญญู ชาญณรงค์ เมชินทรางกูร และไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ (ปัจจุบันคือ พระไพศาล วิสาโล) ล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างสมความรู้เกี่ยวกับสันติวิธีให้สังคมไทย

¹⁶ บางตอนในส่วนนี้นำมาจาก ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงกับ การไม่ใช้ความรุนแรง* (กรุงเทพฯ: Protestista, 2557), 264-267.

แต่นับจากประมาณปี 2525 ความรู้ที่เกี่ยวกับสันติวิธีเริ่มไปปรากฏที่ทางในสถานที่อย่างมหาวิทยาลัย ในช่วงเวลาประมาณ 15 ปี มหาวิทยาลัยของไทยในทุกภาค ทั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยพายัพ ล้วนมีศูนย์หรือสถาบันเกี่ยวกับสันติศึกษาให้เห็นทั่วกัน¹⁷ รวมทั้งสถาบันนอกมหาวิทยาลัยที่สำคัญอีกสองแห่งด้วยคือ ศูนย์สันติวิธีสาธารณะสุขในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขที่ตั้งขึ้นเมื่อปี 2539 และ สำนักสันติวิธีและธรรมภิบาลของสถาบันพระปกเกล้าฯ ในสังกัดของรัฐสภาไทยซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2544 มหาวิทยาลัยหลายแห่งเผยแพร่ความรู้ด้านนี้ทั้งผ่านการจัดฝึกอบรม สัมมนา หรือแทบทุกแห่งก็มีวิชาที่เกี่ยวข้องสอนในระดับบัณฑิต หลายแห่งจัดการเรียนการสอนในระดับมหาบัณฑิต ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจเป็นผลมาจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2548 ให้มหาวิทยาลัยไทยพัฒนาสันติศึกษาเป็นหลักสูตรมีการเรียนการสอน

ชฎานิชฐ์ พูลยรัตน์ เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับ “สันติศึกษา” ที่ปรากฏในสังคมไทย แม้จะเป็นความรู้ซึ่ง “นำเข้า” จากต่างประเทศ และเป็นผลของพัฒนาการทางความรู้ระดับนานาชาติ ซึ่งเดินทาง “เข้าสู่” ประเทศนี้ผ่านทฤษฎีการแพร่ขยายแห่งนวัตกรรม แต่เมื่อปรากฏขึ้นในสังคมไทยก็มีทั้งการปรับเปลี่ยนความรู้ และเส้นทางของความรู้ก็มีไต่เป็นไปทิศเดียวกันทั้งหมด หากผู้ศึกษาปัญหาความขัดแย้งและการวิจัยสันติภาพในสังคมไทย ก็มีผลผลิตความรู้สร้างคุณูปการให้กับวงวิชาการนานาชาติเช่นกัน

¹⁷ สำหรับศูนย์ข่าวสารสันติภาพ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทยเมื่อปี 2531 เป็นศูนย์ในสังกัดมูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา แต่เนื่องจากทั้งสถานที่ตั้ง ความร่วมมือทางวิชาการ และบุคลากรของศูนย์ล้วนผูกพันอยู่กับคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตลอดมา คนทั่วไปจึงถือกันว่าศูนย์ข่าวสารสันติภาพเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ยิ่งกว่านั้น ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของสังคมไทยคือ ความเชื่อมโยงกันของผู้คนที่เกี่ยวข้องสนใจปัญหาอย่างความขัดแย้ง ความรุนแรง และสันติวิธี ผลก็คือ ความรู้ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยจึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างแนวทางหลักในการศึกษาความขัดแย้งและสันติภาพ ไม่ว่าจะเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสถาบัน (dispute resolution) ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น การจัดการความขัดแย้ง (conflict management) ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ การแปลงเปลี่ยนแปลงข้อขัดแย้ง (conflict transformation) ที่มหาวิทยาลัยมหิดล และสันติวิธี/ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (nonviolence/nonviolent actions) ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะที่สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลของสถาบันพระปกเกล้า ก็ทำหน้าที่เชื่อมโยงความรู้และผู้คนในมหาวิทยาลัยเข้าผู้คนในแวดวงการเมืองและราชการ ส่วนศูนย์สันติวิธีของกระทรวงสาธารณสุขที่ถือกำเนิดขึ้นเพื่อหาวิธีป้องกันมิให้ความขัดแย้งระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยลุกลามเป็นคดีความเพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกฎหมายตั้งแต่ปี 2540 ก็มุ่งให้ความสำคัญกับบุคลากรของกระทรวงเป็นพิเศษ¹⁸

“ความรู้สันติวิธี” มีที่ทางอยู่ในมหาวิทยาลัยของไทยและสถาบันอย่างกระทรวงสาธารณสุขและสถาบันพระปกเกล้าเพราะ ฝ่ายต่าง ๆ ในสังคมไทยตระหนักดีว่า ปัญหาความขัดแย้งกำลังคุกกรุ่นอยู่ในสังคม และสังคมไทยต้องหาวิธีเผชิญความขัดแย้งเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรอย่างในภาคอีสาน เกี่ยวกับชุมชนและที่ดินอย่างในนครหลวง หรือเกี่ยวกับความรุนแรงที่สัมพันธ์กับชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ และรูปแบบการปกครองอย่างในภาคใต้ตอนล่างของประเทศ และแม้ว่า “ความรู้เกี่ยวกับสันติวิธี” ที่ปรากฏขึ้นในสถาบันเหล่านี้จะหลากหลาย แต่

¹⁸ ชญานินษฐ์ พูลยรัตน์, “องค์ความรู้การศึกษาและอบรมสันติวิธีในสังคมไทย,” ใน *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2558)

การที่พื้นที่ของความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำของประเทศ ผลสำคัญประการหนึ่งคือ การวางที่ทางของความรู้เหล่านี้ไว้ในสถานะที่ได้รับความชอบธรรมและเอื้อต่อการผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ จึงทำให้ความรู้ที่ถูกผลิตโดยนักวิชาการมหาวิทยาลัยสามารถแพร่ออกสู่พื้นที่สาธารณะในสังคมไทยได้ไม่ยากนัก ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดเหตุขัดแย้งรุนแรงในสังคมไทย “นักสันติวิธี” จากสถาบันสันติศึกษาสังกัดมหาวิทยาลัยหรือจากสถาบันพระปกเกล้าฯ ก็จะมีโอกาสแสดงทัศนะโดยความเห็นของตนผ่านสื่อมวลชนไทยเรื่อยมา

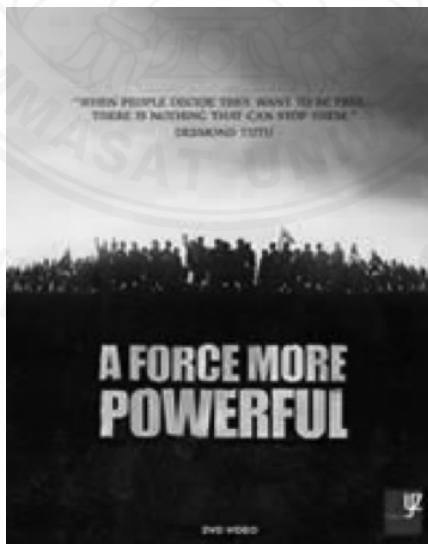
แต่ในท่ามกลางความหลากหลายเชิงสถาบันเช่นนี้ อาจต้องพินิจพิจารณาแนวคิด “สันติวิธี” ให้มากขึ้นหรือไม่?

ตำราเล่มล่าสุด (2557) ของนักวิชาการคนสำคัญด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยได้อภิปรายปัญหา “การแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประเทศโดยสันติวิธี” ว่าเป็นทางเลือกในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประเทศโดยไม่ต้องใช้กำลังหรือสงคราม โดยแบ่งแนวทางนี้ออกเป็น 6 ทาง คือ การทูต, การใช้บทบาทของคนกลาง (good office), การไกล่เกลี่ย (mediation), การใช้อินญาโตตุลาการ (arbitration), การใช้กระบวนการกฎหมายระหว่างประเทศ (adjudication) และการใช้องค์การสหประชาชาติ¹⁹

ข้าพเจ้าเห็นว่า การใช้คำว่า “สันติวิธี” ในแวดวงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นเข้าใจได้ไม่ยาก เพราะเชื่อกันมานานว่า การป้องกันประเทศนั้นทำได้สองวิธี คือการใช้วิธีการทางการทูตด้วยการเจรจาและอื่น ๆ กับการใช้วิธีการทางทหารคือการทำสงคราม ในแง่ที่คำที่ใช้กันในภาษา

¹⁹ จุลชีพ ชินวรรณ, *โลกในศตวรรษที่ 21: กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557), 192-194.

อังกฤษคือคำว่า “peaceful means” อันที่จริงแนวทางสันติวิธีเป็นแนวทางเก่าแก่ ทั้งสังคมและบุคคลทั่วไปใช้แนวทางดังกล่าวเป็นทางเลือกในการเผชิญภัยทางสังคมการเมืองหรือแก้ปัญหาส่วนตัวนานาชนิดมาเป็นพัน ๆ ปี แต่ในคริสต์ศตวรรษที่แล้วบุคคลที่ทำให้คำว่า “สันติวิธี” แพร่หลายอย่างที่สุดคือ มหาตมะ คานธี ผู้นำการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ที่นำชาวอินเดียทั้งที่เป็นฮินดูและมุสลิมต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมอังกฤษโดยไม่ใช้ความรุนแรง จนอินเดียเป็นอิสระเมื่อ ค.ศ. 1947 แนวทางเช่นนี้คือการต่อสู้กับความอยุติธรรมและระบบเผด็จการต่อมาก็ปรากฏเป็นแนวโน้มสำคัญของโลกในคริสต์ศตวรรษที่แล้ว เช่น การล้มอำนาจเผด็จการมาร์คอสในฟิลิปปินส์ การยุติการเหยียดผิวในอัฟริกาใต้ การล่มสลายของจักรวรรดิโซเวียต ด้วยพลังสันติวิธีและเหตุการณ์อื่น ๆ ที่มีทั้งที่ประสบความสำเร็จและที่ล้มเหลวถูกปราบปรามดังเผยแพร่ออยู่ในภาพยนตร์ที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงรางวัล Emmy ที่ชื่อ “A Force More Powerful”

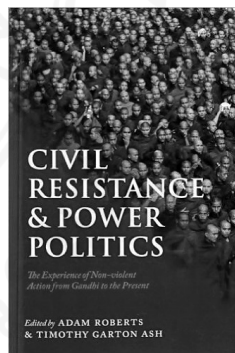
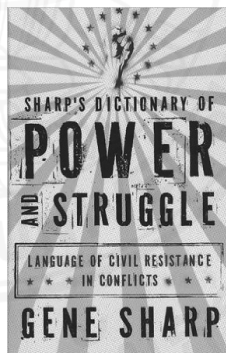
คานธีเองเคยเรียกวีธีการของตนเมื่อแรกว่า “passive resistance” แต่ต่อมากานธีเห็นว่า คำดังกล่าวอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ว่า สันติวิธี เป็นวีธีการต่อต้านแบบอยู่เฉย ๆ ไม่ตอบโต้ ก็เปลี่ยนมาใช้คำภาษาสันสกฤตว่า “สัตยาเคราะห์” หรือ พลังแห่งสัจจะ เพื่อผสมผสานเอาวีธีการต่อสู้ที่เน้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อสัจจะอันเป็นเป้าหมายสูงสุด และสัจจะนั้นคือความเชื่อมโยงแห่งชีวิตทั้งหมด ด้วยเหตุนี้วีธีการที่ต้องยึดถือเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายดังกล่าวจึงต้องเป็นสันติวิธี อันหมายถึงการใช้วีธีการที่ไม่เกลียดชังฝ่ายตรงข้าม ไม่มุ่งร้ายทำอันตรายต่อสายสัมพันธ์แห่งชีวิต แม้จะเป็นฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามกับตนทั้งทางกายและทางจิตใจ เป็นการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม และหากเกิดความรุนแรงขึ้นฝ่ายผู้ใช้ก็จะต้องพร้อมยอมรับความทุกข์ทรมานนั้นเสียเอง

ในปัจจุบันเมื่อเชื่อมโยงคำสันติวิธีเข้ากับคำว่า nonviolence ก็จะพบพัฒนาการที่ชัดเจนเฉพาะเจาะจงเช่นมากขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของความหมายและการใช้งาน เช่นงานสำคัญของนักรัฐศาสตร์อเมริกัน Glenn D. Paige ที่ชื่อ *รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า*²⁰ ซึ่งนำเสนอแนวทางการไม่ฆ่า (nonkilling) มาแทนสันติวิธี (nonviolence) ด้วยความเคารพในความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตจึงกำหนดเป้าหมายสร้างโลกที่ปราศจากการฆ่าที่วัดได้และเห็นได้ชัด

ขณะที่ในสังคมไทย คำว่า “สันติวิธี” ดูจะแพร่หลายครอบคลุมแนวคิดและหนทางปฏิบัติหลายแนวไม่ว่าจะเป็นแนวทางสันตินิยมที่เน้นการต่อต้านสงคราม แนวทางการจัดการความขัดแย้งที่สนใจ การพูดการเจรจาไกล่เกลี่ย ประชาเสวนา หรือการใช้กระบวนการทางศาล หรือแนวทางการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรง

²⁰ งานชิ้นนี้แปลโดยจาก ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ จากหนังสือของ Paige คือ *Nonkilling Global Political Science* –www.nonkilling.org (กรุงเทพฯ: คปไฟ, 2552)

แต่ในวงวิชาการนานาชาติกลับปรากฏว่า ในระยะหลังงานเขียนสำคัญ ด้านสันติวิธีดูจะใช้คำว่า “สันติวิธี-nonviolence” เป็นชื่อรอง เช่นงานของ Roberts และ Ash ที่ชื่อ *Civil Resistance & Power Politics* (Oxford University Press, 2009) หรือ งานของ Chenoweth และ Stepan ที่ชื่อ *Why Civil Resistance Works* (Columbia University Press, 2011) ไม่เช่นนั้นบางเล่มก็แทนที่คำ “สันติวิธี” (nonviolence/nonviolent) ด้วยคำว่า “การไม่ใช้อาวุธ” เช่น งานของ Clark เรื่อง *People Power: Unarmed Resistance and Global Solidarity* (Pluto Press, 2009) ขณะที่ในตำรา ทางด้านสันติวิธีเล่มล่าสุด (ในขณะที่ข้าพเจ้าเตรียมปาฐกถานี้) คือ *Civil Resistance Today* (2015) ของ Kurt Schock ซึ่งเป็นนักวิชาการด้าน nonviolence คนสำคัญของโลกในปัจจุบัน กลับไม่มีคำว่า “สันติวิธี” หรือ nonviolence ให้เห็นเลย ไม่ว่าในชื่อรองหรือชื่อบทตอนในหนังสือ

Kurt Schock อธิบายความจำเป็นที่จะต้องหลีกเลี่ยงจากการใช้ คำว่า “สันติวิธี” ไว้โดยพิสดารใน *Civil Resistance Today* (2015)²¹ ว่า คำ “civil resistance” ซึ่งหมายถึงการที่ผู้คนร่วมกันใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง

²¹ Kurt Schock, *Civil Resistance Today* (Cambridge: Polity, 2015)

เป็นวิธีการต่อต้านขัดขืนนอกระบบการเมืองในระบบ²² civil resistance แพร่หลายมากขึ้นเพราะคำว่า “nonviolence” มีปัญหาอย่างน้อย 3 ประการ คือ ประการแรก คำว่า “nonviolence” แฝงปัญหานั้นอยู่ในทางศีลธรรมและการเมืองไว้ ในขณะที่คำ “civil resistance” เป็นอิสระจากนัยยะประเภทนี้มากกว่า และดังนั้นจึงก่อปัญหาในเชิงคุณค่าน้อยกว่า ประการที่สอง คนเข้าใจคำว่า nonviolence ผิดอยู่มาก เพราะบ่อยครั้งสาธารณชนก็เห็นว่า nonviolence เป็นวิธีการที่ไร้พลังไม่อาจต่อต้านเปลี่ยนแปลงอะไรได้ และประการที่สาม คนมักไม่เข้าใจและไม่แน่ใจว่า สิ่งที่ปรากฏและมีผู้ใช้อยู่เป็น nonviolence หรือไม่ในกรณีที่ผู้ใช้ไม่มีหลักการชัดเจนว่าจะสมทานหลักสันติวิธีไม่ใช้ความรุนแรง หรือที่เขาไม่ใช้ความรุนแรงก็ไม่ใช้เพราะหลักการใด ๆ แต่เพราะสันติวิธีเป็นวิธีการที่ทำได้และประสบผลสำเร็จได้จริง หรือไม่เช่นนั้นก็เพราะในบางกรณีแม้ไม่มีผู้ใดถูกทำร้าย แต่ทรัพย์สินก็ถูกทำลาย²³

แต่ไม่ว่าจะใช้คำว่า civil resistance หรือ unarmed resistance งานเหล่านี้ก็ล้วนได้รับอิทธิพลพื้นฐานมาจากงานสำคัญยิ่งคือ *The Politics of Nonviolent Action*²⁴ ของ Gene Sharp ทั้งสิ้น Sharp ให้ความหมายสันติวิธีแบบแคบที่หมายถึงการไม่ทำร้ายหรือไม่ขู่เข็ญว่าจะทำร้ายร่างกายของมนุษย์อีกคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง และยังเน้นการใช้สันติวิธีเพื่อต่อต้านขัดขืนกับระบอบเผด็จการ เพื่อเอาชนะระบอบอาณานิคม ปกป้องประชาธิปไตย และสร้างสรรค์ความเสมอภาคทางเชื้อชาติ แนวทฤษฎีนี้เชื่อว่า ระบอบเผด็จการต่าง ๆ ไม่สามารถคงอยู่ได้หากไม่ได้รับความร่วมมือยินยอมจากคนในสังคมการเมือง สันติวิธีจึงหมายถึงทั้งการปฏิเสธอำนาจของฝ่ายที่กดขี่ในรูปแบบต่าง ๆ และการสร้างอำนาจให้กับกลุ่มของตน (empowerment) ผ่านกระบวนการสื่อสาร การจัดกลุ่มองค์กร การทำทนาย รบกวอน และการนำเสนอทางเลือก

²² Schock เห็นว่าจำเป็นต้องแยกแนวคิดให้ชัดเจนระหว่างการเมืองในระบบ (routine politics) กับการเมืองนอกระบบ (non-routine politics) *Ibid.*, 3.

²³ *Ibid.*, 2-3.

หากกล่าวให้ถึงที่สุด สันติวิธีน่าจะเป็นหลักการอย่างหนึ่งที่ดำรงอยู่คู่กับแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่ตั้งใจพยายามจะไม่ใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามกับตน ไม่ว่าจะ เป็นในทางกายภาพหรือทางจิตใจ แต่แม้จะเข้าใจเช่นนี้ ก็ยังมีปัญหาอยู่บ้าง โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายกับวิธีการ เพราะบางคนเห็นว่าสันติวิธีดำรงอยู่โดยขึ้นต่อเป้าหมาย หมายความว่า ต้องใช้สันติวิธีไปเพื่อเป้าหมายที่ดีที่เป็นธรรมโดยผู้คนที่เสียเปรียบถูกรังแกเท่านั้น แม้ในกลุ่มนี้บางฝ่ายก็เห็นว่าเป้าหมายของสันติวิธีต้องมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถึงรากถึงโคนในระดับโครงสร้างเท่านั้น แต่อีกบางฝ่ายเห็นว่าไม่จำเป็น เพราะใช้สันติวิธีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงสำคัญ เช่นการประท้วงอาวูรนิเวคีสียร์ หรือขัดขวางการล่าวาฬในมหาสมุทรเพื่อพิทักษ์โลกก็เพียงพอแล้ว

บ้างก็เห็นว่า ความสำคัญของสันติวิธีอยู่ที่ความเป็นวิธีการ (instrumentality) ไม่ว่าจะตั้งใจใช้ไปเพื่ออะไร แต่เมื่อเลือกใช้สันติวิธีเป็นหนทาง วิธีการที่ถูกเลือกก็ย่อมส่งผลต่อเป้าหมายที่ตนมุ่งไปอยู่ดี เช่นหากประเทศ ๗ หนึ่งตัดสินใจว่าจะใช้สันติวิธีในการสัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างจริงจัง ก็ย่อมหมายความว่า ประเทศนั้นควรต้องตัดสินใจยกเลิกการมีกองทัพ และเมื่อไม่ต้องมีกองทัพ ก็ไม่ต้องจัดสรรให้มั่งบประมาณทหารในแต่ละปี และดังนั้นก็มีทรัพยากรเหลือไปพัฒนาประเทศด้านอื่น ๆ เช่นการสาธารณสุข และการศึกษา ดังปรากฏให้เห็นในกรณีของประเทศ Costa Rica เป็นต้น (และประเทศอื่น ๆ อีกอย่างน้อย 26 ประเทศเมื่อ

²⁴ (Boston: Porter Sargent, 1973) หนังสือเล่มนี้ฉบับเดิมไม่ได้แปลเป็นภาษาไทยเพราะมีความยาวกว่า 900 หน้า แต่ยีน ซาร์ป ได้เตรียมต้นฉบับด้วยตนเอง เพื่อให้แปลหนังสือเล่มนี้ฉบับย่อเป็นภาษาไทย ปรากฏเป็น **อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2529) โดยมี ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ เป็นบรรณาธิการ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กับ คมสัน หุตะแพทย์ เป็นผู้แปล เวลานั้นข้าพเจ้าแปลคำว่า nonviolent actions เป็น “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง”

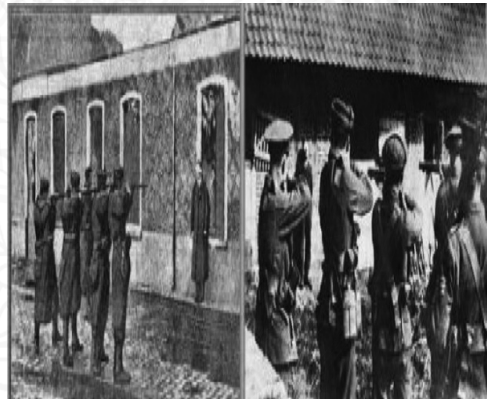
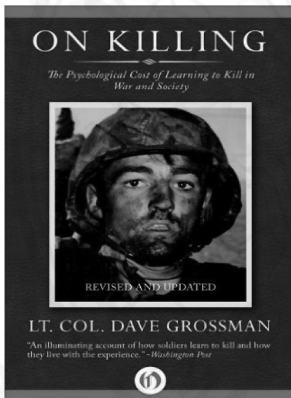
ต้นศตวรรษนี้) ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า สันติวิธีทำให้เห็นว่า การเลือกวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมส่งผลต่อเป้าหมายสุดท้ายด้วย²⁵

ในงานชิ้นนี้ และอาจจะในสังคมไทยโดยรวมด้วย ข้าพเจ้าคิดว่า ความหมายของสันติวิธีที่ปรากฏกว้างขวาง อีกทั้งสิ้นไหล ประสมกันระหว่าง สิ่งซึ่งบางค่ายสำนักวิชาการและปฏิบัติการอาจไม่ยอมถือว่าเป็นสันติวิธี ด้วยซ้ำ แต่ข้าพเจ้าใช้ความหมาย “สันติวิธี” อย่างกว้างซึ่งหมายถึง ความพยายามของผู้คนจากฟากฝั่งต่าง ๆ ที่จะใช้วิธีการบางแบบในกระบวนการเผชิญกับความขัดแย้ง โดยไม่พยายามใช้ความรุนแรงทางกายภาพในกระบวนการดังกล่าว คือไม่พยายามให้เกิดการฆ่าหรือทำร้ายกัน โดยมีได้ จำเป็นต้องกำหนดว่า สันติวิธีต้องเป็นเครื่องมือของฝ่ายประชาชนในการต่อต้านรัฐหรืออำนาจนำที่เหนือกว่าเท่านั้น เพราะสันติวิธีในสังคมไทย มีความหลากหลายนำอศวรรษ มีทั้งการใช้สันติวิธีโดยปัจเจกชน บ้างก็เป็นกลุ่มคนขนาดเล็ก หรือไม่ก็เป็นกลุ่มประท้วงขนาดใหญ่ที่มีการจัดองค์กรอย่างน่าทึ่ง มีกระทั่งกลุ่มคนขนาดเล็กที่เป็นภาครัฐซึ่งมีกลไกรัฐทั้งหมดหนุนช่วยอยู่ หรือแม้แต่ตัวรัฐบาลเอง วิธีการที่ปรากฏก็ครอบคลุมกว้างขวาง มีทั้งในรูปของการเจรจาต่อรอง หรือการสถาปนานโยบายหรือการประท้วงขัดขืน แม้จะพอเห็นร่องรอยของสันติวิธีได้บ้าง แต่คำถามคือ พื้นที่สันติวิธีอยู่ที่ไหน?

²⁵ โปรดพิจารณาการให้ข้อถกเถียงในแนวนี้ได้ใน Chaiwat Satha-Anand, Janjira Sombatpoonsiri, Jularat Damrongwithitham and Chanchai Chaisukkosol, “Humour, Witnessing and Cyber Non-violent Action: Current Research on Innovative Tactical Non-violent Actions Against Tyranny, Ethnic Violence, and Hatred,” in Akihiko Kimijima and Vidya Jain (eds.) *New Paradigms of Peace Research: The Asia-Pacific Context* (Jaipur: Rawat Publications, 2013), 137-155.

พื้นที่สันติวิธีอยู่ในพื้นที่ความขัดแย้ง/ความรุนแรง²⁶

David Grossman เป็นศาสตราจารย์ทางจิตวิทยาและศาสตร์การทหารในสหรัฐอเมริกา งานของเขาที่สำคัญยิ่งว่าด้วยต้นทุนทางจิตวิทยาของการฆ่าคนในสงครามและในสังคม แต่ที่น่าสนใจไม่ใช่เพียงข้อค้นพบของเขาที่ว่ามนุษย์และทหารโดยทั่วไปไม่ยอมฆ่าคน จนต้องมีกระบวนการเรียนรู้ผลักดันให้สามัญชนกลายเป็นทหารที่พร้อมรบและพร้อมฆ่าศัตรูได้ในที่สุด ข้าพเจ้าคิดว่าเรื่องที่น่าสนใจที่สุดเรื่องหนึ่งในงานของเขาเป็นเรื่องของปู่ของเขา

ปู่ของ Grossman ชื่อ John เป็นทหารอเมริกันในสงครามโลกครั้งที่ 1 เวลานั้นคุณปู่ถูกสั่งให้ไปทำหน้าที่เป็นเพชรฆาตในลานประหาร ท่านเล่าให้ Grossman ผู้หลาน ฟังว่า ท่านสามารถทำหน้าที่ในฐานะเพชรฆาตในลานประหารได้ตลอดมาโดยไม่ได้ฆ่าผู้ใดเลย ท่านเล่าว่า นายทหารผู้สั่งประหาร

²⁶ ข้อมูลและความรู้ที่ใช้สนับสนุนความคิดในส่วนนี้ส่วนใหญ่มาจากโครงการวิจัยเมธีอาวุโส สกว. เรื่อง “สันติวิธีในสังคมไทย: ความรู้, ความลับ และ ความจำ”, 2554-2556 อีกบางส่วนมาจากโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. เรื่อง “สันติวิธี, ความรุนแรง และสังคมไทย” 2552-2553

จะสั่งว่า “พร้อม, เล็ง, ยิง” ท่านทราบว่่า ถ้าท่านเล็งปืนยาวตรงไปที่นักโทษ ประหารเมื่อได้รับคำสั่งให้ “เล็ง” ท่านก็จะยิงถูกนักโทษเมื่อได้รับคำสั่ง “ยิง” ด้วยเหตุนี้เมื่อนายทหารสั่ง “เล็ง” คุณปู่ก็เล็งปืนให้ห่างไปจากนักโทษเล็กน้อยสังเกตุเห็นได้ยาก เมื่อได้รับคำสั่ง “ยิง” ท่านก็ยิงแต่ก็จะยิงไม่โดน นักโทษในลานประหาร ท่านภูมิใจตลอดชีวิตของท่านที่จะเอาชนะกองทัพ บกออเมริกันด้วยการไม่ต้องกลายเป็นเพศฆาตตามคำสั่งได้ คงต้องกล่าวว่า ในที่สุดคนอื่นที่ทำหน้าที่ทหารเพศฆาตก็ยิงนักโทษตายในลานประหาร นั้นเอง แต่สำหรับคุณปู่ของ Grossman ท่านรู้สึกว่่ามือท่านไม่ได้เปื้อนเลือด และมีได้ทำอะไรขัดกับมโนธรรมสำนึกของตน²⁷

ข้าพเจ้าใช้เรื่องราวของ John Grossman ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อเริ่มต้นตอบคำถามว่่า พื้นที่สันติวิธีอยู่ที่ไหน? คำตอบในแง่สถานที่ก็คือ สันติวิธีนี้พบได้ในลานประหารสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำโดยทหารถือ อาวุธคนหนึ่งที่ไม่ยอมให้มโนธรรมสำนึกของตนต้องศิโรราบกับคำสั่งที่ตน ไม่เห็นด้วย วิธีการที่เขาใช้คือเล็งให้ผิด สันติวิธีของเขาเป็นการไม่ยอมฆ่าคน ซึ่งเป็นสันติวิธีที่แคบแต่เป็นพื้นฐานที่สุดสำหรับสันติวิธีแทบทุกแขนง แต่ที่สุด คนที่เขาไม่ยอมฆ่าด้วยปืนของตน ก็ตายด้วยกระสุนของทหารคนอื่นอยู่ดี ถ้าพิจารณาห้ในเชิงสถานที่ อาจกล่าวได้ว่า สันติวิธีของ John Grossman ไม่ได้เกิดผลอะไรเพราะที่สุดการฆ่าก็เกิดขึ้นในลานประหารนั้นเอง เขาก็อยู่ที่นั่นแต่ป้องกันปฏิบัติการประหารชีวิตไม่ให้เกิดขึ้นไม่ได้

²⁷ Lt. Col. Dave Grossman, *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society* (Boston: Little, Brown and Company, 1995), 14. ข้าพเจ้าคงต้อง กล่าวด้วยว่่า Grossman ใช้ตัวอย่างของคุณปู่เขาเพื่อนำเข้าสู่ปรากฏการณ์ว่่า ทหารใน สนามรบทั่วโลกอีกหลายรุ่นก็ใช้วิธีนี้ในการไม่ปฏิบัติตามคำสั่งให้ฆ่าผู้อื่น โดยใช้ “สิทธิที่จะ ยิงผิดเป้า” (the right to miss) เป็นเครื่องมือของตน

ตรงนี้เองที่คำว่า “พื้นที่สันติวิธีอยู่ที่ไหน?” ทรงคุณทางวิชาการ เพราะข้าพเจ้าจะตอบว่า พื้นที่ของสันติวิธีในกรณีนี้อยู่ในการต่อต้านขัดขืน คำสั่งทางทหาร ซึ่งมีระบบสถาบันและแนวการปฏิบัติที่ย้ำเน้นเรื่องการทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเข้มข้นชัดเจน ในแง่นี้สิ่งที่ John Grossman ทำเป็นการสร้างพื้นที่สันติวิธีให้ปรากฏแม้ในที่ซึ่งแทบคาดคิดไปไม่ถึงอย่าง ลานประหาร และการใช้ “สิทธิที่จะยิงผิด” ก็กลายเป็นเครื่องมือที่ทหารอีก มากใช้กันในสถานที่ต่าง ๆ กัน ทั้งในยุโรป อเมริกาเหนือ และที่อื่น ๆ²⁸ อีกทั้ง ยังอาจมีผลต่อการตั้งคำถามถึง ขอบเขต (limit) ของการต้องปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาของทหารในประเทศต่าง ๆ อีกด้วย

ในสังคมไทยก็มีปรากฏการณ์ทำนองนี้ให้เห็นอย่างน่าอัศจรรย์ ข้าพเจ้าขอเล่าเรื่องราวของผู้คนที่ใช้สันติวิธีใน สถานที่ ต่างกัน เพื่อชวน คิดถึง พื้นที่ สันติวิธีให้กับสังคมไทยสัก 6 เรื่อง

ทวงคืนบุคคลสูญหาย

การบังคับบุคคลให้สูญหาย (forced disappearance) ในสังคม การเมืองไทยเริ่มปรากฏชัดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 จนถึงปี พ.ศ. 2554 เอกสารที่บันทึกเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์จำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นว่ารัฐไทยได้ เรียนรู้วิธีการบังคับบุคคลให้สูญหายพร้อม ๆ กับการเรียนรู้เทคนิควิธีและ ยุทธการทางด้านการรักษาความมั่นคงจากหน่วยงานด้านความมั่นคงของ สหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การบังคับบุคคลสูญหาย เป็นเครื่องมือที่ดูเหมือนจะถูกใช้โดยมีเป้าหมายสำคัญในการจัดการความ ขัดแย้งทางการเมืองหรือขจัดกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามเป็นสำคัญ ทั้งนี้ กลไกรัฐที่มักจะถูกใช้วิธีการดังกล่าวโดยเฉพาะในระยะแรกคือหน่วยงาน ตำรวจไทย อย่างไรก็ตาม ในระยะต่อมาวิธีการบังคับให้บุคคลสูญหายโดยรัฐ

²⁸ *Ibid.*, 3, 10-13.

มักถูกเลือกใช้เพื่อตอบสนองเป้าหมายที่กว้างขวางยิ่งขึ้น กล่าวคือ นอกจากเพื่อตอบสนองเป้าหมายของการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองและเพื่อขจัดศัตรูทางการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลแล้ว วิธีการดังกล่าวยังถูกนำมาใช้เพื่อจัดการป้องกันปัญหาและความขัดแย้งทางสังคมการเมืองซึ่งถูกมองว่าอาจจะกระทบกับความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในรัฐ

การบังคับบุคคลสูญหายไม่เหมือนกับความรุนแรงประเภทอื่นเช่น การลอบสังหาร หรือ จับกุมไปทรมานซึ่งเป็นปัญหาความรุนแรงที่ฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะในค่ายสิทธิมนุษยชน สนใจศึกษาวิจัยกันมานาน²⁹ ตามกรอบความหมายของอนุสัญญาาระหว่างประเทศว่าด้วยการป้องกันบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับแห่งสหประชาชาตินั้นอาจทำให้มองเห็นว่าการบังคับบุคคลสูญหาย เป็นความรุนแรงเชิงกายภาพ (physical violence) ที่มีความซับซ้อนมาก เมื่อนำแนวคิด “ความคลุมเครือ” (ambiguity) มาใช้ทำความเข้าใจ “การบังคับให้สูญหาย” จะพบว่า การบังคับบุคคลสูญหายเป็นความรุนแรงที่ผู้ดำเนินการจงใจจะสร้างความคลุมเครือให้เกิดขึ้น ความคลุมเครือจากการกระทำนี้เกิดขึ้นจากการไม่สามารถหาข้อสรุปได้อย่างชัดเจนว่าผู้สูญหายนั้นยังคงมีชีวิตอยู่ หรือเสียชีวิตไปแล้ว ถูกฆาตกรรมหรือจงใจหลบหนี และใครเป็นผู้บังคับให้สูญหาย ด้วยเหตุนี้สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือช่องว่างแห่งความสงสัยที่ยังคงอยู่และยากที่จะอุดลงได้ ในแง่นี้การสูญหายจึงเป็นเรื่องที่ “ควบคุมไม่ได้” トラบาโดที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า

²⁹ ประทับจิต นีละไพจิตร และ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน ทำการศึกษาเรื่องนี้โดยอาศัย กรณีการบังคับบุคคลสูญหายที่เกิดขึ้นกับชนเผ่าทางภาคเหนือของประเทศไทยในช่วงปี 2544-2554 กรณีการบังคับบุคคลสูญหายใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปี 2547-2554 และกรณีการบังคับสูญหายทนายความนักสิทธิมนุษยชน นายสมชาย นีละไพจิตรเมื่อเดือนมีนาคมปี 2547 โปรดพิจารณา “การบังคับบุคคลสูญหายและนัยยะของความคลุมเครือ,” ใน *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2558)

ผู้สูญเสียหายนั้นหายไปอย่างไรก็ไม่สามารถปรักปรำผู้ใดได้ ซึ่งในทางกลับกัน ผลของความคลุมเครือของความไม่แน่นอนในสถานภาพของผู้สูญเสียว่าจะยังคงอยู่ หรือเสียชีวิตไปแล้วได้ทำให้ครอบครัวของผู้สูญเสียเจ็บปวดจากความสูญเสียดังกล่าวมากกว่าความสูญเสียในรูปแบบอื่น ๆ³⁰ ฉะนั้นที่ผ่านมาในการศึกษาการสูญเสียหรือการสูญหายที่คลุมเครือ (ambiguous loss) จึงมักมุ่งเน้นศึกษาในฝั่งของผู้สูญเสีย ทั้งในมิติผลกระทบทางจิตวิทยา อันเกิดจากภาวะความคลุมเครือของการไม่รู้ชะตากรรมของผู้สูญเสีย เสียชีวิตแล้วหรือยังมีชีวิตอยู่โดยเฉพาะภรรยาและลูกของผู้สูญเสียและรวมถึงผลกระทบจากแรงกดดันจากโครงสร้างสังคมการเมือง และเศรษฐกิจ อันเกิดจากการสูญเสียสถานภาพที่เกิดจากการที่หัวหน้าครอบครัวถูกบังคับสูญหายเป็นหลัก การอธิบายความคลุมเครือโดยมุ่งเน้นไปที่ตัวการกระทำ ความรุนแรงชนิดนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า การบังคับบุคคลสูญหายจึงส่งผลกระทบต่อไม่เพียงร่างกาย (body) ของเหยื่อเท่านั้นแต่ยังทำลายตัวตน (self) ซึ่งหมายถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และอัตลักษณ์ของเหยื่อและครอบครัวของเหยื่อด้วย³¹

ที่สำคัญคือ เหยื่อมิได้เป็นเพียงผู้ได้รับผลกระทบจากความคลุมเครือของการบังคับบุคคลสูญหายเท่านั้น ในทางกลับกัน เหยื่อของความรุนแรงในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้มีลักษณะคลุมเครือ ก็ได้รับประโยชน์จากความคลุมเครือ กล่าวคือ การที่เหยื่อตระหนักว่าตนเองมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย เป็นผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ในอดีตและยังต้องดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต ทำให้พวกเขาสามารถกระทำการเพื่อสร้างค่านิยมตนเองเสียใหม่ ขณะเดียวกัน

³⁰ Pauline Boss, *Ambiguous Loss: Learning to Live with Unresolved Grief* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999), 6.

³¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง": ปัดตานี้ในรอบกึ่งศตวรรษ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), 22.

พวกเขาก็นิยามตนเองโดยเชื่อมโยงกับมนุษย์ผู้ไม่ได้รับความยุติธรรมอื่น ๆ ด้วย ในแง่นี้ พวกเขาจึงสามารถปลดปล่อยตนเองด้วยการใช้สันติวิธีหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เป็นอิสระจากคำสาปของคำนิยามที่ชัดเจนที่มีผู้อื่นยึดเยียดให้ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำ ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่หรือกระทั่งจากผู้เข้ามาให้ความช่วยเหลือภายหลัง

แม้จะต้องเผชิญกับความยากลำบากเพราะถูกจับจ้องและตั้งคำถามจากชุมชนของตนเอง แต่กลุ่มภรรยาหม้ายของผู้สูญหายใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็เลือกใช้วิธีรวมกลุ่มผลักดันให้กลไกทางสังคมปรับตัวตามเพื่อให้อย่างน้อยพวกเธอก็ได้ชีวิตปกติกลับคืนมา น่าสนใจว่า หลังจากนั้นพวกเธอไม่ได้ผลักดันยกระดับของประเด็นปัญหาเพื่อให้ตนเองเป็นตัวแทนของตนเองได้ อาจเพราะพวกเธอยังไม่สามารถก้าวข้ามความชัดเจนเชิงอัตลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อการนิยามตนเองอย่างชัดเจนได้ ในกรณีทนายสมชาย ภรรยารายหนึ่งใช้เรื่องเล่าของตนเองในการแสดงความต้องการของครอบครัวผู้สูญหาย และนิยามตนเองเข้ากับผู้ไร้อำนาจจากการบังคับบุคคลสูญหายในกรณีทั่วไป ในกรณีของชุมชนชาติพันธุ์ภาคเหนือ นั้น แม้อยู่ภายใต้บริบทที่ยากลำบากในการกระทำการเพื่อนิยามความหมายใหม่ให้แก่ตนเอง แต่ชาวบ้านเหล่านั้นก็เลือกที่จะต่อสู้โดยอาศัยพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อให้ความหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง อีกทั้งอาจจะมองได้ว่า พวกเขาก็อาศัยความคลุมเครือของการประกอบพิธีกรรมในการต่อต้านอำนาจของผู้ใช้ความรุนแรงที่ยังคอยจับตาอยู่ได้ด้วยนั่นเอง

การบังคับบุคคลให้สูญหายเกิดขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ แทบทุกภาคในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นในเมืองหลวง อย่างกรณีของทนายสมชาย นิลละไพจิตร ในหมู่บ้านภาคเหนือ หรือในชนบทของภาคใต้ตอนล่าง แต่เมื่อพิจารณาจากกรณีของผู้คนที่อาศัยความคลุมเครือที่ดำรงอยู่คู่กับการบังคับบุคคลให้สูญหายเป็นฐานในการต่อสู้ด้วยสันติวิธีกับอำนาจลึกลับที่ทำร้ายพวกเขา

อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่สันติวิธีของพวกเขาดำรงอยู่ในการรณรงค์เพื่อสิทธิของผู้คนที่ไร้อำนาจ พวกเขาใช้ทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างพิธีกรรมในภาคเหนือ และช่องว่างทางกฎหมายต่อสู้เพื่อฟื้นคืนตัวตนของพวกเขาและคืนความเป็นธรรมให้กับผู้คนอย่างพวกเขา

การบังคับบุคคลสูญหายเกิดขึ้นในหลายแห่งในประเทศ แต่ในบริบทแห่งความรุนแรงที่ขัดแย้งที่สุดของประเทศในขณะนี้คือ ในภาคใต้ตอนล่างของไทย สิบปีที่ผ่านมาคือนับแต่เมื่อความรุนแรงปะทุขึ้นใหม่เมื่อเดือนมกราคม 2547 จนถึงปลายปี 2556 ก็มีผู้คนหายสาบสูญไปในความรุนแรงนี้แล้ว 55 ราย มี 22,979 คนตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงไปแล้ว ในจำนวนนี้มีคนเสียชีวิต 7,567 คน โดยอย่างน้อย 6,000 คนเสียชีวิตเพราะความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับฝ่ายผู้ก่อการที่ต่อสู้กับรัฐโดยตรง มีคนพิการ 553 คน เหตุรุนแรงส่วนใหญ่เกิดบนท้องถนน และโรงเรียนตกเป็นเป้าหมายของความรุนแรงมากกว่าค่ายทหารถึงสองเท่า เหยื่อของความรุนแรงที่เป็น

สามัญชนส่วนใหญ่เป็นมลายูมุสลิม (7,013 คน) ในขณะที่พลเรือนชาวพุทธตกเป็นเหยื่อ 5,672 คน แต่เพราะสัดส่วนประชากรในอาณานิคม 3 จังหวัดภาคใต้มีประชากรมุสลิมประมาณร้อยละ 80 อัตราเสี่ยงของพลเรือนไทยพุทธต่อมุสลิมจึงอยู่ที่ 3: 1 ขณะที่ทหารไทยพุทธตกเป็นเหยื่อความรุนแรงมากกว่าทหารมุสลิมในพื้นที่สามเท่า³²

ที่น่ามหัศจรรย์คือ ในสภาพความรุนแรงที่คร่าชีวิตของผู้คนถึงเพียงนี้ กลับมีร่องรอยของสันติวิธีให้เห็นอย่างพิสดาร ดังเรื่องราวสันติวิธีที่เกิดขึ้นท่ามกลางความรุนแรงภาคใต้ 3 เรื่อง

เรื่องของ “อรชร”:

ปฏิบัติการของสันติอาสาสมัครชียานบนถนนในภาคใต้³³

เมื่อคืนวันที่ 20 มีนาคม 2551 ไต่ฮิมามัมยะฆา กาเซ็ง เสียชีวิตในขณะที่ถูกควบคุมตัวที่ค่ายทหารหน่วยเฉพาะกิจ (ฉก.) ที่ 39 อ.เรือเสาะ จ. นราธิวาส การตายของฮิมามัมมีเงื่อนงำ ชาวบ้านไม่พอใจจึงรวมตัวกันเป็นร้อยคนหน้าโรงพยาบาลและจะขอแบกศพไปเอง ฝ่ายทหารไม่ยอม “อรชร” เป็นอดีตนักศึกษาหญิงจากธรรมศาสตร์ที่สนใจปัญหาความรุนแรงภาคใต้ เธอทำหน้าที่เป็นสันติอาสาสมัครชียานในพื้นที่ พยายามเตือนทหารว่า ความขัดแย้งในพื้นที่กำลังเข้มข้นยิ่งขึ้น เธอเล่าว่า

³² Virasakdi Changsuwivatwong, Louisa Can Boegli and Supat Hasuwannakit (eds.) *Healing Under Fire: The Case of Southern Thailand* (Bangkok: The Deep South Relief and Reconciliation Foundation and the Rugiagli Initiative, 2014), 42, 45.

³³ จุฬารัตน์ ดำรงวิจิตรธรรม, “สันติอาสาสมัครชียาน ปฏิบัติการธรรมดาสามัญเพื่อยับยั้งความรุนแรงโดยฝ่ายที่สาม,” ใน *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2558) งานของจุฬารัตน์ศึกษาเปรียบเทียบการทำงานของสันติอาสาสมัครชียานที่ปฏิบัติการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และในกรุงเทพฯ ระหว่างความขัดแย้งทางการเมืองครั้งใหญ่เมื่อเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2553

“แล้วก็เป็นอย่างที่บอกจริง ๆ ด้วย ชาวบ้านปิดทางเอาไว้ เราเตือนทหารแล้วว่า ออกไปไม่ได้ ชาวบ้านรออยู่ข้างนอกเยอะแยะ เขาจะแค้นศพไปเอง เราเดินไปบอกชาวบ้านว่า ใจเย็น ๆ นะ นายพันคนหนึ่ง ก็เรียกเราไปคุย เราเจรจาว่า ชาวบ้านเขาขอเอาศพไปเอง ระหว่างการเจรจา มีการยื้อกันอยู่สักพัก ชาวบ้านก็เอาแคร่มาเอาศพออกจากรถของมูลนิธิออกไปได้ โดยที่ไม่เกิดความรุนแรงระหว่างกัน”

ในฐานะฝ่ายที่สามในเหตุการณ์นี้ อาสาสมัครผู้นี้ได้พยายามทำหน้าที่ 3 อย่าง อย่างแรกคือ การเป็นพยานความจริง เพื่อไม่ให้เกิดข้อครหาหรือข่าวลือที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงซึ่งอาจทำให้เกิดความขัดแย้งขยายตัวไปเป็นความรุนแรง แต่เจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจบทบาทนี้เท่าที่ควร จึงขัดขวางการทำงานของตนและพยายามกันไม่ให้เสนอข้อเท็จจริงสู่สาธารณะโดยให้เหตุผลเรื่องความมั่นคงเป็นหลัก อย่างที่สองคือ การเป็นตัวกลางในการเจรจาระหว่างคู่กรณีคือ ญาติของโต๊ะอิหม่ามและเจ้าหน้าที่ในสถานการณ์นั้นก็ไม่ใช่ผล เนื่องจากไม่ได้รับความไว้วางใจจากเจ้าหน้าที่รัฐ และอย่างสุดท้ายคือ การปรากฏตัวเป็นฝ่ายที่สามเพื่อให้คู่กรณีได้มีสติยับยั้งชั่งใจไม่ใช้ความรุนแรง สังเกตได้จากการชุมนุมหน้าโรงพยาบาลซึ่งความรุนแรงสามารถปะทุ

ได้ทุกเมื่อ เพราะชาวบ้านมีอารมณ์ตึงเครียด ขณะที่เจ้าหน้าที่ก็มีอาวุธครบมือ แต่ในที่สุด การปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ความมั่นคงและชาวบ้านก็ไม่เกิดขึ้น เมื่อความรุนแรงไม่เกิดโอกาสที่ความรุนแรงจะซ้ำเติมความขัดแย้ง ยึดเยื้อนี้ให้อันตรายยิ่งขึ้นก็พลอยสลายไปด้วย

แต่ที่เรียกว่า “สันติอาสาสมัครชี่พยาน” ซึ่งสรรพเป็นนั่นคืออะไร?

ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2548 จนถึงเดือนสิงหาคม 2550 ใน 3 จังหวัดภาคใต้มีการชุมนุมประท้วงของประชาชนทุกเดือนรวมมากกว่า 60 ครั้ง ในเดือนพฤษภาคม 2550 มีการชุมนุมของประชาชนสูงสุดถึง 16 ครั้ง การชุมนุมเหล่านี้ในระยะต้น ๆ เป็นการประท้วงเพื่อเรียกร้องให้ปล่อยตัวผู้ต้องสงสัยที่เจ้าหน้าที่รัฐจับกุมมา โดยอาจมีข้อหาก่อเหตุรุนแรงหรือมีการกระทำเป็นผู้ก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน แต่ชาวบ้านไม่เห็นด้วยว่าพวกเขาเป็นผู้ร้ายจริง เหตุการณ์เผชิญหน้าเช่นนี้จึงมักมีปัญหาเรื่องข้อเท็จจริงอยู่เสมอ ด้วยสถานการณ์เช่นนี้ นารี เจริญผลพิริยะ นักฝึกอบรมสันติวิธี ซึ่งขณะนั้นเป็นหนึ่งในคณะอนุกรรมการโครงการดูแลเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบด้านจิตใจจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงได้ริเริ่ม โครงการสันติอาสาสมัครชี่พยาน ขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสมานฉันท์แห่งชาติ ผ่านศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล เธอตั้งใจจะสร้างนักปฏิบัติการสันติวิธีในฐานะ “คนกลางหรือฝ่ายที่สาม” เพื่อเป็นพยานความจริงในสถานการณ์ที่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างรัฐกับประชาชนและ/หรือระหว่างประชาชนด้วยกันเอง ในสภาพที่ “ความจริง” นั้นเองเป็นปัญหาเพราะคู่กรณีมีข้อเท็จจริงต่างกัน การกล่าวร้ายและเผชิญหน้าอาจเพิ่มขึ้นและโอกาสจะเกิดความรุนแรงก็อาจตามมา คนที่ทำหน้าที่เป็นสันติอาสาสมัครชี่พยานต้องปรากฏตัวเปิดเผย รับฟังความรู้สึกทุกฝ่าย สะท้อนความจริงจากการรับรู้ และประสานความเข้าใจระหว่างคู่กรณีเพื่อลดโอกาสที่ความขัดแย้งจะกลายเป็นความรุนแรง

การทำงานของสันติอาสาสมัครที่พยานเกิดขึ้นบนถนนในสถานที่แห่ง ความรุนแรง แต่พื้นที่ของสันติอาสาสมัครที่พยานอยู่ในฐานะการทำงานของ ฝ่ายที่สามในสถานการณ์ขัดแย้ง ที่สำคัญฝ่ายที่สามในกรณีของไทยเป็น สามัญชนคนธรรมดา จูฟาร์ตน์อาศัยแนวคิดของ Goldfarb ว่าด้วย การเมือง ของสิ่งเล็ก ๆ³⁴ ทำให้เห็นว่า แม้จะมีอุปสรรคมากมายซึ่งเกิดจากทั้งพลวัต ของความขัดแย้งนั่นเอง ทั้งจากวัฒนธรรมของทหารที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง เกร็งครัด และไม่ไว้วางใจพลเรือนซึ่งไม่ได้มีฐานะใด ๆ แต่พื้นที่ซึ่งสันติอาสา ลังที่พยานทำงานก็เป็นพื้นที่ที่ปรากฏพลังทางศีลธรรมของคนธรรมดาไม่ถือ อาวุธที่มุ่งทำหน้าที่ให้ความจริงปรากฏ แม้จะต้องเสี่ยงอันตรายจากความ รุนแรงที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของผู้ใดก็ได้

เรื่องของนายแพทย์สมทรง,
แพทย์หญิงสมจิตกับนายแพทย์สมบุญ:
ปฏิบัติการสันติวิธีด้วยพลังวิชาชีพการแพทย์

ในช่วงประมาณหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาตั้งแต่ต้นปี 2547 ถึง ปลาย เดือนพฤษภาคม 2557 มีเหตุการณ์วางระเบิด เผาสถานบริการสาธารณสุข และบ้านพักทั้งสิ้น 28 ครั้ง กระจายเกิดเหตุในจังหวัดปัตตานี 15 ครั้ง จังหวัดยะลา 7 ครั้ง และจังหวัดนราธิวาส 6 ครั้ง ส่วนเหตุรุนแรงกับเจ้าหน้าที่ สาธารณสุขนั้นนับตั้งแต่วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 จนถึงวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 มีผู้เสียชีวิต 33 ราย (ปัตตานี 22 ราย ยะลา 4 ราย นราธิวาส 7 ราย) มีผู้บาดเจ็บ 29 ราย ผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างของหน่วย บริการและเกิดเหตุนอกสถานบริการ เหตุการณ์สำคัญ 2 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ล่าสุด คือการยิงเจ้าหน้าที่หญิงของโรงพยาบาลศรีสาคร และเหตุการณ์

³⁴ Jeffrey C. Goldfarb, *the politics of small things: the power of the powerless in dark times*. (Chicago and London: The University of Chicago Press, 2006).

ระเบิดที่โรงพยาบาลโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2557³⁵ ปราบกฏการณ์เช่นนี้ทำให้สถานที่อย่างโรงพยาบาลซึ่งเคยเป็นพื้นที่ปลอดภัย (safety space) กลายเป็นพื้นที่ความมั่นคง ที่ฝ่ายรัฐพยายามเข้ามา สอดส่องดูแลมากขึ้น แต่เพราะแพทย์และพยาบาลใน 3 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ต้องดำเนินชีวิต “ปรกติ” ท่ามกลางความไม่ไว้วางใจที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่างรัฐและประชาชนในพื้นที่ แพทย์ผู้บริหารโรงพยาบาลหลายคน ตัดสินใจคืนสถานะความเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้กับโรงพยาบาลของตน³⁶

นายแพทย์สมทรง (นามสมมุติ) ประกาศในที่ประชุมโรงพยาบาลที่ตน เป็นผู้บริหารอยู่ว่า “โรงพยาบาลเป็นพื้นที่ที่เป็นกลาง เรารักษาทั้งหมดไม่ แยกแยะว่าใครเป็นใคร เป็นเจ้าหน้าที่หรือฝ่ายผู้ก่อการหรือตัวชาวบ้าน ทุกคน

³⁵ สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ, “ไฟได้ลามเข้าสู่รั้วโรงพยาบาลแล้วฤฯ,” ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. <<http://www.deepsouthwatch.org/node/5780>> อ้างถึงใน ผกาวัตติ์ สุพรรณจิตวนา, “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงบนเส้นทางวิชาชีพ: กรณีศึกษาบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2558)

³⁶ ข้อมูลเหล่านี้มาจากงานวิจัยของ ผกาวัตติ์, เรื่องเดียวกัน.

คือคนไข้ของเรา และขอความร่วมมือฝ่ายปกครองว่าถ้าเกิดเหตุจะจับกุม ขอความกรุณาว่าให้จับกมนอกโรงพยาบาล จะไปตาม ไปสะกดรอยอะไร จับกุมที่ไหนก็ได้ แต่ห้ามเกิดในพื้นที่นี้”

แพทย์หญิงสมจิตร์ (นามสมมุติ) ผู้อำนวยการและหัวหน้าฝ่ายการพยาบาลโรงพยาบาลอีกแห่งหนึ่งใช้วิธีนี้ “แต่เรื่องความเป็นกลาง กับหมอน้อยปกติ เพราะเรากำชับเจ้าหน้าที่อย่างสม่ำเสมอให้ระวังเรื่องนี้ค่ะ เพราะฉะนั้นต้องระวังการใช้คำพูด เพื่อไม่ให้เกิดเรื่อง...มีที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการ แล้วก็เคยพูดในที่ประชุมที่ปรึกษาตำรวจด้วยค่ะ เพราะว่า เป็นกรรมการด้วย... เพราะว่าชาวบ้านเยอะ ต้องรีบพูด เราเข้าไปนั่งประชุมกับตำรวจ เดี่ยวเขาคิดว่าเป็นพวกเดียวกับตำรวจ ก็เลยต้องใช้เวทีตรงนั้นพูด...ก็ต้องเกริ่นว่าโรงพยาบาลนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์อย่างไรก็จะดูแลทุกคนเท่าเทียมกัน เราจะไม่เลือกปฏิบัติ แล้วก็มีความเป็นกลาง...จะคุยกับผู้กำกับฯ...ห้ามเข้ามาจับกุมในโรงพยาบาล เราไม่ให้ค่ะ”

นายแพทย์สมบุญจากโรงพยาบาลอีกแห่งหนึ่งอธิบายเหตุผลที่ต้องทำให้โรงพยาบาลเป็น พื้นที่ปลอดภัยที่เป็นกลางว่า “ผมอยู่ตรงนี้ผมเป็นหมอชุมชนผมอยากอยู่กับชุมชน ภูมิคุ้มกันที่ดีที่สุดคือชุมชน ผมจะอยู่ได้ไม่ได้ก็ขึ้นกับชุมชน ผู้ร้ายก็มีพี่น้องก็คือชุมชนนั่นแหละ การที่บอกว่าคนนี้ผู้ร้ายผมต้องฉีดยาตายไม่ใช่หน้าที่เรา ผมว่าต้องดูเรื่องหน้าที่นะครับ ส่วนตำรวจทหารก็เป็นหน้าที่ของเขา หลังจากเรารักษาเสร็จ ก็ไปจับเอง ผมก็ไม่สนใจจริงๆ ก็ทำแบบนี้แหละครับ ยกเว้นเขาอยู่ในคุกอยู่แล้วเอามารักษาหนักก็อีกเรื่องหนึ่ง อันนั้นไม่เป็นไร จะมีตำรวจอยู่ เขาก็มีหนังสือมาว่าจะมีเลขบัตรประชาชนนายนี้ นายมี มีมารักษาไหม แล้วก็ให้อะไรแบบนี้มันมีบ่อยไม่ต้องสนใจ หมอไม่ต้องสนใจ เราต้องรักษาสิทธิผู้ป่วย เราจะมานั่งเช็ก ไอ้ คนนี้เป็นคนร้าย แล้วโทรบอกตำรวจ ถ้าคนนั้นไม่รู้ก็แล้วไป ถ้ารู้เราตาย ดังนั้นไม่ใช่หน้าที่เรารักษาไป”

คำอธิบายการกระทำซึ่งทำให้บุคลากรทางการแพทย์สามารถทำเช่นนี้ได้ คือ จริยธรรมวิชาชีพของพวกเขาเอง ดังนั้น แม้บุคลากรทางการแพทย์ในฐานะเจ้าหน้าที่รัฐกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในพื้นที่ความรุนแรงจะต้องเผชิญกับทวิลักษณ์แห่งความภักดี คือด้านหนึ่งพวกเขาเป็นข้าราชการเป็นคนของรัฐ แต่อีกด้านหนึ่งเขาเป็นแพทย์ดูแลสุขภาพของมนุษย์ทั่วไป พวกเขาสามารถใช้พลังของทวิลักษณ์แห่งความภักดีเป็นกลไกในการช่วยให้เกิดปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเพื่อสร้างความไว้วางใจ รักษาความเป็นกลางและลดโอกาสที่จะเกิดความรุนแรงได้ แม้ว่าในบางพื้นที่เมื่อบุคลากรทางการแพทย์เลือกกระทำตามจริยธรรมทางการแพทย์อาจต้องเดือดร้อนหากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งบุคลากรทางการแพทย์เหล่านั้นก็ได้ตัดสินใจที่จะรับความทุกข์ทรมาน หรือกระทั่งโอกาสเสี่ยงต่อการเสียชีวิตของตนเอง (self-suffering) มากกว่าที่จะกระทำการที่อาจทำให้ผู้ป่วยต้องรับความทุกข์เหล่านั้น

ปฏิบัติการสันติวิธีของแพทย์และพยาบาลเหล่านี้เกิดขึ้นในสถานที่อย่างโรงพยาบาล แม้ว่าอำนาจจะดำรงอยู่ทุกหนแห่งและแทรกซึมแทบทุกอณูแห่งชีวิต แต่ก็ยังมีพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดการต่อต้านหรือมีความเป็นไปได้ที่คนจะ “ต่อต้าน” ในพื้นที่อำนาจนั้นได้เช่นกัน³⁷ เมื่อมีการเผชิญหน้ากัน บุคลากรทางการแพทย์ได้ตัดสินใจที่จะหลบอำนาจฝ่ายความมั่นคง โดยใช้การกระทำของการปฏิบัติงานทางการแพทย์ภายใต้การอธิบายด้วยจริยธรรมทางการแพทย์ พื้นที่สันติวิธีในสถานที่อย่างโรงพยาบาล (plebs) จึงก่อตัวขึ้นทำให้เกิดความเป็นไปได้ที่บุคลากรทางการแพทย์จะกระทำหรือไม่กระทำตามการเรียกร้อง ขอความร่วมมือของรัฐโดยเฉพาะจากฝ่ายความมั่นคง

³⁷ Foucault เรียกพื้นที่แบบนี้ว่า “plebs” โปรดพิจารณา Stellan Vinthagen, “Power as Subordination and Resistance as Disobedience: Non-violent Movements and the Management of Power,” *Asian Journal of Social Science* 34 (2006):11. และดูการวิเคราะห์แนวคิดของ Vinthagen และ Sharp ผสมกันกับ Foucault ได้ในงานของมกาวดี, เรื่องเดียวกัน.

เรื่องของนักศึกษากับนายทหาร: เมื่อสันติวิธี ของผู้ประท้วงเผชิญกับสันติวิธีของเจ้าหน้าที่รัฐ³⁸

เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2550 เกิดการยิงแล้วเผาที่ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา หญิงสาวในครอบครัวนั้นคนหนึ่งชื่อ นางสาวนุรฮายาตี เจ๊ะเลาะ ถูกฆ่าข่มขืน วันที่ 31 พฤษภาคม 2550 ชาวมลายูมุสลิมเรือนพันชุมนุมประท้วงหน้ามัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ภายใต้การนำของนักศึกษาจากกรุงเทพฯ และ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรวมตัวกันในนาม *เครือข่ายนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน* ผู้ชุมนุมทั่วไปรวมถึงแกนนำการชุมนุมเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ทหารพรานเป็นผู้ลงมือ ด้วยเหตุนี้ ข้อเรียกร้องให้ถอนทหารและทหารพรานออกจากพื้นที่จึงได้รับความใส่ใจเป็นอันดับแรก แต่ที่สำคัญกว่าคือ กรณีการฆ่าข่มขืนนางสาวนุรฮายาตีน่าจะเป็นฟางเส้นสุดท้ายมากกว่า เพราะก่อนหน้านั้นคือ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์จนถึงต้นเดือนมิถุนายน 2550 ได้เกิดเหตุโจมตี “ประชาชนผู้บริสุทธิ์” ถึง 21 กรณีที่ไม่สามารถตามจับกุมผู้กระทำความผิดได้

³⁸ เรื่องราวและข้อมูลในเรื่องนี้มาจาก จันจิรา สมบัติพูนศิริ, “เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ศึกษากรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี วันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550,” ใน *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2558) และโปรดพิจารณา Janjira Sombatpoonsiri, “If You Use Nonviolence, I will Respond with Nonviolence”: The 2007 Pattani Protest in Southern Thailand,” in Rhea A. DuMont, Tom H. Hastings and Emiko Noma (eds.) *Conflict Transformation: Essays on Methods of Nonviolence* (Jefferson, North Carolina and London: McFarland & Company, Inc., 2013), 52-65.

การประชุมของนักศึกษาที่มัธยมกลางปัตตานีครั้งนี้มีการจัดตั้งด้วย
แนวทางสันติวิธีอย่างชัดเจน พวกเขาตระเตรียมในการชุมนุมขึ้น 10 ข้อ
และให้ผู้ชุมนุมต้องทบทวนก่อนเริ่มกิจกรรมทุกเช้า กฎเหล่านี้ได้แก่

1. เชื้อพืงผู้นำ (นักศึกษาทั้ง 7 คน)
2. เมื่อผู้ชุมนุมทั้งหมดจะเคลื่อนย้าย ต้องเคลื่อนเป็นขบวน ตามกลุ่ม
(หรือโซน) ที่แบ่งไว้ 4 โซน โดยแต่ละกลุ่มมีนักศึกษาเป็นผู้นำ
3. เมื่อเคลื่อนย้าย นักศึกษาที่สังกัดกลุ่มนั้นต้องล้อมผู้ชุมนุมเป็น
สี่เหลี่ยม และเคลื่อนขบวนไปพร้อมกัน
4. ห้ามทำลายสิ่งของราชการ
5. ให้ผู้ชุมนุมชุมนุมด้วยความสงบ ด้วยสันติประชาธรรม
6. ผู้ชุมนุมต้องรักษาความสะอาดบริเวณสถานที่ชุมนุมซึ่งคือมัธยม
7. หากผู้ชุมนุมต้องการออกจากพื้นที่การชุมนุมต้องขออนุญาตจาก
หัวหน้ากลุ่มที่ตนเองสังกัด
8. ห้ามออกจากที่ชุมนุมโดยมิได้รับอนุญาต เพราะเกรงว่าหากไป
คนเดียว หรือไม่มีใครรับรู้ อาจเกิดอันตรายกับผู้ชุมนุมได้
9. ผู้ชุมนุมควรตรงต่อเวลา
10. ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมที่แกนนำกำหนด

นักกิจกรรมสตรีมุสลิมผู้เข้ามาช่วยทำหน้าที่เป็นคนกลางผู้เข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในกรณีนี้คนหนึ่ง ให้ความเห็นว่า การชุมนุมที่มัสยิดกลางครั้งนี้ต่างจากที่เกิดขึ้นที่ตากใบ (เมื่อ 25 ตุลาคม 2547) เพราะครั้งนั้นไม่มีการจัดตั้งอะไร ไม่มีแกนนำชัดเจน ต่างคนต่างมา ขณะที่การชุมนุมนี้ “เขาจัดตั้งดี การจัดตั้งทำให้เขาคุมทิศทางการเคลื่อนไหวของมือบได้ ผู้จัดตั้งเป็นนักศึกษาที่ยืนยันการใช้สันติวิธีตั้งแต่ต้น ดูได้จากชื่อของเธอ พี่ว่าจะมือบทั้งที่ต้องเป็นแบบนี้ มีแกนนำที่สามารถคุมมือบได้ มีเหตุผล พูดจารู้เรื่อง พวกนี้เขาก็ใจจัดกับเรื่องพวกนี้มาพอสมควร เพราะฉะนั้นก็ไม่น่าเป็นห่วง... ถ้ามีมือบอีกอยากให้เป็นแบบนี้” และอาจจะเพราะการชุมนุมมีลักษณะ “สันติวิธี” ชัดเจนเช่นนี้ฝ่ายทหารซึ่งดูแลความมั่นคงและระเบียบเรียบร้อยในพื้นที่จึงกล่าวว่า “เขาบอกว่า เขาต้องการมาชุมนุมอย่างสันติวิธี เราก็บอกว่า ‘ถ้าน้องสันติ น้องต้องไม่ทำให้คนที่นี่เดือดร้อน หรือทรัพย์สินของราชการเสียหาย’ เขาก็รับปาก ‘ถ้าน้องสันติ พี่ก็สันติด้วย!’”

แต่ปัจจัยที่ทำให้การชุมนุมครั้งนี้โดดเด่น และถือเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของรัฐไทยในการรับมือกับผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิม ในกระแสธารความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การใช้มาตรการสันติวิธีของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อจัดการการชุมนุม หรือที่บางคนในแวดวงการศึกษางานตำรวจการประท้วงเรียกว่าเป็นแบบ *การจัดการแบบเจรจา* หรือ *แบบไม่เผชิญหน้า* ทั้งปฏิบัติการสันติวิธีของผู้ชุมนุม และรูปแบบการจัดการผู้ชุมนุมของรัฐดังกล่าวเอื้อให้การชุมนุมหน้ามัสยิดกลางปัตตานี ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550 ไม่จบลงด้วยการนองเลือด ความขัดแย้งซึ่งเป็นบริบทของการประท้วง รวมถึงความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ชุมนุมยังคงอยู่ ตรรกะของความขัดแย้งแบบสันติวิธีซับซ้อนให้ทั้งสองฝ่ายต้องอาศัยปฏิบัติการสันติวิธีค้ำคานอำนาจซึ่งกันและกัน นี่ถือเป็นการเมืองของ *ปฏิสัมพันธ์สันติวิธี* ระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ

เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ทั้งฝ่ายตำรวจ ทหาร และฝ่ายปกครอง อันได้แก่ ผู้ว่าราชการและรองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี มีบทบาทสำคัญในการรับมือ ผู้ชุมนุมกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อกลางปี 2550 ระหว่างการชุมนุม ประท้วงในแต่ละวัน เจ้าหน้าที่ทั้ง 3 ฝ่ายร่วมปรึกษาเพื่อหามาตรการป้องกัน มิให้เกิดความรุนแรงในกลุ่มผู้ชุมนุม หรือการแทรกแซงของ *มือที่สาม* ตลอดจนหาทางให้การชุมนุมยุติลงโดยปราศจากการใช้กำลังสลาย การชุมนุม นอกจากนี้มาตรการเจรจาของเจ้าหน้าที่ซึ่งมีให้เห็นทั่วไปแล้ว ที่สำคัญอีกสองมาตรการคือ

มาตรการกึ่งทหาร เจ้าหน้าที่สถานที่ชุมนุมประท้วงในเวลานั้นประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และหน่วยควบคุมฝูงชนประมาณ 200 นาย ประจำการบริเวณมัสยิดกลาง และตามสี่แยกต่างๆ สี่อฯ จำนวนหนึ่ง รายงานว่ากองกำลังดังกล่าวมีไว้เพื่อรักษาความปลอดภัย แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้อาวุธนอกจากนี้ ยังปรากฏรายงานว่า เจ้าหน้าที่เตรียมอุปกรณ์สลาย การชุมนุมไว้ อาทิ กระสุนยาง รถฉีดน้ำ และรถคุมขังของตำรวจ หากเกิดการจลาจล เจ้าหน้าที่ทหารระดับบัญชาการยืนยันว่า “เราถืออาวุธก็จริง แต่ว่าการใช้อาวุธต้อง [มันใจ] ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าต้องไม่ลั่นไกจากปาก กระบอกเลย... เราเซฟด้วยการไม่ใส่กระสุนเลย เรามีเพียงแค่อาวุธป้องกัน การใช้อาวุธนั่นเอง เรามีกระสุนยางไว้เผื่อเท่านั้น”

มาตรการอำนวยความสะดวกและให้บริการ ทำให้การรับมือของ เจ้าหน้าที่รัฐในการชุมนุมครั้งนี้ต่างจากกรณีอื่น ๆ โดยเฉพาะในบริบทความ ชัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรัฐเป็นคู่กรณีหลักกับประชาชนเพื่อสลาย มลายุมุสลิม เพราะความขัดแย้งดำเนินมายาวนาน จึงร่อนความไว้วางใจที่ เคยมีระหว่างรัฐและชุมนุมมุสลิมลงไปมาก รัฐเองระแวงว่าการชุมนุม จะมีเบื้องหลัง ขณะที่ผู้ชุมนุมก็ระแวงรัฐซึ่งปรากฏในการอำนวยความสะดวก ให้แก่ผู้ชุมนุม ด้วยเหตุนี้ ความโดดเด่นของมาตรการอำนวยความสะดวก จึงมิได้อยู่ที่รัฐ จริงใจ กับประชาชนมากขึ้น เช่นที่หลายฝ่ายคิดฝัน หากคือ

ท่ามกลางความไม่ไว้วางใจดังกล่าวและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เพื่อ
ให้ผู้ชุมนุมยุติการประท้วง เจ้าหน้าที่รัฐยังสามารถอำนวยความสะดวกและ
ให้บริการแก่ผู้ชุมนุม ซึ่งมีส่วนช่วยให้การชุมนุมดำเนินต่อไปได้ถึง 5 วัน
นอกจากนี้ การอำนวยความสะดวกเรื่องจิปาถะยังเปิดโอกาสให้ตัวแทน
ฝ่ายรัฐและแกนนำการชุมนุมได้ *สื่อสาร* กัน งานศึกษาเกี่ยวกับการควบคุม
ฝูงชนในพื้นที่อื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่
รัฐช่วยลดช่องว่างการรับรู้ ลดแนวโน้มการคาดเดาพฤติกรรมของแต่ละฝ่าย
และกันมิให้มีการชุมนุมอย่างสันติจบลงด้วยการนองเลือด

ระหว่างการชุมนุมที่มัสยิดกลาง ทางรถไฟเตรียมน้ำ ไฟฟ้า ฝ้ายนวมย
สำหรับผู้ชุมนุมหญิง ตลอดจนจัดยากันยุ่งในบริเวณมัสยิดให้ เมื่อผู้ชุมนุม
ขอเดินแจกใบปลิวและทำความเข้าใจกับชุมชนในตัวเมืองจังหวัดปัตตานี
ทางรถไฟเตรียมรถกระบะเพื่อติดตามผู้ชุมนุมขณะปฏิบัติการ และเพื่อรับ
ผู้ที่เป็นลมขณะเดินขบวน นอกจากนี้ ระหว่างการเจรจาเพื่อยุติการชุมนุม
มีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ให้ผู้ชุมนุมใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และเครื่องพิมพ์ เพื่อ
ปรับแก้เอกสารบันทึกการเจรจา โดยผ่านฝ่ายที่สามหรือ *คนกลาง* ซึ่งช่วย
เจรจาเมื่อการชุมนุมยุติ เจ้าหน้าที่ที่เตรียมรถส่งผู้ชุมนุมกลับบ้าน

เรื่องราวที่มัสยิดกลางปัตตานีในปี 2550 นี้สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะ
สถานที่ที่เกิดปรากฏการณ์นี้คือมัสยิดกลางซึ่งมีความสำคัญทั้งในเชิง
ประวัติศาสตร์การต่อสู้กับรัฐไทยของชาวมลายูปัตตานี และ ตัวมัสยิดเอง
ในฐานะเป็นศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์³⁹ แต่ถ้าคิดถึงพื้นที่สันติวิธี ก็กล่าวได้ว่า
เรื่องราวนี้เปิดพื้นที่ทฤษฎีและการต่อสู้ด้วยสันติวิธีได้อย่างน่าตื่นใจ เพราะ

³⁹ ข้าพเจ้าได้พิจารณาประเด็นนี้ไว้โดยใช้กรณีการชุมนุมที่มัสยิดกลางปัตตานีเมื่อปี 2518
เปรียบเทียบกับการสังหารผู้คนที่มัสยิดอัล ฟุรกอนที่เจาะไอร้อง นราธิวาส ใน ชัยวัฒน์
สถอาพันธ์, “มัสยิด ‘แดง’ ทอนความรุนแรงต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในสังคมมนุษย์,” *รัฐไวยาต
วารสารวิชาการด้านเอเชียศึกษา* 2, ๓.3 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2554): 14-34.

เรื่องราวนี้กำลังชี้ว่า “ปฏิบัติการสันติวิธีมิได้ผูกขาดที่ฝ่ายต่อต้านรัฐ หรือภาคประชาชนเท่านั้น คู่กรณีซึ่งเป็นฝ่ายรัฐ อาจหยิบใช้สันติวิธี เนื่องจากเห็นประโยชน์ทางการเมือง โดยเฉพาะเรื่องความชอบธรรมของปฏิบัติการ ไม่ใช่ความรุนแรง ดังที่นักทฤษฎีเห็นพ้องว่าปฏิบัติการสันติวิธีเป็น *เครื่องมือการต่อสู้ในความขัดแย้ง* ที่ใครก็สามารถหยิบใช้ได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีเป้าหมายอันดีงาม (เช่น เพื่อปกป้องระบอบประชาธิปไตย) Gene Sharp ยืนยันว่าเมื่อฝ่ายตรงข้ามใช้สันติวิธีเพื่อต่อกรกับกลุ่มที่ใช้ปฏิบัติการสันติวิธีก่อน (counter-nonviolent action) “ความขัดแย้งอาจแปรเปลี่ยนไปในรูปแบบใหม่ ที่ทั้งสองฝ่ายอาศัยปฏิบัติการสันติวิธีในฐานะเครื่องมือการต่อสู้สูงสุด”⁴⁰ คำถามคือ รัฐคิดเรื่องการใช้สันติวิธีในสถานการณ์ความขัดแย้งอย่างไร?

เรื่องของคำสั่งนายกรัฐมนตรี 187/2546⁴¹

ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายความมั่นคงที่ทำหน้าที่ดูแลจัดการการชุมนุมประท้วงที่มัสยิดกลางปัตตานีเมื่อปี 2550 ตระหนักหรือไม่ ว่า พวกตนกำลังทำงานตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีฉบับหนึ่งที่พิเศษเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2546 นายกรัฐมนตรีของไทยในเวลานั้นลงนามในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีฉบับนี้และคณะรัฐมนตรีก็มีมติเห็นชอบเมื่อ 9 กันยายน 2546

⁴⁰ Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential* (Boston: Porter Sargent, 2005), 413. ข้อวิเคราะห์ในย่อหน้านั้นเป็นของจันจิราโน “เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ” อ้างแล้ว ในบทความกล่าวหาเธอวิเคราะห์ต่อไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีสันติวิธีกับการศึกษางานตำรวจการประท้วง (policing protest)

⁴¹ เรื่องราวและข้อมูลเหล่านี้มาจาก ดนัย มุ่สา, “สันติวิธีในมิตินงานความมั่นคงไทย,” ใน *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2558)

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี 187/2546 ฉบับนั้น มีชื่อว่า “นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี” สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติให้เหตุผลของการเสนอคำสั่งดังกล่าวว่า เพราะความขัดแย้งภายในประเทศมีมากและหลายหลายรูปแบบยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสัญญาณบอกเหตุว่า สังคมไทยต้องเร่งรีบเตรียมการทบทวนและพัฒนาวิธีจัดการกับความขัดแย้ง จากที่เคยใช้ในอดีต ซึ่งดูจะไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะทำให้สังคมสงบ เป็นธรรม และอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า ในขณะที่การใช้ความรุนแรงในสังคมจะมีต้นทุนทางสังคมสูง เพราะทำให้เกิดความเกลียดชังและความแตกแยกที่ยากจะสมาน นับเป็นปัญหาความมั่นคงที่ร้ายแรง

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 มีหลักการ 3 ข้อคือ ข้อแรกระบุชัดว่า “บรรทัดฐานการจัดการความขัดแย้งต้องยึดมั่น “สันติวิธี” เป็นวิธีเดียวที่เป็นธรรมและสร้างความสงบสุขที่ยั่งยืน โดยสันติวิธีให้เริ่มต้นที่รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐก่อน” ข้อสอง ทัศนคติที่จะรองรับสันติวิธีคือ การลดอคติและไม่มี ความเกลียดชังต่อคนที่แตกต่าง ไม่เห็นประชาชนเป็นศัตรูแต่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์” และข้อสาม ถือว่าความหลากหลายทางความเห็นและความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นฐานพลังของสังคมไทย

คำสั่งนี้ถือกำเนิดขึ้นจากบุคคลคณะหนึ่งที่แต่งตั้งจากคำสั่งสภาความมั่นคงแห่งชาติลงนามโดยนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ให้มีคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีขึ้น โดยมีนายพิชัย รัตนพล รองเลขาธิการ สภาความมั่นคงแห่งชาติในขณะนั้นเป็นประธานเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2544 ซึ่งน่าจะเป็นครั้งแรก ๆ ในประวัติศาสตร์โลกที่มีคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีอยู่ภายในสภาความมั่นคงแห่งชาติ เพราะตำแหน่งแห่งที่ของสันติวิธีนั้นถ้าไม่อยู่ตรงข้ามกับรัฐ ก็ไม่เคยใกล้ขีดภาวะรัฐโดยเฉพาะแควดวงความมั่นคงเช่นนี้มาก่อน คณะกรรมการชุดนี้ได้ผลักดันนโยบายและคำสั่งอื่น ๆ ในฐานะทางเลือกจัดการกับปัญหาความมั่นคงด้วยสันติวิธี รวมทั้งเสนอ

ให้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546 เรื่อง “นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี” ดังกล่าว แต่เมื่อรัฐบาลในเวลาต่อมาเห็นว่า คณะกรรมการดังกล่าวได้ดำเนินการสำเร็จจน กำหนดสันติวิธีเป็นนโยบายเฉพาะหน้า และนโยบายทั่วไปไว้ในนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2554 แล้ว” คณะกรรมการชุดดังกล่าวก็ถูกยกเลิกโดยคำสั่งสภาความมั่นคงแห่งชาติลงวันที่ 10 ตุลาคม 2551⁴²

ข้าพเจ้าคิดว่าคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546 เป็นนวัตกรรมทางการเมืองที่อาศัยวิถีทัศน์ทางความมั่นคงชนิดที่มองไกลไปในอนาคต ความเข้าใจสันติวิธีทั้งในทางทฤษฎีและที่กำลังเกิดขึ้นในโลก และที่สำคัญ ยืนหยัดอยู่บนภูมิปัญญาและประสบการณ์ความสำเร็จในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งด้วยสันติวิธีโดยรัฐไทยในอดีต สถานที่เกิดของคำสั่งนี้คือ สำนักนายกรัฐมนตรี แต่ “พื้นที่” ของคำสั่งนี้มีคุณลักษณะพิเศษ 3 ข้อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “บ้าน” “หนทาง” และ “จุดหมายปลายทาง” ของคำสั่งนี้

บ้านของคำสั่ง 187/2546 ที่เกิดของคำสั่งนี้คือ คณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี ภายในสภาความมั่นคงแห่งชาติ “บ้าน” เช่นนี้มีความสำคัญสองประการ คือ ประการแรก กล่าวได้ว่าไม่มีที่ไหนในโลกที่แนวคิดยุทธศาสตร์สันติวิธีจะมีกำเนิดจาก “บ้าน” ในหน่วยงานสายความมั่นคง ประการที่สอง เป็นการนำเสนอแนวคิดทางความมั่นคงที่ก้าวหน้าและเป็นตัวของตัวเอง เพราะเป็นการแสวงหานวัตกรรมทางความมั่นคงที่มุ่งแสวงหาความมั่นคงที่ยั่งยืน ไม่ใช่เพียงระเบียบในสังคมไทย การจัดการกับอาชญากรหรือ ความมั่นคงชั่วคราวคราว

⁴² สำหรับประวัติความเป็นมาของคณะทำงานยุทธศาสตร์สันติวิธี (คยส.) ปรากฏอยู่โดยละเอียดในงานของ ดนัย มุสา, เรื่องเดียวกัน

หนทาง คำสั่งนี้ระบุชัดเจนว่า “บรรทัดฐานการจัดการความขัดแย้ง ต้องยึดมั่น ‘สันติวิธี’ เป็นวิถีเดียวที่เป็นธรรมและสร้างความสงบสุขที่ยั่งยืน” (หลักการ 2.1) “หนทาง” เช่นนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจในทางการเมืองแต่อดีตที่เชื่อว่า จะใช้ “หนทาง” หรือ “วิธีการ” ใด ๆ ก็ได้รวมทั้งความรุนแรง ถ้าเป้าหมายเป็นธรรม “หนทาง” ในคำสั่งนี้ระบุว่า ถ้าเป้าหมายคือจะอยู่กับความขัดแย้งในสังคมที่เพิ่มมากขึ้นและซับซ้อนขึ้น ต้องให้ความสำคัญกับวิธีการไปสู่เป้าหมายด้วย และคำสั่งนี้เห็นว่า “สันติวิธี” เป็นวิถีเดียวในหนทางเช่นนั้น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเข้าใจว่าวิธีการกับเป้าหมายสัมพันธ์กันลึกซึ้ง วิธีที่รุนแรงฉ้อฉลไม่อาจนำไปสู่เป้าหมายที่เป็นธรรม ติงามและยั่งยืนได้

คำสั่งนี้มีได้หมายความว่า รัฐไม่ต้องดำเนินการกับอาชญากร หรือเตรียมการป้องกันตนจากภัยคุกคามอื่น ๆ เพราะการใดที่เป็นการปฏิบัติตามกฎหมายต่อสู้กับอาชญากรรม หรือการป้องกันภัยจากต่างประเทศก็ย่อมดำเนินไปตามปรกติสภาพของรัฐ แต่เมื่อรัฐมีคำสั่งนี้เป็นธง ก็ควรต้องเห็นสิ่งสำคัญคือ ผู้คนในประเทศที่อาจมีข้อขัดแย้งกับรัฐ และแสดงออกด้วยสันติวิธี ไม่ใช่อาชญากร เขาอาจไม่เห็นด้วยกับรัฐและสิ่งที่รัฐทำ แต่พวกเขาไม่ใช่ “ฝ่ายตรงข้าม” ที่สำคัญไม่ใช่ศัตรูของรัฐเช่นในอดีต ด้วยเหตุนี้สันติวิธีจึงไม่ใช่ “ปฏิบัติการจิตวิทยา” เพราะ “ปจว.” เป็นการทำงานมวลชนด้วยจิตวิทยาสังคมเพื่อ “เปลี่ยนพวกเขามาเป็นพวกเรา” คำสั่ง187/2546 นี้ไม่ได้เห็นผู้ที่ขัดแย้งหรือไม่เห็นด้วยเป็น “พวกเขา” หรือ “ฝ่ายตรงข้าม” แต่เห็นเป็นญาติมิตร เป็นพี่น้องที่เป็นสมาชิกที่แตกต่างหลากหลายในสังคมนการเมืองไทย ในส่วนที่สัมพันธ์กับต่างประเทศ ก็เป็นทั้งภูมิปัญญาไทยและนโยบายของรัฐบาลทุกยุคที่จะดำเนินการด้วยวิเทโศบายที่วางอยู่บนฐานของการใช้สันติวิธีและวิธีการทางการทูตเป็นแนวทางหลักอยู่แล้ว

จุดหมายเริ่มต้นและจุดหมายปลายทาง คำสั่งนี้ระบุชัดว่า สันติวิธีนี้ “เริ่มต้นที่รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐของก่อน” ที่เป็นเช่นนั้นเพราะ รัฐไทยมีประสบการณ์ความรุนแรงที่รัฐมีส่วนอยู่ด้วย คำสั่งนี้เรียกร้องจากฝ่ายรัฐให้

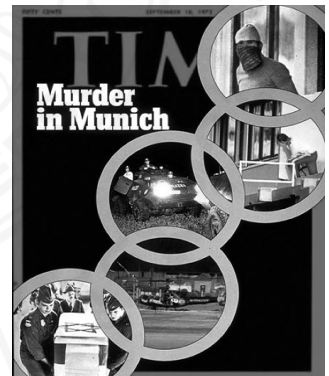
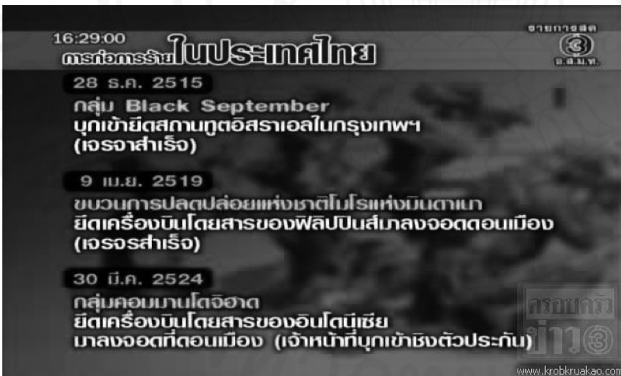
เป็นฝ่ายเริ่มต้น ด้วยเหตุผลสำคัญคือ เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะดูแลให้ความ
ขัดแย้งในสังคมโดยเฉพาะที่ฝ่ายรัฐเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งดำเนินไป
ด้วยสันติวิธี เจ้าหน้าที่ของรัฐควรต้องทำงานด้วยความคิดริเริ่มและพร้อมรับ
ทุกขบ่าง ถ้าจะเป็นไปเพื่อสร้างสังคมที่แข็งแกร่ง ด้วยเหตุนี้ คำสั่งนี้จึงไม่
เกี่ยวข้องกับฝ่ายอื่นนัก (คือไม่ได้ตั้งคำถามว่า ถ้าฝ่ายรัฐจะใช้สันติวิธี
แล้วฝ่ายที่ขัดแย้งกับรัฐแล้ว?) ไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัญหาอื่น ๆ โดยตรง (เช่น
ไม่เกี่ยวข้องกับการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในองค์กร) การที่
รัฐไทยกล่าวหาญใช้นวัตกรรมทางความมั่นคงที่เริ่มต้นจากฝ่ายรัฐ เพราะ
ตระหนักว่า ทุกครั้งที่รัฐใช้ความรุนแรงราคาที่ตั้งสังคมไทยต้องจ่ายไปสูงจน
ยากจะประมาณ ความเกลียดชัง อาฆาตมาดร้าย ทำลายสิ่งที่จะประกัน
ความมั่นคงอันยั่งยืน นั่นคือ สายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ (และ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ) ซึ่งจะนำพาสังคมไปสู่จุดหมายปลายทางของความมั่นคง
ที่ยั่งยืนคือ การมีสังคมการเมืองที่มีความสามารถโอบกอดผู้คนที่แตกต่างกัน
หลากหลาย อาจจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตามกับรัฐไว้อย่างอบอุ่นด้วย
มิตรภาพ เมตตาและไมตรี

เรื่องการใช้นิติวิธีคลี่คลายการจับตัวประกัน ที่สถานทูตอิสราเอลในประเทศไทย, 2515⁴³

เวลาประมาณ 12.00 น. ของวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2515 ชาย
ชาวอาหรับ 2 คน พร้อมอาวุธปืนกลขนาดสั้น และระเบิด ปืนรั้วเข้าไป

⁴³ เรื่องราวและข้อมูลในเรื่องนี้มาจาก ม.ล.พินิตพันธุ์ บริพัตร, “รัฐไทยกับการใช้สันติวิธีรัฐไทย
กับการใช้สันติวิธีแก้ไขปัญหาคารก่อการร้ายจับตัวประกันในอดีต: กรณีศึกษาการบุกยึดสถานทูต
อิสราเอลประจำประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2515 และการบุกยึดสถานทูตสหภาพพม่าประจำ
ประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2542,” ใน *พื้นที่สันติวิธี/หนทางสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย
ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2558) งานของ ม.ล.พินิตพันธุ์ เป็นการศึกษาศึกษา 2 กรณี
อีกกรณีหนึ่งคือ การบุกยึดสถานทูตสหภาพพม่าในไทยเมื่อปี 2542 ด้วย กรอบการวิเคราะห์ที่อาศัย
งานจากการศึกษาการก่อการร้าย ทฤษฎีเรื่องรัฐ และทฤษฎีสันติวิธีประกอบกัน

ในสถานทูตอิสราเอลประจำประเทศไทยที่ชอยหลังสวน ใกล้เพลินจิต ในขณะที่ตัวกับชาวอาหรับอีก 2 คน เดินเข้าไปที่ตัวตึกทำการของสถานทูต ได้เข้าควบคุมตัวชาวอิสราเอลทุกคนที่อยู่ในสถานทูต จับเป็นตัวประกันไว้ได้ 6 คน รวมทั้งเอกอัครราชทูตอิสราเอลประจำกรุงเทพฯ ซึ่งมาพักที่สถานทูตในเวลานั้น พร้อมกับบังคับให้คนไทยทั้งหมดออกจากบริเวณสถานทูตโดยทันที วันนั้นเป็นวันหยุดราชการของไทย เพราะมีพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ทางกรมตำรวจให้กลุ่มผู้ก่อการปล่อยตัวประกันทั้ง 6 คน โดยเสนอว่าพร้อมจะส่งผู้ก่อการทั้งหมดขึ้นเครื่องบินออกจากประเทศไทย โดยไม่มีการทำร้ายใด ๆ อันถือเป็นการต่อรองที่ยอมเสียสละละเว้นการปฏิบัติตามกฎหมายของชาติ แต่ในเบื้องต้นกลุ่มผู้ก่อการร้ายยังไม่ยอมรับฟัง ซ้ำยังขู่อีกว่า หากเงื่อนไขไม่ได้รับการตอบสนองจะระเบิดสถานทูตในเวลา 7 นาฬิกาตรงของวันที่ 29 ธันวาคม

ผู้ยึดสถานทูตเป็นสมาชิกของกลุ่ม Black September ซึ่งก่อนหน้านี้ในปี 2514 ได้บุกเข้าจับนักกีฬาอิสราเอลเป็นตัวประกัน ที่สุดกระบวนเจรจาต่อรองระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นของเยอรมันกับกลุ่มผู้ก่อการร้ายกันยาทมิฬลัทธิเหวลิ้นเหิง เป็นเหตุให้เกิดการฆาตกรรมหมู่ทั้งตัวประกัน และผู้ก่อการร้าย

ทั้งหมด ปฏิบัติการของขบวนการกันยาทมิฬ เริ่มต้นที่การก่อการร้ายเป้าหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับอิสราเอลในประเทศจอร์แดน ไม่ว่าจะเป็นการจี้เครื่องบินแห่งชาติจอร์แดน การพยายามฆาตกรรมเอกอัครราชทูตจอร์แดน ประจำกรุงลอนดอน ลอบสังหารนายกรัฐมนตรีจอร์แดน ชูวางระเบิดโรงกลั่นก๊าซธรรมชาติในฮอลแลนด์ซึ่งมีผลประโยชน์โดยตรงกับกลุ่มธุรกิจชาวอิสราเอล การยึดสถานทูตอิสราเอล จับตัวประกันในประเทศไทย และที่เห็นได้ว่าเป็นการก่อการร้ายที่สะเทือนขวัญมากที่สุดคือการจับตัวประกันและฆ่าหมูนักรักกีฬาชาวอียิปต์ระหว่างการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกที่เมืองมิวนิก ประเทศเยอรมนี เมื่อปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) และการจับตัวประกันสังหารโดยไม่ต่อรองใด ๆ กับรัฐบาลที่เมืองคาร์ทุม ประเทศซูดาน ในปี 2515 หลังเหตุการณ์ที่กรุงเทพฯ

การดำเนินการของขบวนการกันยาทมิฬ ถือได้ว่าเป็นการดำเนินการเพื่อชาวปาเลสไตน์ ในรูปแบบใหม่ อันไม่มีรูปแบบโครงสร้างทางองค์กร แต่จะดำเนินการโดยกลุ่มผู้ก่อการร้ายขนาดเล็ก ซึ่งจะประกอบด้วยชายหรือหญิง จำนวน 4-5 คน ผู้นำจะปฏิบัติการจากภายนอกผ่านคนกลาง การดำเนินการจะใช้ความร่วมมือที่ไม่ใช่เฉพาะชาวปาเลสไตน์เท่านั้น แต่จะเป็นชาวอาหรับ ซึ่งประกอบอาชีพต่าง ๆ ทั้งนักเรียน ครู นักธุรกิจ หรือนักการทูต อย่างไรก็ตามการปฏิบัติการเหล่านี้ อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของ PLO

ต่อมาในช่วงดึกของวันที่ 28 ธันวาคม ในขณะที่รัฐบาลไทยได้สั่งการให้หน่วยจู่โจมเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันเหตุร้ายที่อาจจะเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ที่ตัดสินใจเริ่มกระบวนการเจรจาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการเจรจาในครั้งนี้โดยพลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ พลจัตวาชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ Mr. Moustafa El-Assawy เอกอัครราชทูตอียิปต์ประจำประเทศไทย และคุณทวี นภากร เจ้าหน้าที่ล่ามภาษาอาหรับ โดยได้นำอาหารและน้ำเข้าไปด้วย เพราะทราบผ่านทางผู้ก่อการหัวและเหน้อย

ซึ่งทางคณะผู้เจรจาจากล่าวแก่กลุ่มผู้ก่อการว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกระทบกระเทือนจิตใจของชาวไทย เนื่องจากวันที่ 28 ธันวาคม เป็นวันสถาปนาพระยศของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯมกุฎราชกุมาร อันถือว่าเป็นวันมงคลสำหรับชาวไทย

นอกจากนั้นคณะผู้เจรจายังกล่าวว่รัฐบาลไทยเองมีความสัมพันธ์อันดีกับทั้งรัฐบาลอิสราเอล และรัฐบาลของกลุ่มประเทศอาหรับ โดยประเทศไทยไม่ต้องการเข้ากับฝ่ายใด อีกทั้งชาวไทยนั้น ยึดหลักพระพุทธศาสนาไม่ยอมให้มีมีการกระทำใดที่มีความรุนแรง ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงไม่ยอมให้มีเหตุการณ์นองเลือดเกิดขึ้น โดยทางรัฐบาลยืนยันจะให้ความคุ้มครองแก่กลุ่มผู้ก่อการหากยุติการกระทำโดยการปล่อยตัวประกันทั้งหมด ในที่สุดทางกลุ่มผู้ก่อการได้ตอบรับข้อเสนอของรัฐบาลไทย แต่ได้ขอให้คณะตัวแทนเจ้าหน้าที่ไทยที่เข้าร่วมในการเจรจาเดินทางไปกับพวกตนจนถึงสนามบินกรุงไคโร ในฐานะตัวประกัน

ภายหลังจากที่ผู้ก่อการยอมยุติเหตุการณ์โดยสันติ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นได้อาศัยอำนาจในมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 ออกคำสั่ง ให้การบินไทยจัดเครื่องบินนำสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ 5 คน รวมทั้งตัวประกันฝ่ายไทย คือ พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ พลจัตวาชาติชาย ชุนหะวิณ Mr. Moustafa El-Assawy นายทวี นากกร (ทำหน้าที่ล่ามภาษาอาหรับ) และคณะนายทหารและตำรวจอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งยินดีที่จะเป็นตัวประกัน แทนชาวอิสราเอลทั้ง 6 คน ออกเดินทางไปด้วย ก่อนขึ้นเครื่องบิน กลุ่มผู้ก่อการได้ทำการตรวจสอบเครื่องบินอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความปลอดภัยก่อนออกเดินทาง เมื่อผู้ก่อการแน่ใจถึงความปลอดภัย ผู้ก่อการทั้งหมดได้ปล่อยตัวประกันทั้ง 6 คน และได้มอบอาวุธปืน และลูกระเบิด มอบให้พันเอกณรงค์ กิตติขจร และย้าว่าขอให้นำลูกระเบิดทั้งหมดที่ห่อไว้ด้วยธงชาติของขบวนการกันยาทมิฬ ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ

กล่าวว่า “ขอโทษ” เนื่องจากไม่ทราบว่ วันที่ 28 ธันวาคม เป็นวันสำคัญของชาวไทย นอกจากนั้นกลุ่มผู้ก่อการยังได้ เปิดเผยถึงสาเหตุของการยอมจำนนในครั้งนี้ว่า นอกจากจะเป็นการกระทำเพื่อในหลวงแล้ว พวกเขาทราบว่าประเทศไทยนั้น ไม่ใช่ศัตรูของชาวปาเลสไตน์ จึงไม่คิดสร้างศัตรูบนผืนแผ่นดินไทย และไทยก็เป็นมิตรที่ดีต่อชาวอาหรับมาอย่างยาวนาน

พลอากาศเอกทวิ จุลทรัพย์ ได้กล่าวต่อกลุ่มผู้ก่อการภายในสถานทูตอิสราเอลว่า “เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เมืองมิวนิก ประเทศเยอรมันนั้นนั้น ข้าพเจ้าได้ประสบพบเห็นเหตุการณ์อย่างใกล้ชิด ได้บันทึกไว้เป็นหลักฐานว่า สาเหตุนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร การปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่เยอรมันเป็นอย่างไร ข้อบกพร่องต่าง ๆ เป็นอย่างไร และอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดมีการตายกันขึ้น ความจริงนั้น ขบวนการแบล็คเซพเทมเบอร์ของท่านนั้น ไม่ต้องการที่จะดำเนินการให้ถึงกับการมีเลือดตกยางออกกันขึ้น แต่เป็นความบกพร่องของฝ่ายสืบราชการลับ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายปราบปรามต่าง ๆ ของเยอรมันที่มีจำนวนมากมายเหลือเกิน ฝ่ายท่านยินยอมทำตามข้อตกลงแล้ว... ปราบกฏว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจเยอรมันได้ทำการยิงท่านก่อน... ข้าพเจ้าถือว่าเป็นข้อบกพร่องของฝ่ายดำเนินการสังการ เพราะมีเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายที่สังการ ในครั้งนี้ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจาก จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ให้เป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงผู้เดียว”

ในทันทีที่เครื่องบินลงจอด ณ สนามบินกรุงไคโร ก็ได้มีรถตู้ติดฟิล์มแล่นเข้ามารับผู้ก่อการทั้ง 4 คน ไป โดยไม่มีการเปิดเผยที่หมายแต่ประการใด พลอากาศเอกทวิ จุลทรัพย์ กล่าวถึงกลุ่มผู้ก่อการกันยา ทมิฬในการแถลงข่าวที่ไคโรว่า “เราไม่ใช่ตัวประกันของพวกก่อการร้าย แต่พวกเขาเป็นแขกของเรา เราได้พูดคุยกันอย่างฉันมิตร เรื่องที่เขาทำเป็นเรื่องของเขา เสียแต่ว่ามาทำในบ้านของเรา และในวันนั้นเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาองค์มกุฎราชกุมาร แต่พวกเขาไม่รู้...ที่เขายอมเพราะเห็นแก่ประเทศไทย และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ต้องการให้

ชาวอาหรับกับไทยเกลียดกัน...” ในส่วนของ Mr. Moustafa El-Assawy เอกอัครราชทูตอียิปต์ประจำประเทศไทย ผู้เป็นส่วนสำคัญในการเจรจา ได้กล่าวกับผู้สื่อข่าวว่า “เหตุผลที่ทำให้กลุ่มผู้ก่อการร้ายเปลี่ยนใจนั้น อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มผู้ก่อการเห็นว่าความสัมพันธ์กับชาติเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกับไทยสำคัญกว่าตัวประกันชาวอิสราเอล 5-6 คนก็ได้”

ม.ล.พินิตพันธุ์ อภิปรายว่า ที่รัฐไทยประสบความสำเร็จในการใช้สันติวิธีจัดการกับความรุนแรงจับตัวประกันเช่นนี้ เกิดขึ้นเมื่อหลักการของรัฐเคลื่อนย้ายออกจากมายาคติทางความมั่นคงที่อิงกับอำนาจอธิปไตย คือให้ความสำคัญกับชีวิตและความปลอดภัยของผู้คนยิ่งกว่าอธิปไตยอันเป็นนามธรรมของรัฐ อีกประการหนึ่งรัฐเห็นว่า ผู้ก่อการไม่ใช่ศัตรูของรัฐ และขณะที่เห็นว่าโอกาสแห่งความสำเร็จของการใช้สันติวิธีมีสูงกว่า⁴⁴

หากตั้งคำถามว่า สถานที่ที่เกิดเหตุจับตัวประกันคือที่ใด คำตอบในกรณีนี้คือ สถานที่ทูตอิสราเอล แต่พื้นที่ของการคลี่คลายการจับตัวประกันโดยขบวนการกันยายนทมิฬโดยไม่มีการเสียเลือดเนื้อ ตัวประกันทุกคนปลอดภัยอยู่ที่ใด? ข้าพเจ้าคิดว่า พื้นที่ของสันติวิธีในกรณีนี้อยู่ใจกลางการจัดการปัญหาการก่อการร้ายที่อันตรายที่สุดในโลกประเภทหนึ่ง เท่าที่ข้าพเจ้าได้พิจารณาข้อมูลการยึดสถานทูตหรือที่ทำการกบฏตลอดช่วงเวลาจากปี 1973 ถึง 1999 กว่าสองทศวรรษปรากฏว่ามีผู้บาดเจ็บล้มตายทุกแห่ง มากบ้างน้อยบ้าง ไม่ว่าจะเป็นสถานทูตฝรั่งเศสในกรุงเฮกปี 1974 สถานกงสุลอินโดนีเซียในอัมสเตอร์ดัมปี 1975 สถานทูตสหรัฐในเดहरาน ปี 1979 สถานทูตโดมินิกัน ใน กรุงโบโกตา โคลอมเบีย ปี 1980 สถานทูตลิเบียในลอนดอน ปี 1984 หรือ สถานทูตญี่ปุ่นที่กรุงลิมา เปรู ในปี 1996 ด้วยเหตุนี้สิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อ 43 ปีก่อนจึงมีความสำคัญต่อโลกนโยบายและปฏิบัติการแก้ปัญหาการก่อการร้ายเป็นอย่างยิ่ง และคงไม่อาจกล่าวได้ว่า

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน

ความสำเร็จในการจัดการกับปัญหาการจับตัวประกันที่สถานทูตครั้งนี้เป็น
ข้อยกเว้น เพราะในปี 2542 เมื่อนักศึกษาพม่ากลุ่มหนึ่งบุกยึดสถานทูตพม่า
ในประเทศไทยจับคนเป็นตัวประกัน รัฐบาลนายชวน หลีกภัยในสมัยนั้น
ก็คลี่คลายปัญหาไปได้โดยไม่มีผู้ใดบาดเจ็บล้มตายแม้แต่คนเดียวเช่นกัน

แต่ข้าพเจ้านำเรื่องราวเหล่านี้มาเล่าขานทำไมในวาระครบรอบ 70 ปี
วันสันติภาพไทย?

70 ปีวันสันติภาพไทย กับ “ดินแดนที่ยังไม่มีใครพบ”

เกิดอะไรขึ้นเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2488? ข้อเขียนชวนรำลึกถึง
วันสันติภาพไทยขึ้นหนึ่งระบุว่า วันนี้ “อาจเป็นวันที่มีคนเคยมีผู้ได้ (sic) ให้
ความสำคัญจัดการรำลึกแม้แต่รัฐบาลเอง” แต่เมื่อระบุถึงข้อมูลความเป็นมา
ก็ระบุเพียงว่าเป็นวันที่นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ ได้ออกประกาศสันติภาพในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อานันทมหิดล ทำให้การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่
เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 เป็นโมฆะ โดยมีนายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีใน
ขณะนั้น เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ นอกนั้นก็กล่าวถึงการ
สร้างอนุสรณ์สถานต่าง ๆ เช่น “ถนน 16 สิงหาคม” ในธรรมศาสตร์ “สวนสันติภาพ”
ที่ราชเทวี “สวนเสรีไทย” ที่เขตบึงกุม⁴⁵

ข้าพเจ้าอยากจะมองว่า สิ่งที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ทำเมื่อวันที่ 16
สิงหาคม 2488 เป็นเรื่องอัศจรรย์ แต่ที่สิ่งอัศจรรย์นั้นเป็นไปได้มิใช่เพราะ
ตัวอาจารย์ปรีดีเท่านั้น แต่เพราะพื้นฐานสังคมไทยที่ท่านยืนประกาศ

⁴⁵ ตาดารา จันสา, “70 ปีวันสันติภาพไทย คนไทยควรรู้?”, *สารป๋วย* 1, ฉ.4 (สิงหาคม 2558): 27-28.

วันสันติภาพอยู่มีเงื่อนไขหลายอย่างที่เอื้อต่อการประกาศสันติภาพ จนรัฐบาลฝรั่งในเวลานั้นยินยอมให้สยามเปลี่ยนฝ่ายจากที่เคยอยู่ข้างญี่ปุ่นเคยประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐฯ เป็นโมฆะ เงื่อนไขเหล่านั้นมีทั้งขบวนการเสรีไทยที่อาจารย์ปรีดีเป็นหัวหน้าร่วมมือกับฝ่ายอังกฤษอเมริกาอย่างลับ การที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ในฐานะอัครราชทูตไทยประจำวอชิงตันในเวลานั้น ไม่ยอมประกาศสงครามกับสหรัฐฯตามคำสั่งของรัฐบาล รวมถึงการที่รัฐบาลจอมพล ป. ในเวลานั้นคอยไม่ให้ความร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นในด้านต่าง ๆ เวลาญี่ปุ่นต้องการข้าวต้องการเนื้อ รัฐบาลไทยก็ไม่ทำให้ อ้างว่าเป็นวันสำคัญทางศาสนา เมื่อญี่ปุ่นต้องการผ้าจากตลาดเป็นจำนวนมาก รัฐบาลเวลานั้นก็ให้ฝ่ายราชการแย่งซื้อเสีย ในแง่หนึ่ง รัฐบาลไทยในเวลานั้นต่อสู้กับญี่ปุ่นตลอดมา เพียงแต่ไม่ได้ต่อสู้ด้วยความรุนแรง พื้นที่ซึ่งเกิดการต่อสู้อยู่ในอุตสาหกรรม วัฒนธรรม ภาษา การก่อสร้างบ้านเรือน การโฆษณาชวนเชื่อ การขนส่ง การก่อสร้างทาง และการสื่อสาร กล่าวอีกอย่างหนึ่ง พื้นที่ซึ่งเกิดการต่อสู้กับญี่ปุ่นคือ การต่อสู้ด้วยสันติวิธี โดยรัฐและประชาชนเอง⁴⁶ ทั้งหมดนี้ทำให้การประกาศวันสันติภาพเมื่อ 70 ปีก่อนศักดิ์สิทธิ์เพราะมีผลในทางการระหว่างประเทศช่วยให้ประเทศไทยไม่ต้องตกอยู่ในฝ่ายพ่ายแพ้

แต่ที่ที่น่าสนใจไม่แพ้ความศักดิ์สิทธิ์ของวันสันติภาพไทยที่เปลี่ยนแปลงชะตากรรมของประเทศ คือ ความอัศจรรย์ เหมือนเรื่องราวต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้านำมาแล้วในที่นี้ สันติวิธีเกิดในสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะบนถนนในชนบท ภาคใต้ ในโรงพยาบาล ในศาสนสถาน ในสำนักนายกรัฐมนตรี หรือใน

⁴⁶ ข้อมูลเหล่านี้โปรดพิจารณา Thak Chaloemtiarana, *Thai Politics 1932-1957* (Bangkok: Social Science Association of Thailand, 1978), 348-370. ข้าพเจ้าเคยอภิปรายการต่อสู้เช่นนี้เทียบกับเดนมาร์กต่อสู้กับนาซีเยอรมันและที่อื่น ๆ ใน Chaiwat Satha-Anand, *The Nonviolent Prince*. Ph.D. dissertation in Political Science, University of Hawaii (at Manoa), 1981, 242-243.

สถานการณ์ของต่างประเทศ แต่ที่น่าอัศจรรย์คือ พื้นที่ของสันติวิธี ไม่ว่าจะเป็นการทำหน้าที่เป็นฝ่ายที่สามเพื่อคลี่คลายป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งกลายเป็นความรุนแรง การใช้จริยธรรมทางวิชาชีพสร้างพื้นที่เป็นกลางให้ต่อต้าน/ต่อรองกับอำนาจได้ รัฐเองใช้สันติวิธีเข้าจัดการกับการชุมนุมประท้วงของนักศึกษาในบริบทความรุนแรงภาคใต้ การสถาปนานโยบายความมั่นคงโดยเสนอให้สันติวิธีเป็นวิธีการเผชิญปัญหาความมั่นคง หรือกระทั่งการคลี่คลายการก่อการร้ายจับตัวประกันที่สถานทูตด้วยสันติวิธี

แม้ข้าพเจ้าได้อภิปรายในเบื้องต้นแล้วว่า สันติวิธีเป็นอย่างไร? แต่ไม่ได้กล่าวให้เห็นว่า ทำไมจึงต้องใช้สันติวิธี? ข้าพเจ้าคิดว่าจำเป็นต้องชี้ให้เห็นว่า สันติวิธีต่างจากความรุนแรงในฐานะวิธีการอย่างไร? และจะส่งผลต่อการเมืองในอนาคตอย่างไร?

สันติวิธีต่างจากการใช้ความรุนแรงหลายประเด็น แต่ที่น่าใคร่ครวญคือ สันติวิธีมีลักษณะเจาะจง (targeted) และบ่งบอกเลือกเฟ้น (discriminating) ยิ่งกว่าการใช้ความรุนแรง นี่หมายความว่า ผู้ใช้สันติวิธีอาจร่วมคว่ำบาตรและถือป้ายประท้วงหน้าร้านขายเพชรที่มี “เพชรโลหิต” (blood diamond) ขาย แต่ผู้ประท้วงการขายเพชรโลหิต ก็อาจร่วมมือกับเจ้าของร้านขายเพชรดังกล่าวในเรื่องอื่น ๆ เช่นงานสงเคราะห์เด็กอนาถา หรือ งานกุศลที่โบสถ์วัด หรือ สุเหร่าเป็นต้น ที่ทำเช่นนี้ได้ก็เพราะ การใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงคว่ำบาตรประท้วงเจ้าของร้าน เป็นการคว่ำบาตรเฉพาะบทบาทของ นาย ก. หรือ ข. ในฐานะเจ้าของร้านขายเพชร แต่ไม่ได้ลดทอนความเป็นคนของเขาผู้นั้นจนเหลือแต่ความเป็นเจ้าของร้านขายเพชรเพียงอย่างเดียว เพราะในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง เขายังมีฐานะเป็นพ่อ เป็นสัปบุรุษ เป็นกรรมการสถานสงเคราะห์เด็กอีก⁴⁷ ลักษณะเด่นของสันติวิธีข้อนี้ทำให้สันติวิธีแตกต่าง

⁴⁷ Kurt Schock, *Civil Resistance Today*, 5.

จากการใช้ความรุนแรงในยุคสมัยนี้ เช่นการใช้ซีปนาอาวุธไร้คนขับที่สหรัฐฯ ใช้ในอิรัก ปากีสถาน และอัฟกานิสถาน เพราะ ในฐานะเครื่องมือแห่ง ความรุนแรง drones เหล่านี้ไม่มีความสามารถในการแยกแยะเลือกเฟ้นให้ เฉพาะเจาะจงเพียงพอ ผลคือ ผู้คนที่อยู่ใกล้ “เป้าหมาย” ทำลายล้างจึง มักตกเป็นเหยื่อความรุนแรงเช่นนี้เสมอ กล่าวอีกอย่างหนึ่งแม้ใครคนหนึ่ง จะถูกกล่าวหาว่า เป็น “ผู้ก่อการร้าย” หรือ เป็น “จอมเผด็จการ” แต่ทุกคนก็ ยังมีฐานะบทบาทอื่น เช่นเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นคนดูแลผู้ชรา เป็นผู้บริจาคให้ คนอนาถา หรือ เป็นคนจัดการศาสนสถานให้ผู้ศรัทธา⁴⁸

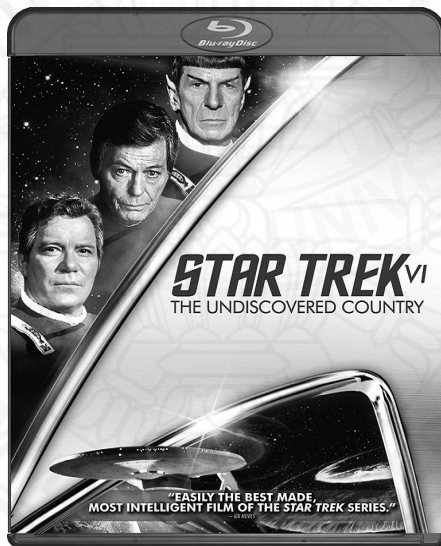
ข้อต่างที่สำคัญระหว่างสันติวิธีในฐานะอาวุธกับอาวุธในคลังเครื่องมือของ ความรุนแรงคือ ยังไม่มีอาวุธในคลังแห่งความรุนแรงชนิดใดสามารถ แยกแยะฐานะบทบาทและการปฏิบัติของคนผู้ตกเป็นเป้าแห่งความรุนแรง (อาวุธแห่งความรุนแรง) นั้นได้เท่ากับสันติวิธีในฐานะอาวุธที่มีประสิทธิภาพ ในการแยกแยะเลือกเฟ้นดังกล่าวได้⁴⁹ ในแง่นี้สันติวิธีในฐานะอาวุธจึงอยู่ใน ฐานะที่จะจัดการกับโลกและความขัดแย้งอย่าง “สมจริง” ยิ่งกว่าความ รุนแรงในฐานะอาวุธ เพราะอาวุธแห่งความรุนแรงทำงานในโลกที่ไม่สมจริง อย่างยิ่ง ด้วยการมุ่งลดทอนเป้าหมายมนุษย์ผู้เปี่ยมด้วยความซับซ้อนในฐานะ บทบาท สิ่งที่ได้ทำมา และสิ่งที่จะได้ทำต่อไป ให้เหลือเพียงเป็นศัตรูมิติเดียว ที่ต้องทำลายประหัตประหารให้สิ้นลง

แต่ที่สุดแล้วการใช้สันติวิธีจะส่งผลกระทบต่อการเมืองในอนาคตอย่างไร? ปัญหาน่าคิดที่สุดข้อหนึ่งของการเมืองการปกครองสมัยใหม่ (modern statecraft) คือ จะธำรงความตื่นใจกระตือรือร้นทางการเมืองไว้ได้อย่างไร

⁴⁸ Jorgen Johansen, “Nonviolence: More than the Absence of Violence,” in Charles Webel and Johan Galtung (eds.) *Handbook and Peace and Conflict Studies* (New York: Routledge, 2007), 144.

⁴⁹ Kurt Schock, *Civil Resistance Today*, 6.

ขณะที่ทำให้ความรับผิดชอบต่อการเมือง (the political) เข้มข้นลึกซึ้งขึ้น?⁵⁰ สันติวิธีน่าจะมีโอกาสทำเช่นนี้ได้ เพราะเป็นหนทางในการช่วยให้ขบวนการทางสังคมกำหนดการเมืองแห่งการไม่เห็นพ้องต้องด้วย และการต่อต้านขัดขืน แต่ขณะเดียวกันก็ดำเนินหนทางที่เปลี่ยนจากศัตรูมาเป็นมิตรให้ได้⁵¹ ในแง่นี้คำประกาศสันติภาพเมื่อ 70 ปีก่อนคือ การปฏิเสธสงครามและดำเนินในหนทางที่เปลี่ยนความเป็นศัตรูมาสู่มิตรภาพระหว่างประเทศ

ข้าพเจ้าเริ่มปราชญ์ถนัดด้วยข้อความจาก *Hamlet* ว่าด้วยดินแดนที่ยังไม่มีใครพานพบ สำหรับ Hamlet ดินแดนนั้นคือ ความตาย แต่เมื่อ “ดินแดนที่ยังไม่มีใครพานพบ” มากลายเป็นชื่อตอนหนึ่งของภาพยนตร์ผจญภัยในอวกาศชื่อก้องคือ *Star Trek* ชื่อตอนนี้หมายความว่าอีกอย่างหนึ่งโดยสิ้นเชิง

⁵⁰ Ramin Jahanbegloo, *The Gandhian Moment* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2013), xii.

⁵¹ *Ibid.*, 8.

Star Trek ตอนที่ 6 เป็นภาพยนตร์ที่ฉายในโรง ใช้ชื่อตอนซึ่งนำมาจาก *Hamlet* ของ Shakespeare ว่า “The Undiscovered Country” ในเรื่องว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างมหาอาณาจักรที่เป็นศัตรูกันมานาน และดังนั้น ผู้นำประเทศฝ่ายหนึ่งที่จะประสงค์จะสร้างสันติภาพจึงถูกลอบสังหารฝ่ายที่ไม่ต้องการสันติภาพมาจากผู้คนที่ทั้งสองข้างที่เป็นศัตรูกัน พวกเขาหวนหาห้วงเวลาแห่งสงครามที่คุ้นเคย ในตอนท้าย Captain Kirk พระเอกของเรื่องเฉลยว่า ดินแดนที่ไม่เคยมีผู้ใดได้ไปมาก่อน ไม่มีผู้ใดพบปะอยู่ที่ไหน? คำตอบที่เขาให้คือ ดินแดนที่ไม่เคยมีผู้ใดไปมาก่อนอยู่ในอนาคต (The undiscovered country is in the future.) และเนื่องจากอนาคตมีความไม่แน่นอนเป็นสมบัติ ผู้คนก็หวาดกลัว และไม่กล้าพาสังคมออกเดินในหนทางนั้น

ข้าพเจ้าไม่รู้ว่ามีเมื่อ 70 ปีก่อน ผู้คนรู้สึกอย่างไรเมื่อได้ยินคำประกาศสันติภาพไทย

สำหรับข้าพเจ้า ประกาศสันติภาพไทยเป็นดังปาฏิหาริย์ อัศจรรย์ไม่ต่างจากเรื่องราวในพื้นที่สันติวิธีที่นำมาเล่าในที่นี้ แต่ที่สำคัญคือ ประกาศของอาจารย์ปรีดีทำให้ข้าพเจ้าคิดถึงหนังสือเรื่อง *Hope in the Dark: Untold Histories, Wild Possibilities* (Nation Books, 2004) ของ Rebecca Solnit

Gioconda Belli

เธออ้างข้อเขียนลุ่มลึกของ Gioconda Belli นักเขียนและกวีชาวนิคารากัวคนสำคัญ Belli เขียนถึงช่วงเวลา (moment) ที่ฝ่าย Sandanista (แนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติซันดานิสต้า) ประสบความสำเร็จในการล้มอำนาจฝ่ายเผด็จการ Somoza ในเดือนกรกฎาคม 1979 จน Somoza ต้องลี้ภัยไปยังประเทศปารากวัยและถูกลอบสังหารที่นั่นในปีรุ่งขึ้น เธอเขียนถึงช่วงเวลานั้นว่า

“สองวันนั้นรู้สึกเหมือนปาฏิหาริย์ มนตราบรรพกาลครอบคลุมเรา ทั้งผองเอาไว้ พาเรากลับไปยังปฐมกาล (Genesis) กลับไปยังตำแหน่งแห่งที่ของการสร้างพิภพ”

แม้ว่าที่สุดท้ายนิคารากัวจะตกอยู่ใต้เงามืดของสงครามคอนทราที่สหรัฐฯ เป็นผู้ก่อเพื่อทอนอำนาจของรัฐบาลฝ่ายซ้ายจนมีคนล้มตายไปกว่า 60,000 คนในระยะเวลาหนึ่งทศวรรษ แต่ “ช่วงเวลา” นั้นก็ได้ถูกทอนให้อ่อนด้อยถอยกำลังลง แต่เพราะเป็นช่วงเวลาปาฏิหาริย์ ก็จะต้องอยู่สืบไปทั้งในปัจจุบันและอนาคต⁵²

ช่วงเวลาปาฏิหาริย์จะดำรงอยู่สืบไปในปัจจุบันและอนาคต ■

⁵² John Berger, *Hold Everything Dear: Dispatches on Survival and Resistance* (London and New York: Verso, 2008), 119.

ผลงานที่ตีพิมพ์ไปบ้างแล้วของนักวิจัยในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส
“สันติวิธีและความรุนแรงในสังคมไทย: ความรู้ ความลับ และความทรงจำ”

Janjira Sombatpoonsiri, “ ‘Excorporation’ and ‘Carnival’ in Humoristic Street Actions Staged for Nonviolent Struggle: The 1996-7 Student Protests and the Resistance Movement (*Otpor*), Serbia,” *Thammasat Review* 14 (2010-2011): 13-34.

สรรค์ศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “นักเรียนนายร้อยกับสันติวิธี: การเปิดรับและปฏิกริยา”
ใน *วารสารทางวิชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า* 8
(2553): 17-39.

ศิวัช ศรีโกคางกุล, *เผชิญกับความรุนแรงด้วยปรองดอง?: บทเรียนจาก
ต่างแดน* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2555)

ชาญชัย ชัยสุขโกศล, “Hate Speech และข้อมูลที่อันตราย ประเด็นสำคัญของอินเทอร์เน็ต,” ใน *มาราธอน: อินเทอร์เน็ต การเมือง วัฒนธรรม – ฉบับ “ออกตัว”*, บรรณาธิการโดย นฤมล กล้าทุกวัน (กรุงเทพฯ: เครือข่ายพลเมืองเน็ต, 2555)

Chaiwat Satha-Anand, Janjira Sombutpoonsiri, Jularat Damrongviteetham and Chanchai Chaisukkosol, “Humour, Witnessing and Cyber Nonviolent Action: Current Research on Innovative: Tactical Non-violent Actions Against Tyranny, Ethnic Violence and Hatred,” Akihiko Kimijima and Vidya Jain (eds.), *New Paradigms of Peace Research: The Asia-Pacific Context* (New Delhi: Rawat Publications, 2013).

การสวนสนามของขบวนการเสรีไทย ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488

ประวัติศาสตร์ ขบวนการเสรีไทย ในสงครามโลกครั้งที่ 2¹

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา²

¹ บทบรรยายเนื่องในโอกาสวันสันติภาพไทย วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ครบรอบ 70 ปี วันประกาศสันติภาพของประเทศไทย ยุติการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 (วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488) บรรยาย ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันอาทิตย์ที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2558 เวลา 14.00-15.00 น.

² อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ปรีดี พนมยงค์ ศาสตราจารย์ชาน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

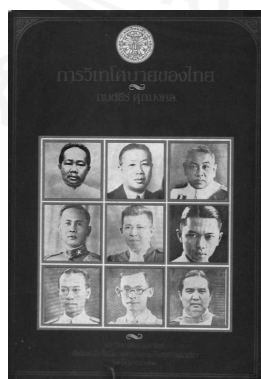
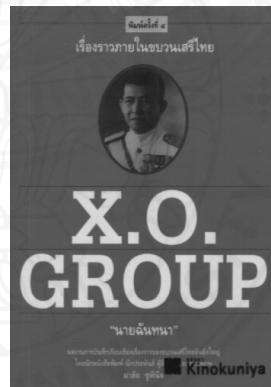
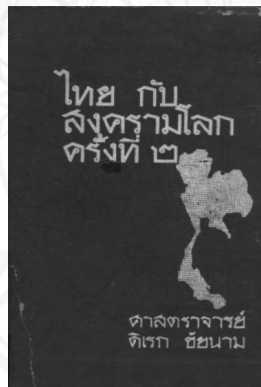
วันนี้เป็นวันครบรอบ 70 ปี วันประกาศสันติภาพของประเทศไทย วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ซึ่งเป็นวันที่ไทยประกาศยุติการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกาศว่า การประกาศสงครามเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา และการกระทำซึ่งเป็นปฏิบัติต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย ฝ่าฝืนขัดต่อรัฐธรรมนูญ เป็นโมฆะ คำประกาศนี้ได้รับการตอบสนองทั้งจากสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โดยสหรัฐอเมริกาแถลงในวันที่ 19 สิงหาคมว่า 'เมื่อไทยเป็นศัตรู ไทยจะกลับสู่สถานะเดิม มีอธิปไตยและเอกราช ส่วนอังกฤษประกาศในวันที่ 20 สิงหาคมว่าให้มีการเลิกสถานะสงครามระหว่างกันก่อน ยินดีจะกลับมีความสัมพันธ์ตามเดิม เรียกได้ว่าทั้งสองมหาอำนาจตอบสนองในทางบวก และผลต่อมาก็คือในลักษณะนั้น คือไทยไม่ถึงกับถูกปฏิบัติอย่างประเทศผู้แพ้สงคราม ไม่ต้องประกาศและทำสนธิสัญญายอมจำนน กองทัพไทยไม่ถูกปลดอาวุธ และประเทศไทยไม่ถูกยึดครอง ประเทศไทยไม่ถูกแบ่งประเทศตามเขตพื้นที่ที่ต่างชาติเข้ามาปลดอาวุธและยึดครอง ไม่เหมือนกับกรณีของเยอรมนี เกาหลี เวียดนาม ประเทศไทยเราไม่ต้องประสบช่วงเวลาที่ยุ้งยากยาวนานอย่างนั้น และเราสามารถดำรงอำนาจอธิปไตย เป็นเอกราชต่อเนื่องตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

ที่เราผ่านพ้นช่วงวิกฤตสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น และดำรงเอกราชมาได้ ส่วนสำคัญที่สุดเพราะเรามีขบวนการเสรีไทย

เรื่องประวัติและความสำคัญของขบวนการเสรีไทยนี้ ได้มีการศึกษาอธิบาย และการเผยแพร่ มากขึ้นเป็นลำดับในระยะ 20 ปีมานี้ ใน พ.ศ. 2538 คณะรัฐมนตรีได้มีมติกำหนดให้วันที่ 16 สิงหาคมเป็นวันสันติภาพไทย และได้ให้ความเห็นชอบกับการระลึกคุณงามความดีของขบวนการเสรีไทย ผมจึงจะขอเลือกที่จะบรรยายครั้งนี้แบบสรุปสังเคราะห์ขึ้นมาเป็นคำอธิบาย โดยคำนึงถึงงานที่ปรากฏในระยะหลัง ซึ่งใช้เอกสารจดหมายเหตุของทั้งอังกฤษ

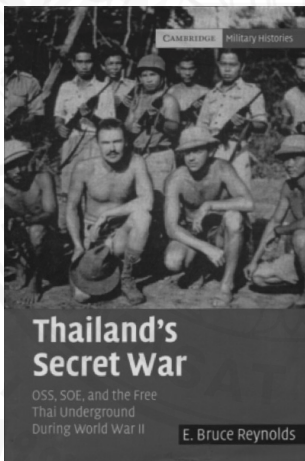
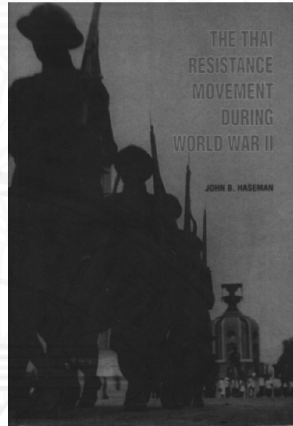
สหรัฐอเมริกา และไทย อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประเด็นที่ผมเห็นว่าน่าจะเน้นให้ความสำคัญให้มากขึ้น มากกว่าจะเล่ารายละเอียดเหตุการณ์ และแนะนำงานศึกษาสำคัญที่ท่านผู้ฟังอาจค้นคว้าพิจารณาเพิ่มเติม ผมขอแบ่งหัวข้อการบรรยายเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้ : (1) แนะนำงานศึกษาสำคัญว่าด้วยเสรีไทย โดยเฉพาะงานในระยะหลัง (2) ความสำคัญของขบวนการเสรีไทยต่อเอกราชของประเทศ และ (3) พลพรรคชาวบ้านในขบวนการเสรีไทย

1. แนะนำงานศึกษาสำคัญว่าด้วยเสรีไทย

ผมขอแนะนำงานสำคัญว่าด้วยเสรีไทยตามการรับรู้ของผม ครั้งแรกคือหนังสือ 2 เล่มชุดศาสตราจารย์ ดิเรก ชัยนาม *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2* (2509) ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2520 หลังการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม บทความของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ “การก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและเสรีไทย” (2524) หนังสือ *การวิเทโศบายของไทย* (2527) ของศาสตราจารย์ กนต์ธีร์ ศุภมงคล ซึ่งงานทั้ง 3 ชิ้นนี้เขียนโดยหัวหน้าหรือผู้ใกล้ชิดมากกับขบวนการ และมีเอกสารสนับสนุน ในช่วงทศวรรษ 2520 นั้น ผมได้อ่านงานของคุณมาลัย ชูพินิจ ในนามปากกา “นายฉันทนา” *X.O. Group เรื่องราวภายในขบวนการเสรีไทย* พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2489 แต่ไม่เป็นที่กล่าวถึงระยะหนึ่ง กลับมาพิมพ์ใหม่ โดยเฉพาะครั้งที่ 3 พ.ศ. 2522 “นายฉันทนา” มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้นำเสรีไทยหลายท่าน รวมทั้งท่านอาจารย์ปรีดี งานในลักษณะบันทึกผู้ร่วมเหตุการณ์ สนับสนุนด้วยเอกสารเช่นงาน 4 ชิ้นนี้ ต่อมาในทศวรรษ 2540 มีอีก 2 ชิ้นที่สำคัญมาก คือ ม.ร.ว. เสณีย์ ปราโมช ผู้นำเสรีไทยสายสหรัฐอเมริกา *ชีวลิขิต* (2541) และ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ผู้นำเสรีไทยสายอังกฤษ *1 ศตวรรษ ศุภสวัสดิ์ 23 สิงหาคม 2543* (2543) ในช่วงเดียวกันนี้ มีงานประวัติและวีรกรรมของเสรีไทยสายต่างประเทศและข้าราชการฝ่ายเสรีไทยระดับผู้นำ ในลักษณะบันทึกทยอยพิมพ์ออกมาด้วย

ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 ได้มีงานวิชาการว่าด้วยขบวนการเสรีไทยต่างกับงานยุคก่อนหน้าซึ่งเป็นงานในลักษณะบันทึกของผู้อยู่ในเหตุการณ์ งานวิชาการสำคัญมากมี 3 ชิ้น คือ (1) วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ *ตำนานเสรีไทย* (2546) เป็นงานวิชาการที่ใช้เอกสารและบันทึกภาษาไทยที่ครบถ้วนมากที่สุด (2) John B. Haseman *The Thai Resistance Movement* (2545) ใช้เอกสารหอจดหมายเหตุสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะเอกสารของ O.S.S. หน่วยสืบราชการลับของสหรัฐอเมริกา (3) Bruce E. Reynolds *Thailand's Secret War OSS, SOE, and the Free Thai Underground During World War II*

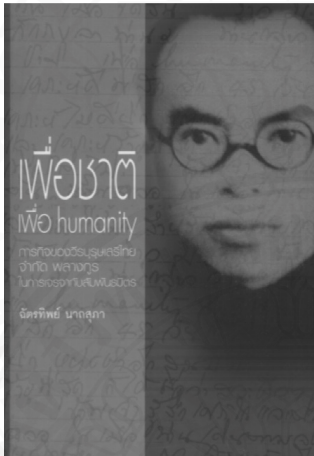
(2548) อาจารย์ Reynolds เป็นศาสตราจารย์ประวัติศาสตร์ที่ San Jose State University ศึกษาด้วยใจเป็นกลางอย่างมาก ก่อนหน้านั้นในช่วงทศวรรษ 2530 มีงานวิชาการสำคัญอีกชิ้นหนึ่ง ศึกษาจากเอกสารภาษาไทยเป็นหลัก คือบันทึกต่าง ๆ ของผู้อยู่ในเหตุการณ์ หนังสือพิมพ์ภาษาไทย เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติของไทย และสัมภาษณ์เสรีไทยและ

ผู้เกี่ยวข้องมากกว่า 40 คน คือ พ.อ. ดร. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ *ชบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ พ.ศ. 2481-2492* (2532)

นักวิชาการคนสำคัญที่สุดอีกท่านหนึ่ง ศึกษาประวัติศาสตร์ชบวนการเสรีไทยอย่างละเอียดมาก โดยเฉพาะความเกี่ยวพันของชบวนการกับการยุติสงคราม ทั้งด้านไทยกับอังกฤษ และไทยกับสหรัฐอเมริกา คือ พ.อ.พิเศษ รองศาสตราจารย์ ดร. ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์ ท่านค้นคว้าวิจัยเป็นงาน 2 ชั้น ใช้เอกสารจดหมายทั้งที่หอจดหมายเหตุอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และไทย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ คือวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของท่านที่ School of Oriental and African Studies (SOAS) มหาวิทยาลัยลอนดอน “Ending the State of War between Thailand and the United Kingdom: International Negotiations and Thai Domestic Politics, 1945-47” (2542) ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาคืองานวิจัย “นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทย (ธันวาคม พ.ศ. 2484 - กุมภาพันธ์ พ.ศ.2485)” (2557) ท่านอาจารย์ ดร. ศรศักดิ์ ได้ให้สัมภาษณ์ที่ Thai PBS เรื่องการประกาศสันติภาพ ซึ่งจะออกอากาศในวันนี้ด้วย

ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 ผมเองก็ได้ศึกษาผลงานของคุณจำกัด พลากร (2457-2486) เลขาธิการของคณะเสรีไทยภายในประเทศ ได้เขียนหนังสือ *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* (2549) ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง และชมรมศิษย์เศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดแสดงละครเวทีเรื่องภารกิจของคุณจำกัดในการเดินทางไปประเทศจีนใน พ.ศ. 2486 เพื่อแจ้งข่าวให้สัมพันธ์มิตรทราบว่ามีชบวนการและพลพรรคเสรีไทยภายในประเทศ ซึ่งคุณจำกัดทำได้ผลสำเร็จ

ในช่วงหลังสุด ทศวรรษ 2550 เริ่มมีการศึกษาและเผยแพร่ถึงงานของพลพรรคเสรีไทยภายในประเทศ คือชาวบ้านทั้งหลายที่เป็นกำลัง

ติดอาวุธ ประมาณ 8,000 คน เป็นงานวิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยเป็น พลพรรคเสรีไทย คือหนังสือของ ผศ. ปรีชา ธรรมวินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ สกลนคร **เตียง ศิริขันธ์ ขบวนการเสรีไทยสกลนคร** (2553) และมีการนำเอาหนังสือของคุณสวัสดิ์ ตราชู **ลับสุดยอดเมื่อข้าพเจ้าเป็นเสรีไทยกับ ขุนพลภูพาน เตียง ศิริขันธ์** ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2527 มาพิมพ์ใหม่ พ.ศ. 2553 รวมทั้งได้มีการเปิดพิพิธภัณฑ์เสรีไทย อยู่ที่ถนนยันตรกิจโกศล ในเมืองแพร่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ฝ่ายประชาชนทำขึ้นเอง โดยคุณภูซังค์ กันทาธรรม บุตรของคุณทอง กันทาธรรม อดีตหัวหน้าเสรีไทย สลายแพร่ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดีมาก

ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในบันทึก “โมฆสงคราม” ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2558³ ระบุว่าขบวนการเสรีไทยมีสมาชิกรวมทั้งสิ้น

³ ณ การบรรยายในวันที่ 16 สิงหาคม ผู้เขียนได้รับหนังสือสำคัญล่าสุดว่าด้วยขบวนการเสรีไทย 2 เล่ม คือ (1) ปรีดี พนมยงค์ **โมฆสงคราม** (2558) และ (2) ภูริ พวงศ์เจริญ บรรณาธิการ **70 ปี วันสันติภาพไทย** (2558) ในการเตรียมบทบรรยาย ผู้เขียนได้อ่านบางส่วนของต้นฉบับ **โมฆสงคราม**

ประมาณ 80,000 คน คือนอกจากกำลังพลพรรค ท่านได้รวมหน่วยทางราชการที่ชัดเจนว่าเป็นเสรีไทย คือหน่วยศุลกากร หน่วยมหาดไทย หน่วยตำรวจ หน่วยทหาร และท่านถือว่าหน่วยต่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งด้วย

ผมขอสรุปว่าเรื่องการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่เรื่องเสรีไทยในช่วงแรกหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ไม่ปรากฏ เพราะความขัดข้องทางการเมือง มีความระแวงว่าเสรีไทยเป็นฝ่ายท่านอาจารย์ปรีดี มีงานสำคัญขึ้นเดียวคือหนังสือ **ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2** ของศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม หลังการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม ในทศวรรษ 2520 มีงานเป็นบันทึกของระดับผู้นำในขบวนการ เป็นนักศึกษาในสหรัฐอเมริกาหรืออังกฤษที่อาสาสมัครเป็นเสรีไทย รวมทั้งหนังสืออนุสรณ์งานศพของอดีตเสรีไทยที่เป็นข้าราชการหรือนายทหารชั้นผู้ใหญ่ จนในทศวรรษ 2540 จึงมีการศึกษาขบวนการเสรีไทยเป็นหัวข้อการศึกษาทางวิชาการ ซึ่งสามารถทำได้ส่วนสำคัญหนึ่งเนื่องจากมีการเปิดเอกสารช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในหอจดหมายเหตุอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และไทย อย่างไรก็ตาม มาถึงเวลาปัจจุบันก็ยังคงขาดการศึกษาขบวนการเสรีไทย ณ ระดับท้องถิ่น พลพรรคกองกำลังซึ่งเป็นชาวบ้านในต่างจังหวัด ทั้ง ๆ ที่พวกเขาคือสมาชิกจำนวนมากที่สุดและเป็นกำลังหลักของขบวนการ อีกส่วนหนึ่งของเรื่องเสรีไทยที่ยังมีการศึกษาน้อยคือความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเสรีไทย ทั้งจีนในแง่รัฐบาลเจียงไคเช็คและจีนในแง่พรรคคอมมิวนิสต์จีน

2. ความสำคัญของขบวนการเสรีไทยต่อเอกราชของประเทศ

ความสำคัญของขบวนการเสรีไทยต่อเอกราชของประเทศ อยู่ที่การที่ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษยอมรับการมีอยู่ของขบวนการ ยอมรับว่าขบวนการเป็นตัวแทนของประชาชนไทย มีเจตจำนงต่อสู้กับญี่ปุ่น เป็นกองหน้าของ

ประชาชนไทยที่มีเอกภาพ ภายใต้หัวหน้า คืออาจารย์ปริดี พนมยงค์ ขบวนการมีความพร้อม ได้เสนอที่จะลุกขึ้นสู้กับญี่ปุ่นด้วยอาวุธ ขบวนการได้ช่วยเหลือสัมพันธมิตรในการวางแผนยุทธศาสตร์ต่อต้านกับญี่ปุ่น ช่วยงานการข่าวซึ่งสำคัญมาก ซึ่งจุดโจมตีทางอากาศต่อเส้นทางลำเลียงและที่ตั้งกองทัพอากาศญี่ปุ่น ยอมรับทั้งหมดนี้โดยพฤตินัยระหว่างสงคราม และยอมรับทางการเมืองโดยเปิดเผย คือคำประกาศตอบสนองแพะจะทันทีโดยรัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษหลังจากที่ไทยประกาศสันติภาพ

การยอมรับทั้งหมดต่อขบวนการเสรีไทยนี้ ทำให้ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่อาจปฏิบัติต่อไทยอย่างประเทศผู้แพ้สงคราม ทำให้เราผ่านพ้นช่วงหลังสงคราม ไม่เสียเอกราช ไม่ต้องทำสัญญายอมจำนน ทหารไทยไม่ถูกปลดอาวุธ ประเทศไม่ถูกยึดครอง

ผมขอขยายความการยอมรับขบวนการเสรีไทยของสัมพันธมิตร โดยขอแยกอธิบายเป็น 3 ประเด็น คือ (1) การมีอยู่ของขบวนการและข้อเสนอที่จะลุกขึ้นสู้ญี่ปุ่น ตั้งแต่ต้นสงคราม และโดยเฉพาะในช่วง 1 ปีหลังของสงคราม ไทยเหมือนอยู่ฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่แล้ว (2) เอกภาพของขบวนการ ทำให้ไม่มีการแบ่งแยกประเทศไทยหลังสงคราม (3) มีการร่วมมือช่วยเหลือกันระหว่างไทยกับสัมพันธมิตรทางการทหาร คือมีการวางแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน สัมพันธมิตรช่วยฝึกพลพรรค ช่วยเหลือให้อาวุธ และมีการแลกเปลี่ยนด้านการข่าวอย่างกว้างขวาง นี่คือการที่สัมพันธมิตรรับรองขบวนการเสรีไทยชัดเจนมากทางการทหารระหว่างสงคราม

2.1 การมีอยู่ของขบวนการและข้อเสนอที่จะลุกขึ้นสู้

ขบวนการเสรีไทยเกิดขึ้นทันทีหลังจากญี่ปุ่นบุก เป็นคณะที่ต่อต้านญี่ปุ่นมาตั้งแต่ต้น ตั้งแต่วันแรกที่ญี่ปุ่นบุกไทย ไม่ใช่จะมาต่อต้านเมื่อญี่ปุ่นเริ่มปราชัยในสงคราม อีกทั้งได้พยายามหาทางจะติดต่อและประกาศให้โลกรู้จุดยืนต่อต้านนี้ตั้งแต่ต้นเช่นเดียวกัน

นายจำกัต์ พलगกูร

นายเตียง ศิริขันธ์

ในคืนวันที่ 8 ธันวาคม 1941 คืนแรกของวันที่ญี่ปุ่นบุก ท่านอาจารย์ปริดีและเพื่อนอีกหลายคน เช่น นายจำกัต์ พलगกูร นายเตียง ศิริขันธ์ ได้จัดตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่บ้านป้อมเพชรนิคม ถนนสีลม ในหนังสือ **โมฆสงคราม** ซึ่งเป็นบันทึกที่เพิ่งจะพิมพ์เปิดเผยในปีนี้ ท่านอาจารย์ปริดีเขียนว่า ท่านได้ปรารภกับท่านผู้หญิงพูนศุขทันทีที่ท่านกลับถึงบ้านคืนวันนั้นว่า “ข้าพเจ้าจะเจริญรอยตามพระยาดากสิน ... ออกไปจัดตั้งราษฎรไทยในหัวเมืองเป็นกองกำลังเพื่อกู้อิสรภาพของชาติไทย” ในวันที่ 11 ธันวาคม ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทย ณ สหรัฐอเมริกา ได้แจ้งแก่ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐว่า ท่านต้องการแยกจากรัฐบาลจอมพล ป. และได้ประกาศต่อหนังสือพิมพ์ว่าวันเดียวกัน เป็นการเริ่มต้นขบวนการเสรีไทยสายสหรัฐอเมริกา วันที่ 30 มกราคม 1942 คณะนักเรียนไทยในอังกฤษทำหนังสือถึง ม.ร.ว.เสนีย์ ว่าคนไทยในอังกฤษปรารถนาจะเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย

วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 1943 นายปริดีส่งนายจำกัต์ พलगกูร เลขานุการขบวนการเสรีไทยในประเทศไปพบกับจอมพล เจียง ไคเชกที่จุงกิง แจ้งให้

สัมพันธมิตรรู้เป็นครั้งแรกว่ามีคณะเสรีไทยภายในประเทศ มีกำลังประกอบด้วยพลพรรค 20 กองทั่วประเทศ และทหารเรือ นายปรีดีซึ่งขณะนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประารถนาจะหนีออกจากประเทศ ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น มีกองกำลังติดอาวุธที่พร้อมจะลุกขึ้นต่อสู้ญี่ปุ่น นี่คือเพียงปีเศษหลังจากที่ญี่ปุ่นบุกไทย เจียง ไคเชกได้สัญญากับจำกัดผู้แทนคณะเสรีไทยว่าจะช่วยให้ไทยได้เอกราชคืนมาหลังสงคราม แต่ที่นายปรีดีไม่ได้ออกไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นและกองกำลังเสรีไทยไม่ได้ลุกขึ้นก่อการ ก็เพราะความไม่สะดวกการนัดรับนายปรีดีและคณะออกนอกประเทศ และการไม่สามารถติดต่อสื่อสารระหว่างอังกฤษกับนายปรีดีในระยะต้น และเพราะการลังเลใจของอังกฤษเองในการสนับสนุนคณะเสรีไทยในระยะต้นนั้น

ลำดับสุดท้ายคือ วันที่ 1 สิงหาคม 1944 หรือ พ.ศ. 2487 นายปรีดีและคณะผู้สนับสนุนท่านสามารถล้มรัฐบาลจอมพล ป. รัฐบาลไทยในช่วงหนึ่งปีหลังของสงคราม รวมทั้งฝ่ายปกครอง ตำรวจ และทหาร โนมเอียงสนับสนุนเป็นฝ่ายขบวนการเสรีไทยโดยพฤตินัย ประเทศไทย “ร่วมรบ” กับญี่ปุ่นแต่ในนาม ไม่ได้ช่วยอะไรญี่ปุ่น ไทยกับญี่ปุ่นต่างคุมเชิงกัน การต่อต้านมีขบวนการเสรีไทยเป็นกองหน้า แต่หากมีการปะทะกันรุนแรง กองทัพปรกติของไทยก็จะเข้ามาช่วยเสรีไทย การเผชิญหน้ากันนั้นได้รับการบอกเล่าจากผู้อยู่ในเหตุการณ์ว่า ถึงขั้นตั้งรังปืนกลคุ้มพื้นที่ในเขตทหารของแต่ละฝ่ายทีเดียว ผมมีความเห็นว่า รัฐบาลไทยหลังจากวันที่ 1 สิงหาคม 1944 โดยพฤตินัยเป็นรัฐบาลของขบวนการเสรีไทย

เมื่อถึงกลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2488 นายปรีดี หัวหน้าขบวนการได้เสนอสัมพันธมิตรว่า ไทยจะลุกขึ้นสู้ อังกฤษได้ตอบมา ขอให้รอจนถึงปลายปี พ.ศ. 2488 รอประสานกับการรุกของสัมพันธมิตร เข้าใจว่าจากพม่า ไทยไม่ได้หวังว่าจะชนะญี่ปุ่น คิดจะสู้ในเมืองกรุงเทพฯระยะหนึ่งแล้วถอยไปต่อสู้ในชนบท ขณะที่รอกองทหารสัมพันธมิตรเข้ามาช่วย

เมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้ วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 อังกฤษ โดยลอร์ด เมานท์แบตเตน ผู้บัญชาการทหารสัมพันธมิตรเอเชียอาคเนย์ ซึ่งก็ติดต่อกับนายปรีดีอยู่แล้ว ได้ส่งโทรเลขมาถึงนายปรีดี แนะนำให้ไทยประกาศสันติภาพ ในบันทึก “โมฆสงคราม” ท่านอาจารย์ปรีดีระบุว่า ขณะเดียวกันนั้นท่านเองกำลังแจ้งกับสัมพันธมิตรว่า จะประกาศว่าการประกาศสงครามเป็นโมฆะ ท่านและขบวนการเสรีไทยตั้งใจเช่นนั้นมานานแล้ว และได้บอกกับสัมพันธมิตรเป็นระยะ ๆ ว่าปรารถนาจะประกาศโดยเปิดเผย ในบันทึก “โมฆสงคราม” ท่านอาจารย์ปรีดีระบุว่า โทรเลขสวนทางกัน ลอร์ดเมานท์แบตเตน ได้ระบุในโทรเลขด้วยว่า ที่อังกฤษจะอะลุ่มอล่วยระดับหนึ่งกับไทยนั้น เพราะการมีอยู่และบทบาทของขบวนการเสรีไทย การประกาศสันติภาพในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 เมื่อ 70 ปีที่แล้ว จึงไม่ใช่ว่านี่ก็อยากประกาศก็ประกาศ ที่ไทยสามารถประกาศได้อย่างมีศักดิ์ศรี และมหาอำนาจสัมพันธมิตรรับรอง รับรองการที่ประเทศเราจะกลับสู่สภาพก่อนวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เป็นประเทศเอกราช มีสัมพันธไมตรีกับประเทศสัมพันธมิตร สหประชาชาติ ก็เพราะเราได้มีขบวนการต่อสู้กับญี่ปุ่นที่เป็นจริง เรามีคณะเสรีไทย ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากประชาชนไทย เราต้องการประกาศมานานแล้ว เป็นความปรารถนาของเขา และเราได้มีการปฏิบัติการที่สืบเนื่องตลอดมาเป็นเวลานาน

การมีอยู่แต่ต้นและมีบทบาทต่อเนื่อง มีกำลังที่เป็นจริงจำนวนมาก มีเอกภาพและมีบทบาทสำคัญหนุนช่วยอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทางทหาร มีเจตนารมณ์ต่อต้านญี่ปุ่นชัดเจน ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากประชาชนไทย เป็นสาเหตุสำคัญมากที่ทำให้ประเทศเรารักษาเอกราชไว้ได้หลังสงคราม เพราะแม้ว่าสหรัฐอเมริกาและอังกฤษจะประกาศกฎบัตรแอตแลนติก 14 สิงหาคม พ.ศ. 2484 ระบุว่ายอมรับสิทธิกำหนดการปกครองด้วยตนเอง (self-determination) แต่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษตีความกฎบัตรแอตแลนติกต่างกัน ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของท่าน

อาจารย์ ดร. ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์ ท่านระบุว่าอังกฤษจะหมายความถึงประเทศในยุโรปที่ถูกเยอรมนีรุกรานและยึดครอง ไม่ได้ต้องการจะให้ครอบคลุมถึงประเทศอาณานิคมและประเทศในเอเชีย เซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ (Sir Josiah Crosby) อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้แสดงปาฐกถาสาธารณะในอังกฤษเมื่อกลางปี พ.ศ. 2486 เสนอให้สัมพันธมิตรเอาไทยเป็นรัฐในอารักขาหลังสงคราม แม้แต่สหรัฐอเมริกาในระยะต้นก็ยังไม่ชัดเจนเต็มที่ว่าจะปฏิบัติต่อไทยอย่างไรหลังสงคราม งานวิจัยของท่านรองศาสตราจารย์ พ.อ.พิเศษ ดร.ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์ “นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทย (ธันวาคม พ.ศ.2484 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485)” (2557) ได้ชี้ประเด็นนี้ ท่านอาจารย์ ดร. ศรศักดิ์ เห็นว่าการมีขบวนการเสรีไทยและบทบาทของเสรีไทยสำคัญมากที่ทำให้สหรัฐอเมริกา มีนโยบายที่ชัดเจนมากขึ้นเป็นลำดับ ที่จะให้ไทยกลับคืนเป็นประเทศเอกราชหลังสงคราม

ประเทศสำคัญประเทศหนึ่งที่มีส่วนเห็นชอบที่จะให้ไทยคืนเป็นประเทศเอกราชหลังสงคราม คือประเทศจีน แต่ที่ผ่านมามีการกล่าวถึงและศึกษาน้อยถึงบทบาทของประเทศนี้ที่เกี่ยวพันกับไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 และความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับขบวนการเสรีไทย ผมได้มีโอกาสทราบถึงบทบาทของจีนเกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทย จากการศึกษาภารกิจของคุณจำกั๊ด พลาญกูร เลขานุการของขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ ท่านอาจารย์ปรีดีได้ส่งคุณจำกั๊ดไปแจ้งข่าวการเมืองของคุณเสรีไทยและกำลังพลพรรค เมื่อต้น พ.ศ. 2486 โดยให้เดินทางไปเมืองจุงกิง เมืองหลวงของรัฐบาลจีนยามสงคราม สัมพันธมิตรได้ทราบข่าวการเมืองเกิดขบวนการเสรีไทยภายในประเทศไทย พร้อมทั้งการมีกองกำลังที่เป็นจริง หัวหน้าคือผู้สำเร็จราชการ ปรีดี พนมยงค์ ได้ทราบข่าวสำคัญนี้ครั้งแรก ผ่านทางคุณจำกั๊ด และประเทศจีน ซึ่งมีผลมากต่อมาถึงการติดต่อการข่าวและการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางทหารและการเมือง และการรับรองคณะเสรีไทยทางทหาร คุณจำกั๊ด

ได้เข้าพบเจียง ไคเชกเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2486 เจียง ไคเชก ได้รับรอง คณะเสรีไทยภายใต้การนำของนายปรีดี และรับกับจำกัดว่า จะช่วยให้ไทย กลับคืนเป็นเอกราชหลังสงคราม ในการประชุมที่นครไคโรต่อมา วันที่ 23-25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486 รัฐเวลท์ได้ถามเจียง ไคเชกถึงสถานะของ ประเทศไทย เจียงได้เสนอว่าให้คืนฐานะเอกราชกลับให้ไทย รัฐเวลท์แสดงความเห็นชอบด้วยกับความเห็นนี้ของเจียง ในวันปีใหม่ พ.ศ. 2487 เจียงไคเชกได้ประกาศจุดยืนนี้อย่างชัดเจน ว่าจีนและสหรัฐอเมริกาจะให้ ไทยเป็นประเทศเอกราชหลังสงคราม ผมเห็นว่าจีนเป็นประเทศแรกที่ประกาศ เช่นนี้ชัดเจน ศาสตราจารย์ ยรรยง จิระนคร แห่งสภาสังคมศาสตร์ มณฑล ยูนนาน ได้ให้ข้อมูลผมว่า จีนคิดว่าตนมีส่วนในการรักษาเอกราชของไทย และเมื่อท่านอาจารย์ปรีดีไปพบท่านจอมพล เจียงที่นานกิง พ.ศ. 2489 ท่าน จอมพล เจียงได้แจ้งท่านอาจารย์ปรีดีว่า จีนได้บอกแก่สัมพันธมิตรตั้งแต่ต้น สงครามว่า รัฐบาลจีนรับรองขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทย ไม่ถือว่า ประเทศไทยเป็นศัตรู ผมเห็นว่าที่จอมพล เจียงรับรองคณะเสรีไทยและให้ คำมั่นที่จะช่วยให้ไทยกลับคืนสถานะเอกราช ส่วนสำคัญหนึ่งเป็นเพราะ จอมพล เจียงได้ทราบถึงการมีอยู่และกำลังที่เป็นจริงของคณะเสรีไทย ความพร้อมที่คณะจะต่อต้านญี่ปุ่น จากการไปติดต่อกับจีนของคุณจำกัด อีก ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะจีนต้องการกีดกันอิทธิพลของอังกฤษในไทยและ ในเอเชียอาคเนย์ด้วย

2.2 เอกภาพของขบวนการ

เมื่อเปรียบเทียบกับขบวนการต่อต้านประเทศกลุ่มอำนาจในบรรดา ประเทศต่าง ๆ ที่ถูกยึดครอง นับว่าขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการที่มีเอกภาพ ความมีเอกภาพนี้มีผลสำคัญต่อการกลับคืนเป็นเอกราชหลังสงคราม

ความเป็นเอกภาพส่วนสำคัญหนึ่งเป็นผลจากการพบปะและตกลงกัน ได้ระหว่างนายจำกัด พลาญกูร และ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ (พ.ศ.

2443-2510) ที่นครจุงกิง วันที่ 5-11 สิงหาคม พ.ศ. 2486 นายจำกัดเป็น
เลขาธิการคณะเสรีไทยภายในประเทศ และเป็นผู้ที่สนิทกับนายปรีดี พนมยงค์
ผู้นำคนสำคัญของคณะราษฎร ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิทเป็นผู้นำคณะเสรีไทย
ในอังกฤษ และเป็นพระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรม
ราชินีในรัชกาลที่ 7 ผู้นำทั้งสองท่านเห็นพ้องกันว่า พลังการเมืองทุกฝ่ายต้อง
สามัคคีกัน โดยเฉพาะในยามสงคราม เพื่อเอกราชของประเทศ และหลัง
สงครามประเทศจะต้องเป็นประชาธิปไตยและมุ่งสู่ความเจริญ ต่างเห็นด้วย
กันที่จะให้นายปรีดีเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย เป็นผลให้ ม.ร.ว.เสนีย์
เห็นด้วยตามมา

ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์

ความมีเอกภาพของขบวนการทำให้ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกา
สามารถสนับสนุน ทูมเท่ กับขบวนการกับนายปรีดีและคณะ ได้อย่างเต็มที่
ทั้งด้านการข่าวและการช่วยเหลืออาวุธ และการฝึกพลพรรค ทั้งไม่เปิดโอกาส
ให้ประเทศมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรแต่ละประเทศถือหางขบวนการ
ต่อต้านต่างขบวนการ ซึ่งอาจมีผลทำให้เกิดการแบ่งแยกประเทศหลังสงครามได้
เช่นเกาหลีและเวียดนาม ผมเองคิดว่าหากฝ่ายนายปรีดีกับฝ่ายเจ้านาย

ตกลงกันไม่ได้ จำกัดกับ ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ ไม่ปรองดองเห็นด้วยกัน อาจเกิด
แบ่งประเทศไทยออกเป็น 2 ประเทศ ฝ่ายนายบริดีด้วยความช่วยเหลือของ
จีนปกครองประเทศไทยเหนือ ฝ่าย ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ และ ม.ร.ว.เสนีย์ ด้วย
ความช่วยเหลือของอังกฤษปกครองประเทศไทยได้

ความมีเอกภาพของขบวนการเสรีไทยปรากฏเป็นรูปธรรม มีผลสำคัญ
มากในอีกอย่างน้อย 2 เรื่อง เรื่องที่หนึ่งคือ ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ ได้เดินทางโดย
เครื่องบินทะเล มาลงที่หน้าพระราชวังมฤคทายวัน จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 28
เมษายน พ.ศ. 2488 มากับนายทหารเสนาธิการระดับสูงของอังกฤษ
พลจัตวา Victor M. Jacques ลอบเข้ามาพบนายบริดีและวางแผนการต่อสู้
กับญี่ปุ่นร่วมกัน ระหว่างกองทัพสัมพันธมิตรและพลพรรคเสรีไทย อย่าง
ละเอียด อำนวยการฝึกพลพรรคและสะสมอาวุธในนามของสัมพันธมิตรและ
คณะเสรีไทย เรื่องที่สองคือ เมื่อสงครามสงบ นายบริดีได้เชิญ ม.ร.ว.เสนีย์
กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่ง ม.ร.ว.เสนีย์ ก็ยินดีสนองตอบ และ
ได้มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตั้งแต่กลางเดือนกันยายน พ.ศ. 2488 ถึง
สิ้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2489

ความมีเอกภาพของขบวนการเสรีไทยมีผลสำคัญต่อการเข้ามา
ปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยเมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่
อ่อนไหว และอาจกระทบกับอำนาจอธิปไตยของประเทศไทยได้ อังกฤษ
ได้นำทหารอินเดีย 17,000 คน เข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น กองทหาร
อินเดียของอังกฤษอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2488 ถึง
เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 และกลับหมดสิ้นทั้งหมดในเดือนพฤศจิกายน
พ.ศ. 2489 อย่างไรก็ตาม ทหารต่างชาติที่เข้ามานี้ไม่ได้เข้ามาปลดอาวุธ
ทหารไทย และไม่ได้ทำหน้าที่ยึดครองหรือรักษาความสงบเรียบร้อยใน
ประเทศไทย เพราะเรามีกองทหารของเรา ฝ่ายปกครองของเรา และ
พลพรรคเสรีไทย ทำหน้าที่นั้นอย่างมีเอกภาพ กองทหารอินเดียของอังกฤษ
แสดงด้วยสัญลักษณ์พิธีกรรมว่าเคารพอำนาจอธิปไตยของไทย คือกองทหาร

ของอังกฤษนี้ได้จัดพิธีสวนสนาม และได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานพิธีสวนสนาม ณ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตเตน ได้เดินทางมาร่วมในพิธีด้วย วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2489

กรณีกองทหารต่างชาติเข้ามาปลดอาวุธญี่ปุ่นนี้ ไทยต้องเผชิญกรณีทีล่อแหลมมาก ซึ่งเราผ่านพ้นมาได้เพราะมีขบวนการเสรีไทยที่มีเอกภาพ กล่าวคือ เมื่อสงครามยุติ จีนมีท่าทีที่จะเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นเหนือเส้นขนานที่ 16 คือประมาณตั้งแต่จังหวัดพิจิตรขึ้นไป เพราะสัมพันธมิตรเคยตกลงกันเรื่องเขตยุทธภูมิจึงว่า ให้ดินแดนไทยและอินโดจีนเหนือเส้นขนานที่ 16 เป็นเขตยุทธภูมิหรือเขตปฏิบัติการทางทหารของจีน แม้ว่าในการประชุมที่พอทสดัม เดือนกรกฎาคม-เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 สหรัฐอเมริกาจะมอบให้อังกฤษเป็นผู้ปลดอาวุธญี่ปุ่นในไทยทั้งหมด เมื่อสงครามยุติลงกะทันหัน จีนได้มีท่าทีที่จะเคลื่อนพลลงมาในภาคเหนือของไทย และได้เข้าไปปลดอาวุธญี่ปุ่นในอินโดจีนเหนือเส้นขนานที่ 16 แล้ว นายปรีดีได้แจ้งไปยังสหรัฐอเมริกาว่า ถ้าจีนเข้ามาในไทย “ความไม่สงบเรียบร้อยจะเกิดขึ้น” สหรัฐอเมริกาจึงระบุนโยบายให้กำลังญี่ปุ่นทั้งหมดในไทยยอมจำนนกับอังกฤษ จีนระงับความคิดที่จะส่งทหารเข้ามาในไทยเพราะการขัดขวางของสหรัฐอเมริกา ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะไม่ได้มีความแตกแยกสำคัญของฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศเรา ที่มหาอำนาจสัมพันธมิตรจะเข้าแทรกแซงถือหางต่างกลุ่มภายในประเทศ เราจึงสามารถรักษาบูรณภาพเหนือดินแดนไว้ได้

2.3 มีการร่วมมือช่วยเหลือกันระหว่างไทยกับสัมพันธมิตรทางการทหาร

เรื่องนี้ได้กล่าวถึงแล้ว คือการลอบเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของพันโท ม.จ.ศุภสวัสดิ์สังข์สนิท สวัสดิวัตน์ กับพลจัตวา Victor M. Jacques

เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2488 พบกับนายปรีดี เพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน ทั้ง SOE กรมสืบราชการลับของอังกฤษ (Special Operations Executive) และ OSS กรมสืบราชการลับของสหรัฐอเมริกา (Office of Strategic Services) ต่างสามารถส่งเจ้าหน้าที่สื่อสารและครุฝึกพลพรรคมาประจำเป็นการลับในประเทศไทย ประกอบด้วย ทหารชนชาติตนและนักเรียนนอกไทยที่เป็นเสรีไทย ณ สถานที่ติดต่อสื่อสารและค่ายฝึกพลพรรคในกรุงเทพและต่างจังหวัด ตั้งแต่ช่วงหลังของ พ.ศ. 2487 สถานที่สื่อสารและค่ายเหล่านี้ติดต่อทางวิทยุกับศูนย์กลางหน่วยในจีนและในศรีลังกาได้ตลอดเวลา มีการทิ้งระเบิด อาวุธ สัมภาระ และบุคคล ณ ค่ายเหล่านี้ รวมทั้ง ณ จังหวัดสกลนครและกาฬสินธุ์มีสนามบินลับของขบวนการเสรีไทยด้วย คือมีการร่วมมือทางการทหารใกล้ชิดระหว่างสัมพันธมิตรกับขบวนการเสรีไทย เรื่องนี้ได้มีงานเขียนเผยแพร่แล้วพอสมควร โดยเฉพาะจากเสรีไทยจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาปฏิบัติการในประเทศไทย และในระยะหลังมีงานศึกษาทางวิชาการ เช่นงานของศาสตราจารย์ Bruce E. Reynolds และงานของท่านอาจารย์ ดร. วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์

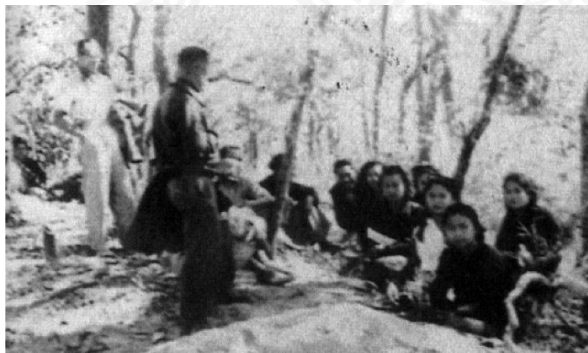
ขณะนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ขบวนการเสรีไทยกับสัมพันธมิตรร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างใกล้ชิดทางการทหารในช่วงหลังของสงคราม สัมพันธมิตรโดยพฤตินัยรับรองขบวนการเสรีไทยทางการทหารนี้เป็นเหตุสำคัญหนึ่งที่สัมพันธมิตรไม่อาจปฏิบัติต่อไทยอย่างประเทศผู้แพ้สงคราม

3. พลพรรคชาวบ้านในขบวนการเสรีไทย

ผมอยากขอกล่าวถึงส่วนนี้ในขบวนการเสรีไทย ที่ผ่านมายังมีการกล่าวถึงและการศึกษาส่วนนี้น้อย ทั้ง ๆ ที่พลพรรคเป็นกำลังหลักและเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในขบวนการเสรีไทย

ในหนังสือ X.O. Group เรื่องราวภายในขบวนเสรีไทย (2489) “นายฉันทนา” หรือ มาลัย ชูพินิจ ได้ระบุว่า นายปรีดีกล่าวกับท่านว่า “อย่าดู แต่งานของผม ดูงานของพวกที่เขาได้เข้ามารับใช้ชาติบ้านเมือง อย่างที่คุณ รู้จัก เหมือนพวกนั้น” นายฉันทนาอธิบายว่านายปรีดี “หมายถึงพวกหลัง เขาต่างที่หัวหิน ซึ่งเคยเป็นเพื่อนและเป็นคนงานของข้าพเจ้า คราวลงไป ทำไร่อยู่หลายปีมาแล้ว บุคคลเหล่านี้แต่ละคนยากจน เสื้อผ้าเกือบไม่มีสวม อาหารเกือบไม่มีติดกันหม้อ แต่ทุกคนก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนในการรับของ รับคน และเข้ารับฝึกหัดอาวุธ โดยมีได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยหรือสินจ้าง รางวัลอันใด นอกจากความภาคภูมิใจที่จะได้รับใช้ประเทศชาติของตน

บุคคลเช่นนั้น ปรากฏอยู่ทั่วไป ตามค่ายพลพรรค จากทิศเหนือจดทิศใต้ จากตะวันออกจดตะวันตก ไม่ว่าเขาจะอยู่ในเมือง ในหมู่บ้าน ตำบล หรือ หุบเขาห่างไกลออกไปในดงดิบดงดำ ซึ่งภราดรภาพและวัฒนธรรมดั้งเดิม มีความหมายอันลึกซึ้งตรึงใจยิ่งกว่าวัฒนธรรมแผนใหม่ หรือชนบประเพณี ของสังคมในเมืองหลวง”

พลพรรคเสรีไทยอันประกอบด้วยชาวบ้านธรรมดาและปัญญาชนของประชาชน มีอาวุธครบมือ มีประมาณ 8,000 คน พวกเขาเป็นกำลังพื้นฐานของขบวนการ ท่านอาจารย์ปรีดีได้เชิญพวกเขามาสวนสนามที่ถนนราชดำเนินในวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488 พลพรรคทั้งหลายนี้จัดตั้งขึ้นเป็นหน่วย กระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะในภาคกลางและภาคอีสาน หน่วยพลพรรคที่มาจากประชาชนที่ใหญ่และเข้มแข็งในภาคกลางคือที่ประจวบคีรีขันธ์ ภายใต้การนำของนายชาญ นუნนาค ในภาคอีสานคือที่สกลนครภายใต้การนำของนายเตี้ยง ศิริขันธ์ และเนื่องจากขบวนการและการต่อต้านญี่ปุ่นของพลพรรคในคำของท่านเสรีไทยพิสุทธ์ สุทัศน์ ณ อยุธยา “เป็นสงครามลับที่ทหารเสรีไทยและพลพรรคต้องแอบแฝงภายใต้กำลัง (cover) ของป่าทึบหรือของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อลอบตัดเสบียงอาหารก่อวินาศกรรมเพื่อขัดขวางการเดินทางทัพหรือการค้าเลี้ยงยุทโธปกรณ์ของฝ่ายศัตรู...ถ้าเสรีไทยและพลพรรค มิได้มีป่าหรือประชาชนในป่าและในชนบท ช่วยคุ้มครอง ย่อมถูกกวาดล้างได้ง่ายจากกองทัพญี่ปุ่น งานสงครามลับย่อมต้องลึ้มเหลว ฉะนั้นประชาชนจึงเกิดความสำนึกว่าตนเองได้มีส่วนช่วยเหลือบ้านเมืองในยามคับขันได้มากและอย่างดียิ่ง” (จดหมายของคุณพิสุทธ์ สุทัศน์ ณ อยุธยา [พ.ศ. 2465-2548] ถึงผู้เขียน วันที่ 23 กันยายน

พ.ศ. 2548) คือขบวนการในลักษณะนี้ต้องพึ่งประชาชน ขณะเดียวกันการเข้า
ขบวนการก็ปลูกจิตสำนึกของประชาชนพร้อมกันไปด้วย ตัวอย่างที่ดีก็อย่างเช่น
การที่นายเตียงสามารถสร้างกองทัพพลพรรคขึ้นได้ก็เพราะเขาได้รับความ
เคารพยกย่องสูงจากชาวบ้านอีสานนั่นเอง ขณะเดียวกันเขาและคณะก็ได้
ช่วยทำให้ชาวบ้านอีสานโดยเฉพาะที่แอ่งสกลนคร-นครพนมมีความตื่นตัว
ทางการเมืองตั้งแต่วันนั้นมาจนถึงวันนี้

ผมคิดว่า ในกระบวนการรวมตัวของชาวบ้านเป็นขบวนการเคลื่อนไหว
เสรีไทย การปลูกจิตสำนึกว่าด้วยฐานะและบทบาทของประชาชนในตัว
ชาวบ้านจนชัดเจนสำคัญมาก ผู้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งนี้คือปัญญาชนของ
ชาวบ้าน (organic intellectual) ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของขบวนการเสรีไทย
ที่เป็นครูในชนบท บุคคลเหล่านี้บางคนก็ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรมา
ก่อนการตั้งขบวนการเสรีไทยแล้ว คือกลุ่มที่นายจำกัถนำมารวมกับกลุ่ม
ของนายปรีดีนั่นเอง ประกอบด้วยบุคคล เช่น นายเตียง นายทองอินทร์
นายถวิล และนายจำลอง เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึก
แจ่มชัด อบรมพลพรรคในทางการเมือง และยังช่วยในการจัดตั้งองค์กรใน
ท้องถิ่นด้วย พวกเขานำประชาชนเข้ามาร่วมต่อสู้ในอุดมการณ์ขบวนการ
ระดับชาติภายใต้ นายปรีดีและคณะของนายปรีดี ขณะเดียวกันพวกเขาก็มา
ช่วยทำให้นายปรีดีและคณะสัมผัสความรู้สึกประสบการณ์ความทุกข์ยาก
ความเดือดร้อนต่อกันและกัน และความใฝ่ฝันของราษฎรธรรมดาพร้อมกันไป
เห็นความสำคัญของประชาชนคนสามัญในชนบทมากขึ้น พวกเขากลุ่มนี้
ก่อตั้งพรรคสหชีพขึ้นภายหลังสงคราม มีอุดมการณ์แบบชาวนา คือสหกรณ์
ของผู้ผลิตเล็กอิสระ

เมื่อผมได้ออกสัมภาษณ์ในงานวิจัย “เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต”
ในช่วงทศวรรษ 2520 ผมได้พบอดีตเสรีไทยหลายคน เช่นที่กิ่งอำเภอนาคู
จังหวัดกาฬสินธุ์ คณะอดีตเสรีไทยแห่งกิ่งอำเภอนาคูได้พาผมไปที่ซึ่งเคยเป็น
สนามบินลับของเสรีไทย และเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 ผมได้พบและ

สัมภาษณ์ชาวบ้านผู้เป็นอดีตเสรีไทย นายคาน พิลารักษ์ ขณะนั้น พ.ศ. 2548 อายุประมาณ 80 ปี ที่บ้านง่อน ตำบลสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ชาวนา อดีตเสรีไทยทุกคนที่ผมได้พบ มีความตื่นตัวทางการเมือง มีอุดมการณ์ฝังลึก มั่นคงในจิตวิญญาณประชาธิปไตยและชาตินิยมของประชาชน พวกเขามีความสำคัญมาก เป็นกำลังพื้นฐานของขบวนการกู้เอกราชของชาติในครั้งนั้น และต่อมาทุกคนก็เป็นผู้นำคนสำคัญของชุมชนในท้องถิ่นชนบทมาจนถึงทุกวันนี้

ใน พ.ศ. 2547 ผศ.ปรีชา ธรรมวินทร อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ได้ศึกษาเรื่องขบวนการเสรีไทยสกลนคร โดยเฉพาะได้สัมภาษณ์อดีตเสรีไทยสกลนครจำนวนกว่า 20 คน พิมพ์เป็นเอกสาร “ขบวนการเสรีไทยสกลนคร” (2547) ซึ่งต่อมาพิมพ์เป็นหนังสือเล่ม *เตียง ศิริจันทร์ ขบวนการเสรีไทยสกลนคร* (2553) ท่านอาจารย์ปรีชาได้ระบุว่า เฉพาะในจังหวัดสกลนคร มีค่ายเสรีไทยอยู่ที่บ้านโนนหอม อำเภอเมือง ค่ายบ้านโพนก้างปลา อำเภอเมือง ค่ายดงพระเจ้า บ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน ค่ายบ้านตาดภูวง อำเภอวาริชภูมิ ศูนย์บัญชาการอยู่ที่ค่ายด่านนกยูง บ้านเต่างอย อำเภอเต่างอย พลพรรคติดอาวุธนี้ประกอบด้วยทั้งหญิงและชาย ครูฝึกและแกนนำมักจะเป็นครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และลูกศิษย์ครูเตียง ศิริจันทร์ ได้รับการสนับสนุนด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยจากสัมพันธมิตร อาวุธเหล่านี้ส่วนหนึ่งถูกนำไปเก็บไว้ที่ถ้ำบนเทือกเขาภูพานระยะหนึ่ง ปัจจุบันเรียกว่า “ถ้ำเสรีไทย” อยู่ที่ตำบลหน่วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ยังมีค่ายพลพรรคเสรีไทยในลักษณะเดียวกันนี้ที่จังหวัดอื่น ๆ อีกในประเทศไทย ควรที่จะมีการศึกษาและบันทึกวีรกรรมของพลพรรคชาวบ้านทั้งหลายไว้ และความคิดสร้างอนุสาวรีย์และพิพิธภัณฑ์เสรีไทย ตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์เสรีไทยที่เมืองแพร่

พิพิธภัณฑสถานไทยที่เมืองแพร์

ผมขอจบคำบรรยายนี้ โดยขอยกคำกล่าวของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ คือสุนทรพจน์ของรูด ห้วนหน้าขบวนการเสรีไทย ต่อสมาชิกและพลพรรคเสรีไทย ณ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแห่งนี้ เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488 ตอนคำหลังการสวนสนามของขบวนการเสรีไทย ความตอนหนึ่งว่า :

“เรามุ่งจะทำหน้าที่ในฐานะที่เราเกิดมาเป็นคนไทย
ซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ ... การกระทำทั้งหลาย
ไม่ใช่ทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลหรือหมู่คณะใด
แต่ได้ทำไปเพื่อผลประโยชน์ของคนไทยทั้งมวล”

การเสวนาภาพยนตร์ เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก”¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรียา สุไลมาน²

โดม สุขวงศ์³

¹ เรียบเรียงจากงานเสวนาที่จัดขึ้นในวาระ 70 ปี วันสันติภาพไทย เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 16 สิงหาคม 2559 ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เวลา 15.00 – 16.30 น.

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรียา สุไลมาน

ตัวเองทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จากตัวหนังสือเป็นหลัก ด้วยการเปรียบเทียบ ตอนแรก อ่านหนังสือก่อน แล้วก็มาดูหนังที่หลัง คือปกติแล้วเราอ่านหนังสือเพราะว่าเรียนทางด้านวรรณกรรม เราก็อ่านนิยายมาก่อน จากนั้นเราก็มาดูหนัง แล้วเราอาจจะเคยมีความรู้สึกที่ว่าถ้าเกิดใครที่ชอบอ่านนิยาย สมมุติว่าเราอ่านของทมยันตี เราก็จินตนาการหน้าพระเอกไว้ประมาณหนึ่ง แล้วก็หน้านางเอกไว้อีกประมาณหนึ่ง พอออกมาเป็นภาพยนตร์จะไม่ได้ตั้งใจเลย

แต่พอมาเป็นเรื่อง **พระเจ้าช้างเผือก** นี้ พอดูหน้าพระเอกกับหน้านางเอกแล้วแล้วก็หล่อสวยเกินที่เราจินตนาการไว้ เพราะว่านี่เป็นพระเอกนางเอกลูกครึ่ง น่าจะเป็นยุคแรกของเมืองไทย เพราะว่าคนที่แสดงเป็นพระเอก เป็นนางเอกต้องใช้ภาษาอังกฤษ เพราะฉะนั้นก็ต้องคัดเลือกตัวละครซึ่งใช้ภาษาอังกฤษได้ทั้งหมด

การใช้ภาษาอังกฤษเกี่ยวข้องกับตรงที่วรรณกรรมเรื่องนี้ เพราะอาจารย์ปรีดีเขียนขึ้นเป็นนิยายภาษาอังกฤษในปี พ.ศ. 2483 ต่อมาในปี พ.ศ. 2533 สมาคมของธรรมศาสตร์แห่งนครลอนดอนเจลิขสิทธิ์แปลเป็นภาษาไทย นอกจากนี้ ตัวงานภาพยนตร์ทุกอย่างก็เป็นภาษาอังกฤษ

ถามว่าทำไมอาจารย์ปรีดีต้องสร้างเป็นภาษาอังกฤษ ต้องทำทุกอย่างเป็นภาษาอังกฤษ ใครที่ศึกษาประวัติศาสตร์ก็น่าจะทราบดี เมื่อวานเราได้ฟังที่อาจารย์ชัยวัฒน์ได้นำเสนอไปในเรื่องของพื้นที่ทางสันติวิธีของสังคมไทย ตัวเองก็สนใจเรื่องสันติวิธีนี้มาตั้งแต่ตอนต้นแล้ว ที่นี้เราก็น่าจะโยงกับประวัติศาสตร์ด้วยว่าประวัติศาสตร์สังคมไทยว่ามีการใช้สันติวิธี หรือว่าการส่งเสริมสันติภาพมากน้อยแค่ไหน ก็มาเจองานเล่มนี้ในคำประกาศของคำนำเลยก็คืออุทิศให้กับสันติภาพอาจารย์ปรีดีเขียนไว้คำนำของวรรณกรรมเลยว่าอุทิศให้กับสันติภาพ

ถามต่อไปว่า คุณคิดให้กับสันติภาพอย่างไร ในเมื่อเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณเห็น ๆ อาจขัดแย้งกัน แต่ที่จริง อาจารย์ปรีดีกำลังพูดถึงสันติภาพในแง่ที่ว่าเราไม่อยากจะเข้าร่วมสงคราม ประเทศไทยอยากจะดำเนินนโยบายเป็นกลาง เราไม่ได้ขอเข้าไปสู้รบปรบมือกับใคร แต่เราก็ต้องดำรงเอกราชของเราไว้ ถึงแม้ว่าเราจะไม่อยากจะจับอาวุธขึ้นสู้ แต่ว่าเอกราชของประเทศชาติเมื่อเราถูกรุกรานเราก็ต้องพยายามที่จะปกป้องอธิปไตยของชาติ

อาจารย์ปรีดีได้พูดไว้ในงานว่า สันติภาพในที่นี้ได้มาด้วยการที่เราต้องต่อสู้ ปกป้องตัวเองด้วย เพราะฉะนั้น ในทัศนะของอาจารย์ปรีดีมองจากทฤษฎีทางสันติภาพ ส่วนตัวเองได้ใช้ทฤษฎีเข้าไปจับตัวงานก็คือ การใช้ทฤษฎีทางด้านสงครามที่เป็นธรรม เพราะฉะนั้นสงครามที่เป็นธรรมมีเงื่อนไขอะไรบ้าง อันนี้เราอาจจะไปอ่านเป็นทฤษฎีได้เลย เช่น อ่านในงานของ

พล.อ.สายหยุด เกิดผล ก็จะเจอว่า มันมีทฤษฎีมีรายการมาเลยว่าเวลาที่เร
เข้าร่วมสงคราม เราจะต้องไม่ทำร้ายผู้บริสุทธิ์ เราจะต้องไม่ไปรุกรานเขา
ก่อน เราจะต้องมีเงื่อนไขขยอะแยะ เพราะฉะนั้นอาจารย์ปริดีก็ถือว่าเรามี
ความชอบธรรมในการที่จะจับอาวุธขึ้นสู้ในสงครามนั้นเพราะว่าเราเป็นฝ่าย
ซึ่งถูกรุกราน โดยท่านได้สะท้อนไว้ในงานเรื่อง **พระเจ้าช้างเผือก** เพราะ
ฉะนั้น **พระเจ้าช้างเผือก** เหมือนกับเป็นบันทึกความคิดทั้งหมดของอาจารย์
ปริดีในช่วงนั้น แต่มาอยู่ในรูปของนวนิยาย ที่นี้เวลาเราอ่านนวนิยายเราก็
ต้องตีความ ใครที่เรียนพวกทฤษฎีทางด้านวรรณกรรมหรือทางด้านศิลปะ
ทั้งหลายเราก็ต้องถอดรหัสออกมาว่า รหัสแต่ละอย่าง ๆ ผู้เขียนหรือผู้ประพันธ์
ต้องการจะสื่ออะไรกับเรา โดยเริ่มจากตัวบริบทว่าตัวข้อความกับบริบทนั้น
เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร

เวลาที่เรามองบริบทกับตัววรรณกรรม เราจะต้องดูว่าบริบทช่วงนั้น
คืออะไร เมื่อบริบทอยู่ในช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ต้องดูว่ามีอะไรบ้างที่
เป็นบริบทที่ทำให้เราสามารถถอดรหัสวรรณกรรมเรื่องนี้ได้

สำหรับ **พระเจ้าช้างเผือก** ใครที่ชอบภาษาอังกฤษ ก็เลือกอ่านภาษาอังกฤษ ส่วนใครที่ชอบอ่านภาษาไทยก็เลือกอ่านภาษาไทย ส่วนใครที่ชอบทั้งสองภาษาอ่านทั้งสองภาษาเลยก็ย่อมได้ เราก็จะได้ศึกษาเปรียบเทียบการแปลไปด้วย

อย่างที่กล่าวไปว่า งานวรรณกรรมเป็นตัวสะท้อนสังคม ถ้ามองในแง่ของทฤษฎีวิวรรณกรรม วรรณกรรมจะบันทึกเรื่องราวของสังคม สะท้อนสังคม และแสดงให้เห็นแนวคิดของผู้ประพันธ์

วรรณกรรมเรื่องนี้มีทุกอย่างอยู่ในนั้น ถ้าเราดูจากบริบท เราก็เลือกที่จะดูว่า ยุคนั้นเป็นยุคสงครามที่ได้เกริ่นไปเมื่อกี้ แล้วที่นี้เราก็มายุงอะไรกับยุคนี้ งานเล่มนี้จะสะท้อนอะไรบ้าง ในยุคสงครามยุคนั้นสะท้อนอย่างหนึ่งเลยก็คือ บทบาทแนวคิดของอาจารย์ปรีดีที่มีต่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังที่กล่าวไปแล้วว่าเราต้องการที่จะเป็นกลาง เราไม่ได้อยากที่จะสู้รบ แต่ว่าเป็นเรื่องความจำเป็น เราจึงต้องจับอาวุธขึ้นมาสู้

ประเด็นที่ 2 ที่อาจารย์ปรีดีสะท้อนไว้อย่างชัดเจนมากก็คือว่า เหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยนั้น เมื่อวานได้ชมภาพยนตร์สนทนา “สงครามและสันติภาพ ณ สยาม” ทำให้เห็นภาพชีวิตของท่านผู้นำในยุคช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 สะท้อนกลับ พ.ศ. 2558 จะเห็นได้ว่าวิธีคิดต่าง ๆ สภาพต่าง ๆ เราไม่ได้หลุดพ้นไปจากสมัยนั้นเท่าไร

น่าเสียดาย ไม่น่าใจว่า สังคมเราถอยหลังเข้าคลองอยู่หรือเปล่า หรือว่าเรากำลังทำอะไรที่ไม่ได้ทำให้เกิดความก้าวหน้าแก่สังคม เช่น ในภาพยนตร์สารคดีที่ได้ชมเมื่อวาน มีการเรียกรับเงินจากราชฎาในการที่จะซื้อของขวัญให้ท่านผู้นำเป็นเครื่องบิน

ประการต่อมาคืออาจารย์ปรีดีไม่เห็นด้วยกับความคิดชาตินิยมแนวทหาร ชาตินิยมของอาจารย์ปรีดีคืออย่างที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้กล่าวว่าเป็นเรื่องของประชาชนคนเล็กคนน้อย ความรักชาติมันต้องมาจากเบื้องล่างของสังคม มันไม่ใช่มาจากข้างบน ไม่ใช่เป็นการบังคับให้รักชาติ เราเกิดมาต้องรู้สึกถึงอัตลักษณ์ของเราเองว่าเราเป็นคนไทย เรายังรักประเทศชาติ เราจะทำตัวของเราให้มันมีประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองของเราอย่างไร เราไม่

ต้องมีใครมาบังคับให้เราเขียนเคารพธงชาติวันละ 2 ครั้ง เพื่อที่จะบอกว่า คุณรักชาติ เพราะฉะนั้นความรักชอบน่าจะเกิดมาจากคนตัวเล็กตัวน้อยในสังคม ซึ่งประเด็นนี้อาจารย์ปรีดีพูดไว้ชัดมากในงานเพราะท่านจะพูดถึงคนตัวเล็กตัวน้อยด้วย ลักษณะหนึ่งซึ่งเราก็จะฟังใครที่อ่านแนวประวัติศาสตร์ก็จะทราบดีว่ามี การต่อสู้กันทางความคิดระหว่างหัวหน้ารัฐบาลคือจอมพล ป. กับอาจารย์ปรีดี

อาจารย์ปรีดีทำเรื่องนี้ตอนที่ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แล้วท่านก็เพิ่งเดินทางกลับมาจากประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา เพราะฉะนั้นท่านก็พยายามที่จะสะท้อนแนวคิดของท่านที่ว่าไม่เอาสิ่งที่กำลังมีกันอยู่ในโลกน้อยอย่างเช่น ฟาสซิสต์ หรือฮิตเลอร์ ท่านไม่เอา ท่านต้องการให้คนอยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ค่อยเจรจากัน สามารถที่จะใช้แนวความคิดแบบสันติวิธีเข้าหากันให้ได้มากที่สุด

นอกจากเรื่องนั้นแล้ว ก็คือสงครามอินโดจีน เมื่อวันที่ใครดูภาพยนตร์ที่นำมาฉายแล้วก็จะเห็นเรื่องสงครามอินโดจีน ชัดมากกว่าประเทศไทยใช้ในการรณรงค์ให้คนรักชาติโดยการมองเรื่องของการเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนและฝรั่งเศส ซึ่งเป็นคนที่ยึดครองอินโดจีนอยู่แถวนั้น ท่านก็ไม่เห็นด้วย ท่านบอกว่าเจรจากันได้ ไม่ต้องส่งคนไปตาย

เพราะฉะนั้นในงานเรื่องนี้ชัดเจนมากเวลาที่เรารับจากวรรณกรรม เราก็จะพบว่าพระเจ้าจักราซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องใช้สงครามยุทธหัตถีเป็นสัญลักษณ์ ในการที่จะบอกว่า ถ้าผู้นำมีอะไรที่ทะเลาะกันหรือไม่เห็นด้วยซึ่งกันและกัน กรุณานั่งโต๊ะเจรจา แต่ท่านใช้สงครามยุทธหัตถีซึ่งเป็นเหมือนการย่อนประวัติศาสตร์ไทยว่า ผู้นำสองคนก็มายุทธหัตถีกัน ใครชนะคนนั้นก็เป็นผู้ชนะ แต่ยุทธหัตถีสมัยโบราณเป็นการขยายพระราชอำนาจแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ แต่ของท่านไม่ใช่

อาจารย์ปริดีบอกว่า ยุทธหัตถ์ก็คือการแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบของผู้นำ เมื่อคุณอยากจะชกกัน ก็ขึ้นเวทีเลย แจกนวมกันไปคนละคู่ แล้วก็ชกกัน ประชาชนจะได้ไม่เดือดร้อน ในเรื่องนี้ท่านบอกว่า พอผู้นำทำการยุทธหัตถ์กันเสร็จ ท่านก็บอกว่าพอแล้ว ถึงแม้ว่าอโยธยาจะชนะ (อโยธยาแปลว่าสันติภาพ เป็นเมืองที่ปราศจากสงคราม ท่านจะใช้คำบาลีโบราณในการตั้งชื่อเมืองที่พระเอกหรือพระเจ้าจักราชทรงเป็นกษัตริย์) ท่านบอกว่าพอแล้วเราหยุดแค่นี้ ทหารทั้งหลายที่เป็นเชลย ท่านบอกว่าปล่อยให้กลับไปพม่า ไม่ต้องคร่าชีวิตกัน ซึ่งตรงนี้เป็น การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการคิดทั้งหมด

อีกอันหนึ่งที่อยากจะนำเสนอในเรื่องนี้ก็คือการสร้างภาพลักษณ์ศัตรู ตอนนี้อาจจะคุ้นชินกับคำว่า “การทำให้เป็นอื่น” เวลาที่เรามองคนอื่นเป็นอื่น เป็นคนที่เราไม่รู้จัก เป็นใครก็ไม่รู้ ความไม่เข้าใจ ความไม่รู้จักกัน มันทำให้มองคนอื่นเป็นศัตรูได้ง่าย แต่ถ้าเกิดเราพยายามมองว่าเขาก็คือมนุษย์เหมือนเรา ความเกลียดชังก็จะเกิดขึ้นได้ยาก เพราะฉะนั้นสิ่งที่อาจารย์ปริดีพยายามนำเสนอก็คือ เมื่อก่อนเรามองพม่าเป็นศัตรู มีอะไรเราก็ต้องตีบางระจัน สร้างภาพยนตร์ แล้วก็เกณฑ์นักเรียน นักศึกษาไปดูฟรี แจกตัวนั่งจอบคว จอบที่นั่งสำรองกันสารพัด เพื่อที่จะบอกว่าคนไทยเราเก่งมาก ย้ำกันไป

แต่ว่าสิ่งที่ อาจารย์ปริดีมองก็คือว่า พม่าไม่ใช่ศัตรูแบบที่เราถูกสร้างให้เชื่อกัน เขาก็เป็นมนุษย์เหมือนเรา ทหารพม่าก็มีเจ็บมีตาย มีลูกมีเมีย ไม่อยากเข้าสู่สงครามหรอก มีฉากสงครามในภาพยนตร์ที่เราจะได้ดู ก็คือตอนที่พระเจ้าหงสาประกาศจะมายึดเมืองอโยธยา มีทหารคนหนึ่งลุกขึ้นมาบอกว่าเราไม่อยากจะสู้สงคราม ทำไมเราต้องไปทำแบบนั้น เราไม่ควรที่จะไปรุกรานเขา มันไม่ใช่หนทางที่ถูกต้อง พระเจ้าหงสาซึ่งในเรื่องก็ยังมีภาพลักษณ์เดิม ๆ ซึ่งอาจารย์ปริดี ก็ไม่ได้จะลบทั้งหมด ก็เป็นตัวแทนของฝ่ายร้าย ก็เอาหอกไปไปที่ทหารคนนั้นจนเสียชีวิต

ในเรื่องนี้อาจารย์ก็พยายามมองว่าทหารทุกคนเค้าไม่ได้อยากจะมา
รบกับเรา แต่คนที่พาเขามาก็คือผู้นำที่กระหายอำนาจ เมื่อวาน อาจารย์
ชัยวัฒน์พูดถึงทหารซึ่งต่อต้านสงครามด้วยการที่ไม่ยอมยิง อาจารย์ให้สถิติ
มาซึ่งดีมาก บอกว่าทหารที่เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 มีไม่ถึง 2% ที่รู้สึกว่
อยากจะฆ่าคน มีเพียง 15% ที่ยิงปืนไปยังฝ่ายตรงข้าม แล้วในนั้นมีเพียง
2% ที่รู้สึกว่าฉันมีความสุข อีกเหิม ภูมิใจที่ได้ฆ่าคนอื่น แต่ 15% ที่เหลือ
ไม่ได้อยากจะเข้าร่วมสงครามเลย แล้วตอนนี้มีสารคดีกำลังจะติดตามอยู่
รู้สึกเป็นของรัสเซีย เขาจะทำสารคดี สัมภาษณ์คนซึ่งเคยเข้าร่วมสงครามใน
เวียดนาม แล้วกลับไปเยือนชาวเวียดนามเพื่อที่จะขอขมา ดูแค่ตัวอย่างก็
ร้องไห้แล้ว เพราะทหารอเมริกันทิ้งระเบิด อายุมาก ๆ แล้วนั่งร้องไห้ พอพูดถึง
เรื่องนี้เขาก็ร้องไห้ เข้าไปขออภัยก็ร้องไห้ ทุกคนที่ไปสำนักของเขาคือว่า
เขาผิดไปแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นเขาไม่อยากจะทำ ไม่ใช่ทหารทุกคนจะเลวร้าย
ทหารมีหน้าที่เป็นรัฐของชาติในยามที่มีภัย เข้ามารุกรานก็อาจจะมิลิตรีที่
จะต่อสู้ แต่ขณะเดียวกันไม่ใช่ทหารทุกคนที่จะเป็นแบบนี้

คุณโดม สุขวงศ์

เราจะได้ภาพยนตร์ “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งมีความยาว 100 นาที
บางคนสงสัยว่าทำไมอาจารย์ปรีดีจึงมาทำหน้าที่ ท่านเป็นนักการเมือง เป็น
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ทำไมมาทำหน้าที่ เพราะว่าเวลานั้นหนังสือเป็น
สื่อที่ครองโลก ที่ยังไม่เกิด วิทย์เพิ่งเกิด หนังสือเกิดในสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อน
หนังสือคือ หนังสือพิมพ์ คนที่อ่านในสยามก็มีไม่เยอะ มีแค่ในเมืองเท่านั้นเอง
แต่เมื่อมีภาพยนตร์เกิดขึ้น ภาพยนตร์ไปได้ทั่ว โรงหนังเกิดขึ้นทั่วโลกเป็น
หมื่นโรง โลกาภิวัตน์ (Globalization) หรือโลกเป็นหนึ่งเดียว โลกาภิวัตน์
ที่สำคัญเมื่อมีภาพยนตร์เกิดขึ้น คนทั่วโลกก็ดูอะไรเหมือน ๆ กัน โลกเล็กลง
เป็นหนึ่งเดียว จึงไม่น่าแปลกที่อาจารย์ปรีดี ซึ่งท่านเกิดในยุคที่ภาพยนตร์
เพิ่งเกิดแล้วกำลังครองโลก ท่านย่อมต้องชอบดูหนังเหมือนคนทั่วโลก

อีกท่านหนึ่งที่ทำหนังสือก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อได้ขึ้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2477 หรือ 78 หลวงพิบูลสงครามก็ให้ทำหนังสือในนามของกระทรวงกลาโหม เรื่องเลือดทหารไทย เป็นหนังสือโฆษณาชวนเชื่อหรือปลุกใจให้ราษฎรหรือคนดูหนังสือเกิดความนิยมในกองทัพ เห็นความจำเป็นว่าต้องมีกองทัพเพื่อต่อสู้กับผู้รุกรานหรือล่าอาณานิคมต่าง ๆ ทำในนามของราชการ

ต่อมาปี 2482 ที่หลวงพิบูลสงครามได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีพร้อมกับนโยบายชาตินิยม มีการปฏิวัติวัฒนธรรมต่าง ๆ ตอนนั้นนอกจากภาพยนตร์สื่อก็มีนิยาย มีละครเวที เรื่องการปลุกใจออกมาเยอะ จนเป็นกระแสสังคมในสมัยนั้น เช่น บางระจัน เลือดสุพรรณ ฉะนั้น ในช่วงปี 2480, 82, 83 เกิดสงครามโลกในยุโรป ญี่ปุ่นบุก เกิดสงครามในตะวันออก มีที่ท่าว่ารุกรานประเทศไทยก็พยายามเป็นกลาง อาจารย์ปรีดีท่านก็ไปญี่ปุ่น ก็เห็นแสนยานุภาพของญี่ปุ่น ก็กลับมาผลักดันให้มีพระราชบัญญัติในเรื่องความเป็นกลาง ที่ในภาพยนตร์ที่เราจะได้ดู มีตัวละครอยู่ 2 ตัว ในแง่บริบท

สังคม คนหนึ่งคือหลวงพิบูลสงคราม (แปลก) อีกคนหนึ่งคือหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี)

ชื่อ หลวงพิบูลสงคราม แปลว่าการสงครามที่รุ่งเรือง หลวงประดิษฐมนูธรรม ก็สถาปนาหลักกฎหมาย หลักความเป็นธรรม 2 ชื่อหรือ 2 คน เหมือนจะถูกกำหนดให้อยู่ในชั่วตรงข้าม แต่ผมว่าเป็นเหรียญเดียวกันแต่คนละด้าน เพราะฉะนั้นที่อาจารย์ปรีดีต้องทำหน้าที่เพราะมีกระแสกระหายสงครามในสังคมไทยมาแรง รัฐบาลปลุกใจให้คน นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ รวมถึงชาวบ้าน ให้ลุกขึ้นเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส จนกระทั่งเกิดสงครามขึ้น เพราะฉะนั้นในช่วงปี 2483 อาจารย์ปรีดีจึงเขียนนิยายขึ้น ผมเดาว่าที่ท่านแต่งเป็นนิยายเพราะว่าจากกระแสที่มีนิยาย มีละคร ไปในทางกระหายสงคราม วิธีที่จะต่อสู้ก็เหมือนหนามยอก เอาหนามบ่ง ก็ต้องทำเรื่องเป็นหนังเช่นเดียวกัน แล้วเอาฉากย้อนอดีตไปในสงคราม ในประวัติศาสตร์

เพียงแต่ว่าเจตนาธรรมหรือเนื้อหาจะได้กลับ จะตรงกันข้าม เพราะฉะนั้นที่ท่านทำหน้าที่ออกมาไม่ใช่เพื่อการค้า ประเด็นคือว่าถ้าท่านทำหน้าที่เพื่อการค้าก็คงไม่ออกมาแบบนี้ที่น่าสนใจคือไม่ใช่หนังของรัฐบาลเหมือนที่ท่านจอมพล ป. ทำ แต่ผลิตโดยใช้ชื่อว่า “ปรีดีโปรดักชั่น” แสดงว่าทุนมาจากท่านเอง ซึ่งท่านจะไประดมมาจากที่ไหนไม่ทราบ แต่ว่ามันก็เป็นส่วนตัว ใช้โรงถ่าย ใช้บุคลากรที่เป็นมืออาชีพในวงการอุตสาหกรรมหนังของไทย อยู่แล้ว คือโรงถ่ายไทยฟิล์ม ซึ่งเลิกกิจการอยู่พอดี โรงถ่ายก็ว่างอยู่ ท่านก็ใช้โรงถ่ายที่นั่น ตากล้องคุณประสาท สุขุม ก็เป็นตากล้องของโรงถ่ายไทยฟิล์ม

ผมคิดว่าท่านตั้งใจจะเขียนนิยายพร้อมกับทำหน้าที่ แต่ตรงนี้น่าสังเกตว่าเราไม่พบบทภาพยนตร์ มีเอกสารที่ค้นพบที่แสดงอยู่ แต่เป็นลักษณะที่เป็นเรื่องย่อ ซึ่งการทำหนังต้องมีบท ต้องบอกชื่อ บอกฉากในการถ่ายทำ ซึ่งตรงนี้ยังไม่เจอ ฉะนั้น ผมหวังว่าวันหนึ่งจะมีการค้นพบแล้วจะทำให้เห็น

กระบวนการผลิตที่ชัดเจนขึ้น ที่นี้เมื่อไม่ได้มีเจตนาเพื่อการค้า ก็ถือเป็นหนังที่มีเจตนาจะบอกว่าเป็นการเมืองก็ได้ เป็นอุดมการณ์ต้องการสื่อสารตรงนี้ไป เพราะการที่ท่านทำเป็นภาษาอังกฤษ ก็วิเคราะห์กันว่า เพื่อที่จะสื่อสารไปในทางสากล โดยเฉพาะในเวลานั้นมันก็เด่นชัด แล้วมันก็แบ่ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายอักษะกับฝ่ายสัมพันธมิตร แม้ว่าอเมริกายังไม่เข้าสงคราม แต่มันก็มีแนวโน้มแล้ว น่าสังเกตว่าเมื่อแต่งหนังสือเสร็จ ยังไม่ได้พิมพ์ ได้ทำหนังโดยทันที และเมื่อหนังเสร็จ หนังสือก็ออกมาพร้อมกับหนัง เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปได้ว่าท่านคิดจะทำหนังตั้งแต่ต้น แต่ก่อนจะทำหนังต้องมีอักษร มีหนังสือก่อน หนังสือเสร็จออกมา แล้วก็พูดภาษาอังกฤษเลย

ภาพยนตร์เรื่องนี้ใช้เวลาถ่ายทำคงกว่าครึ่งปี เมื่อเสร็จแล้วก็ต้องใช้เวลาลักพัก มีกระบวนการอะไรต่าง ๆ แล้วจึงจะออกฉาย

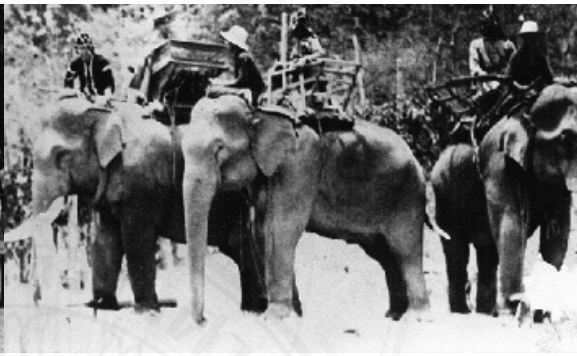
ส่วนนักแสดงก็คงจะต้องใช้ผู้ที่พูดภาษาอังกฤษได้ แล้วก็เป็นการสมัครเล่น เพราะเราก็ไม่ได้มีนักแสดงอาชีพมากมาย เพราะฉะนั้นก็คงจะต้องหาผู้ที่พูดภาษาอังกฤษได้เป็นหลัก คือตัวพระเอกเป็นนักเรียนอัสสัมชัญที่เขามีแผนภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ส่วนตัวแสดงอื่น ๆ ที่ไม่มีบทพูดก็เป็นอาสาสมัคร ส่วนใหญ่ก็เป็นอาสาสมัคร เพราะฉะนั้นหนังเรื่องนี้เนื่องจากไม่ใช่เป็นการลงทุนเพื่อการค้า ก็ถือว่าเป็นการกุศล

จากประสบการณ์ของผมเอง เมื่อดูหนัง “พระเจ้าช้างเผือก” ครั้งแรกในซีวิตเมื่อปี 2523 ที่อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นำมาฉายที่สยามสมาคม ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่นำหนังเรื่องนี้กลับมาฉายอีกครั้ง เราพูดกันตลก ๆ ว่า พระเจ้าช้างเผือกต้องเสด็จนิราศออกจากไทยไปอยู่ต่างประเทศ เมื่ออาจารย์ปริดีท่านก็ต้องลี้ภัยไป หนังนี้ก็หายสาบสูญไปจากสังคมไทยเป็นเวลาหลายสิบปี จนกลับเข้ามาปรากฏครั้งแรกเมื่อฉายที่สยามสมาคม ผมก็เป็นคนหนึ่งที่ไปดู ซึ่งเมื่อไปดูครั้งแรกก็จะตั้งต้นตาตื่นใจกับหนังเรื่องนี้ในแง่ของการถ่ายทำอะไรต่าง ๆ แต่อีกใจหนึ่งก็

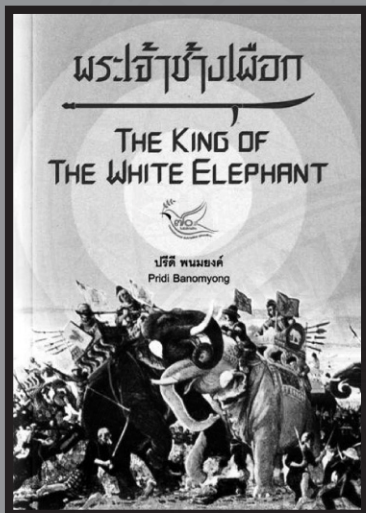
รู้สึกตะขิดตะขวงใจกับเรื่องการใช้ภาษาอังกฤษ เรื่องการแสดงเหมือนหุ่นยนต์ เหมือนกลไกอะไรต่าง ๆ แต่หลังจากที่ผมได้มาเกี่ยวข้องกับหนังเรื่องนี้ จนกระทั่งได้ใกล้ชิด ได้ดูจนจำไม่ได้ว่าคุณก็สืบครั่งแล้ว เมื่อดูแต่ละครั้ง ผมก็รู้ว่าได้เห็นอะไร ๆ มากขึ้น ได้อ่านหนังสือที่อาจารย์ปริดีเขียนต้นฉบับ จนมองเห็นว่าหนังเรื่องนี้เป็นข้างเผือกเชือกสำคัญเชือกหนึ่งของหนังไทย ซึ่งควรจะต้องขึ้นระวางเป็นภาพยนตร์ข้างเผือกแห่งชาติ รวมทั้งตอนหลัง เขามีขึ้นทะเบียนมรดกความทรงจำโลก กรรมการขึ้นทะเบียนของประเทศไทย ก็ติดต่อมาให้หอภาพยนตร์เสนอหนังซึ่งมีค่า ที่ควรขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำโลก เราก็เสนอพระเจ้าข้างเผือกไป ก่อนหน้านั้นก็มีหลายงาน เวลาเขาฉลอง 100 ปี ภาพยนตร์โลก ที่ฝรั่งเศส ยูเนสโก (UNESCO) ก็ติดต่อมาให้เราเสนอชื่อหนังที่เป็นหนังคลาสสิกของไทย เราก็เสนอเรื่องนี้ไป ปรากฏว่าไม่มีค่าตอบกลับมาจากกรรมการ ก็ได้ยินเสียงมีคนพูดมาว่า หนังไม่สมจริง บ้าง เป็นเหตุให้บาดหมางกับเพื่อนบ้าน อะไรหลายอย่าง ข้อหาแรง ๆ ทำให้พระเจ้าแผ่นดินไทยเสื่อมพระเกียรติด้วย เพราะเป็นการชนะที่ไม่สมศักดิ์ศรี เพราะอีกฝ่ายหนึ่งเมา

ตรงนี้ผมคิดว่าเมื่อใครที่ดูครั้งแรกก็อาจจะรู้สึกแบบนี้ แต่เมื่อผมดูหลายครั้งก็เริ่มเห็นเริ่มแะรอยเห็นเหตุผลหรือความเชื่อในการทำหนัง ซึ่งไม่ใช่อาจารย์ปริดีคนเดียว เพราะการทำหนังไม่ใช่ทำได้คนเดียว ต้องมีคนในวงการ มีตากล้อง มีผู้กำกับ รวมทั้งมีบริบทของสังคมอะไรต่าง ๆ รวมกัน เพราะฉะนั้นหนังที่ออกมา มันสามารถบอกความหมายของยุคสมัย เป็นตัวแทนความทรงจำของยุคสมัยนั้นที่เราควรเก็บเป็นมรดกความทรงจำอีก 100 ปี 500 ปีข้างหน้า มันจะบอกเล่าอะไรได้

และอีกอย่างที่ยากให้ดูคือการถ่ายทำ ตากล้องคือคุณประสาธ สุขุม ซึ่งเป็นตากล้องคนไทยคนเดียวที่มีฟังก่ายว่า ASC ก็คือเป็นสมาชิกสมาคมช่างถ่ายภาพยนตร์ของอเมริกา เพราะว่าท่านไปเรียนการถ่ายถ่ายภาพยนตร์

ที่ฮอลลีวูด สมัยรัชกาลที่ 6 ท่านเป็นมหาดเล็กแล้วได้ทุนไปศึกษา ผลงาน
ของคุณประสาทมี้ไม่เคยอนัก แต่เรื่องนี้ผมคิดว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่ประกาศ
ความสามารถเรื่องการถ่ายภาพ โดยเฉพาะเรื่องการถ่ายช้าง ผมคิดว่าเป็น
หนึ่งที่ถ่ายช้างได้สวยที่สุดในโลก เหตุผลประการหนึ่งก็คือไม่มีช้างที่สวยงาม
ขนาดนี้ให้ถ่ายอีกแล้ว อันที่สองเป็นความกล้าหาญในมุมกล้อง ก่อนหน้า
เรื่องพระเจ้าช้างเผือก มีฝรั่งมาถ่ายเรื่องช้างในประเทศไทย ปี 2470 ก็ไม่
กล้าหาญที่จะถ่ายให้ช้างเดินข้ามหัวตากล้องไป ชูดหลุมแล้วให้เอากล้องไป
ไว้ข้างล่าง จะมีก็แค่เสียง ๆ แต่เรื่องนี้ชูดหลุมแล้วเอากล้องลงไปไว้ข้างล่าง
ให้ช้างเดินข้ามไป ซึ่งภาพที่ออกมาก็จะตึงตาตึงใจ โดยเฉพาะถ้าได้ชมใน
โรงใหญ่ เพราะฉะนั้นยินดีที่ท่านทั้งหลายได้มาดูหนึ่งในวันนี้ แต่เสียดายว่า
จออาจจะเล็กไปเมื่อเทียบกับโรง แล้วก็เครื่องฉายที่นี้อาจจะคุณภาพไม่ดี
เท่ากับโรง มันก็อาจจะไม่สว่างไม่คมอะไรมากนัก แต่ศักยภาพจะออกมา
จากที่เราเห็นในจอใหญ่ในมิด ๆ แล้วดูพร้อมกันกับคนอื่น ■

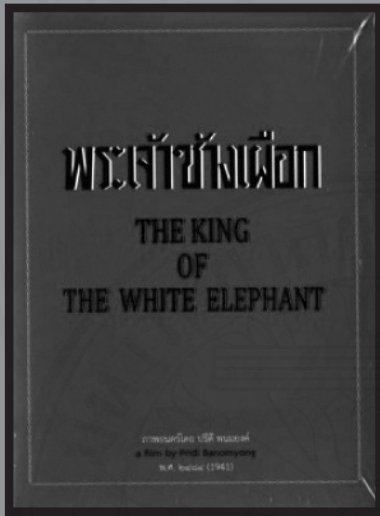
หนังสือ พระเจ้าช้างเผือก

ผู้เขียน	ปรีดี พนมยงค์
ผู้พิมพ์	หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน)
พิมพ์เมื่อ	สิงหาคม 2558
ราคา	200 บาท

คำนำการตีพิมพ์ครั้งใหม่

ภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” สร้างโดย นายปรีดี พนมยงค์ เมื่อ พ.ศ. 2483 ออกฉายครั้งแรกที่กรุงเทพฯ สิงคโปร์ และนิวยอร์ก สาระสำคัญของภาพยนตร์เรื่องนี้กล่าวถึงผู้ปกครองที่ไม่อยู่ในศีลธรรม ไม่เคารพกติกาของสังคมโลก นำไปสู่การเบียดเบียน ช่มเหงราษฎร และทำสงครามเพื่อแสวงผลประโยชน์ตน เป็นภาพยนตร์เรื่องยาวของไทยที่สร้างก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เพียงเรื่องเดียวที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ และยังได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภาพยนตร์ของชาติใน พ.ศ. 2554

หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) มีความยินดีอย่างยิ่งในการที่ได้มีส่วนในงานฉลองวาระครบรอบ 70 ปี แห่งวันสันติภาพไทย ในวันที่ 16 สิงหาคม 2558 นี้ ด้วยจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง **พระเจ้าช้างเผือก** อันเป็นบทประพันธ์ดั้งเดิมของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้เขียนขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ และได้ตีพิมพ์คู่กับสำนวนแปลที่ได้ปรับปรุงครั้งล่าสุดเมื่อ พ.ศ. 2542 เพื่อให้ผู้ที่สนใจจะศึกษาได้อ่านศึกษาควบคู่ไปกับการชมภาพยนตร์ต่อไป

ภาพยนตร์ พระเจ้าช้างเผือก

ภาพยนตร์โดย ปรีดี พนมยงค์

จัดทำโดย หอภาพยนตร์

(องค์การมหาชน)

ราคา 350 บาท

ภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นการจำลองเรื่องราวในสมัยโบราณของสงครามระหว่างอยุธยาและหงสา ยุคที่คนในอาณาจักรถูกเกณฑ์ให้ไปรบ ตามความประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน จนได้พบกับแสงสว่าง จากคำสอนของสมเด็จพระพุทธองค์ และได้ตระหนักถึงความผิดพลาดโง่เขลาของบรรพบุรุษ พวกเขาได้ซาบซึ้งถึงการให้อภัย และการลืมเรื่องราวในอดีตกาล และไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกรุกราน ผู้รุกราน ผู้ชนะ หรือผู้แพ้ ได้หันมาร่วมมือกันด้วยความรักสมัครสมานฉันท์พี่น้อง ช่วยกันทำงานเพื่อความผาสุกร่วมกันของมนุษยชาติทั้งปวง มี 2 เวอร์ชัน คือ 100 นาที สำหรับฉายทั่วไป และ 52 นาที ซึ่งตัดต่อเพื่อไปฉายในต่างประเทศ มีเสียงภาษาอังกฤษ/บรรยายภาษาไทย

ของเสริม Special Features (1) ภาพหลักฉากการถ่ายทำ (2) ภาพนิ่งจากภาพยนตร์ (3) โปสเตอร์ โปสเตอร์ และงานออกแบบ (4) แนะนำภาพยนตร์ โดย ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ (5) บางคำจากท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์

โคมสงคราม

บันทึกของปราชญ์ชาวจีนที่บันทึกวิถีชีวิตของชาวจีนโบราณ

ปรีดี พูลยงศ์

สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพฯ
ISBN 978-974-01-0000-0

โหมสงคราม

บันทึกที่ยังไม่เคยเปิดเผย
สังจะประวัติศาสตร์
ของปรีดี พนมยงค์¹

เอกชัย ไชยอนุวัติ²

¹ พิมพ์ครั้งแรกใน *มติชน*, 27 สิงหาคม 2558

² อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ผมเสนอว่าคนไทยทุกคนควรต้องอ่าน หนังสือเล่มนี้คือคำสารภาพของผม ในฐานะราษฎรชาวไทยธรรมดาคนหนึ่ง คนที่โตมากับละคร “คู่กรรม” ที่นำมาทำซ้ำแล้วซ้ำอีก ที่โตมากับคำสอนใน ตำราที่ว่า ประเทศสยามไม่แพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ผมสารภาพตรงๆ ว่าไม่เคยที่จะสนใจข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ใด ๆ เลย ขอแค่ท่องประโยคสรุปว่า ประเทศไทยไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใด เรายกษากษัตริย์มาได้ จนทุกวันนี้ เพราะเป็นความเข้าใจที่ง่าย ไม่ต้องคิดอะไรมาก

แม้ผู้เขียนจะรำเรียน ณ มหาวิทยาลัย (วิชา) ธรรมศาสตร์และการเมือง คณะนิติศาสตร์ ผู้เขียนก็ไม่เคยได้สนใจเรื่องราวใด ๆ มากกว่า สิ่งที่ได้รับรู้เป็นการทั่วไปว่า ดร.ปรีดี พนมยงค์ คือ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

โมฆสงคราม คือหนังสือที่รวบรวมบันทึกที่ ดร.ปรีดี ได้เขียนรวบรวมไว้ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ท่านได้ตั้งชื่อเองว่า “โมฆสงคราม” (เพื่อให้ข้อเท็จจริงสนับสนุนสิ่งจะประวัติศาสตร์ดังกล่าวให้ปรากฏไว้สำหรับผู้ที่รักความจริงจะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป – คัดลอกจากบทบรรณาธิการ โดยสันติสุข โสภณศิริ กองบรรณาธิการ หน้า 12)

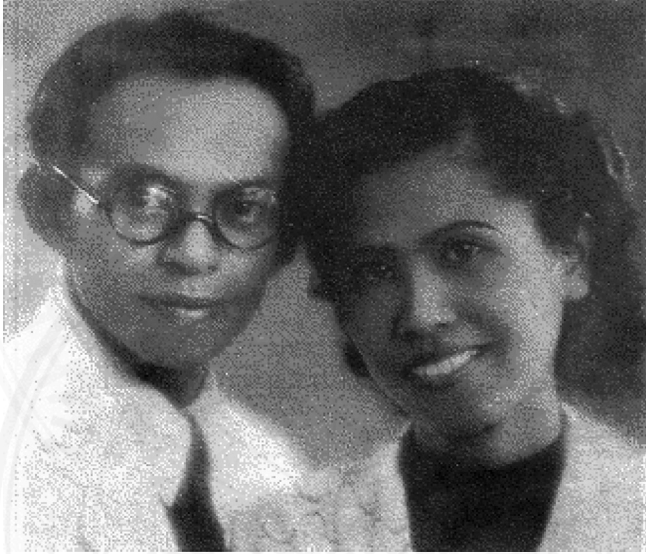
ผู้เขียนได้มีโอกาสศึกษาในต่างประเทศ ได้พบเห็นบ่อยครั้งว่า หนังสือประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยผู้สร้างประวัติศาสตร์ เช่น ท่านปรีดี ถ้าจะเรียกให้ ง่าย ๆ ก็คือ Keymaker หรือบุคคลสำคัญ ผู้กำหนดทิศทางของประวัติศาสตร์ เลยก็น่าได้ ถ้าในสหรัฐอเมริกา หนังสือเล่มนี้จะต้องปรากฏตามจอทีวี เช่น CNN NBC ABC FOX NEWS และมีนักวิชาการออกทีวีถกเถียงกันอย่างมากมายในเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ แต่ในบ้านเรา เราคงสบายใจกับ สิ่งทีพูดต่อ ๆ กันมาว่า ประเทศไทยไม่แพ้สงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง

เนื้อหาใจความหลักของ *โมฆสงคราม* ต้องเริ่มที่ ประกาศสันติภาพ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2488 โดยนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 มีนายทวี บุญยเกตุ ในฐานะรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ วันที่ 16 สิงหาคม 2488 คือ เพียง 1 วันหลังจากที่ญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น

คำประกาศนี้มีเนื้อหาใจความโดยสรุปว่า ประเทศไทยมีนโยบายที่ ต้องการรักษาความเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่ 2 และญี่ปุ่นได้ยัดตราทัพเข้าในดินแดนประเทศไทย เมื่อ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 สำหรับประเทศไทย นายปรีดีต้องการประกาศให้ การประกาศสงครามเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 ต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา และการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสหประชาชาตินั้น เป็นโมฆะ เพราะว่าเป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย

ผู้เขียนขอเสริมความรู้ที่ได้รับจากการบรรยายในวันสันติภาพไทย เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2558 โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในโอกาสครบรอบ 70 ปีวันสันติภาพไทยว่า การจะประกาศสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ ที่นี้ก็อยากจะประกาศก็ประกาศได้ ถ้าปรีดีประกาศสันติภาพและให้การประกาศของจอมพล ป. ที่นำประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในฐานะฝ่ายอักษะร่วมกับญี่ปุ่นนั้น เป็นโมฆะแล้ว ประเทศที่ใหญ่ฝ่ายชนะสงครามอย่างสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรไม่เห็นด้วย อย่างแรกคือ ไม่มีประโยชน์ อย่างที่สองคือ เสียหน้า

ความสำเร็จในการประกาศสันติภาพ มีผลทำให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นผู้แพ้สงคราม ไม่ได้เกิดจากนายปรีดี พนมยงค์ แต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นการรวมใจกันของพลพรรค (นายปรีดีเน้นใช้คำนี้) ในการต่อสู้กับญี่ปุ่น ประเทศผู้ถูกรานไทย นายจำกั๊ด พलगูร คือวีรบุรุษสามัญชนคนหนึ่งที่ต้องเอ่ยนาม

จำกัด กับ วาณิชชัย พวงทูล กสสย

นายจำกัดได้รับมอบหมายภารกิจลับจากนายปรีดีให้เดินทางไปจีนเพื่อทำให้เจียง ไคเช็ก ผู้นำประเทศจีนในขณะนั้นสนับสนุนขบวนการเสรีไทย นายจำกัดต้องรอเป็นเวลาหลายเดือน ด้วยสภาพร่างกายที่เจ็บป่วย และในที่สุดนายจำกัดก็ได้รับคำมั่นสัญญาจากเจียง ไคเช็กว่ารับรู้และสนับสนุนขบวนการเสรีไทยในการต่อสู้กับญี่ปุ่น ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษเห็นพ้องกับแนวคิดของจีนในเวลาต่อมา

ประโยคสุดท้ายที่นายปรีดีพูดกับนายจำกัดที่ทำเนียบท่าช้างก่อนจากประเทศไทยคือ “เพื่อชาติ เพื่อ humanity” แล้วนายจำกัดได้สละชีวิตตนเองในภารกิจเพื่อชาตินี้เอง นายจำกัดคือหนึ่งในพลพรรคเสรีไทย ที่โดยประมาณการมี 80,000 คน ที่ได้ร่วมกันเสี่ยงชีวิตทำภารกิจรักษาชาติไทย โดยการต่อต้านญี่ปุ่นผู้ยึดครองประเทศไทยในขณะนั้น

ในการบรรยายของ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ผู้เขียนประทับใจสาระที่ว่า พลพรรคเสรีไทยในต่างจังหวัดสำคัญมาก เพราะถ้ามีแต่ในกรุงเทพฯ เป็นงานง่ายของญี่ปุ่นที่จะกวาดล้างเสรีไทยในจังหวัด สกลนคร นายเตียง ศิริขันธ์ เป็นผู้นำขบวนการเสรีไทย ด้วยความรักและศรัทธาจากชาวบ้านที่ต้องการกอบกู้เอกราชจากญี่ปุ่น

“ขบวนการเสรีไทยไม่ยอมรับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา แม้แต่ 1 เซ็นต์ เรายกษาคัดดีศรีของเราไว้ ในระยะแรก ๆ ผู้ได้รับหน้าที่อย่างไร ก็ออกเงินส่วนตัวเป็นค่าใช้จ่าย แต่เมื่องานขยายกว้างขวางขึ้นเหลือกำลังที่แต่ละคนจะออกเงินส่วนตัวได้ จึงขอให้รัฐบาลอเมริกันถอนการยืมเงินของประเทศไทยที่ถูกยึดไว้ส่วนหนึ่งเพื่อนำมาใช้ภายในขบวนการเสรีไทย” (บทที่ 3 หน้า 31 หนังสือ *โมฆสงคราม*)

ผู้เขียนจ่ายเงินซื้อหนังสือเล่มนี้ในราคา 300 บาท (ราคาปก 370 บาท) ด้วยความภาคภูมิใจว่า ผู้เขียนจะค่อย ๆ สอนลูกสาวและลูกชายของผู้เขียนที่ถามว่า เมื่อวันอาทิตย์ที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2558 พ่อหายไปไหน เพราะพ่อบอกว่าไปกู้ชาติกับท่านปรีดี พนมยงค์ นั้นเป็นเจตนาของผู้เขียนในฐานะพ่อที่บอกกับลูกให้เกิดความสงสัยว่า ทำไมพ่อต้องไปกู้ชาติ ไม่เห็นมีอะไรเลย โดยสำนึกของความคิดของผู้เขียนที่จะพูดเสมอว่า ไม่มีปรีดี ไม่มีธรรมศาสตร์ ไม่มีเอกชัย

ท่านผู้อ่านไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับหนังสือเล่มนี้ เพราะเป็นเรื่องที่ถกเถียงได้และต้องถกเถียงในฐานะราษฎรชาวไทยคนหนึ่ง ที่ ดร.ปรีดีอยากเห็นความเสมอภาค เสรีภาพ และภราดรภาพ ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย แต่สิ่งหนึ่งที่เถียงไม่ได้คือ *โมฆสงคราม* คือสัจจะประวัติศาสตร์ของนายปรีดี พนมยงค์ ■

สถานที่ปัจจุบันในอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ของจุดที่อาจารย์ป๋วยกระโดดร่มมาลง

ทหารชั่วคราว ชื่อป่วย¹

กษิติศ อนันทนาธร²

¹ ปรับปรุงจากที่พิมพ์ครั้งแรกใน *ปาจารย์สาร* 40, ฉ.1-2 (มกราคม-สิงหาคม 2559): 87-92.

² ผู้จัดการโครงการ 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ใน พ.ศ. 2485 ขณะที่อาจารย์ป๋วยยังเรียนปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์อยู่ที่ London School of Economics (LSE) ประเทศอังกฤษ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่ รัฐบาลเรียกคนไทยกลับประเทศ หากไม่จะตัดสัญชาติไทย ด้วยความที่อาจารย์ป๋วยห่วงใยในอิสรภาพและอธิปไตยของประเทศ ท่านได้พยายามหาทางที่จะช่วยเหลือประเทศให้รอดพ้นจากการยึดครองของญี่ปุ่นและสถานะที่จะตามมาภายหลังสงคราม จึงตัดสินใจสมัครเข้าเป็นทหารในกองทัพอังกฤษ แม้จะต้องยากลำบากเพียงใดก็ตาม

เหล่าเสรีไทยกว่า 50 คนในอังกฤษมีความมุ่งหมายตรงกันว่า (1) ที่เข้าเป็นทหารอังกฤษมิใช่เพื่อรับใช้อังกฤษ หากเพื่อรับใช้ชาติไทยโดยอาศัยอังกฤษร่วมมือ (2) ทั้งจะไม่ยอมเป็นเครื่องมือของกลุ่มการเมืองใด ที่มาเป็นเสรีไทยก็เพราะจะต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อสงครามเลิกแล้ว จะสลายตัวไป (3) และจะไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวในทางลาภ ยศ สรรเสริญจากงานดังกล่าว (4) ทั้งนี้โดยมีข้อแม้กับทางอังกฤษว่า การงานที่ทำขอให้อยู่ในลักษณะทหาร แม้จะเป็นแค่พลทหารก็ตาม ไม่ยอมเป็นเครื่องมือในลักษณะจารชน³

เมื่อเข้าฝึกทหารแล้ว อังกฤษให้เกียรติคนไทยเลือกหัวหน้ากันได้เอง อาจารย์ป๋วยได้รับเลือกเป็นหัวหน้าเพราะเป็นผู้ร่วมก่อตั้งคณะเสรีไทยในอังกฤษขึ้นมาแต่แรก และเคยเป็นครู (โรงเรียนอัสสัมชัญ) มาก่อน แต่อยู่มาวันหนึ่ง อาจารย์ป๋วยก็ขอให้เพื่อนเสรีไทยเลือกหัวหน้าคนใหม่แทนท่าน เพราะท่านไม่ต้องการเป็นหัวหน้าตลอดกาล⁴

³ ป๋วย อึ้งภากรณ์, *อัตชีวประวัติ: ทหารชั่วคราว* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 57–58.

⁴ “นรุฒม์”, *ใต้ร่มฉัตร หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2538), 129–130.

หลังจากฝึกทหารระยะหนึ่ง อาจารย์ป่วยได้รับยศร้อยตรี แล้วไปฝึกวิชาจรรยาบรรณที่ใกล้ตกก่อนที่จะเข้ามาปฏิบัติงาน หาทางติดต่อกับเสรีไทยในประเทศไทยเพื่อประสานงานใต้ดินให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ความพยายามครั้งแรกเกิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2486 อาจารย์ป่วยลงเรือได้นำจากลังกาเตียมจะมาขึ้นบกที่พังงา แต่ไม่ได้ขึ้นบกเนื่องจากไม่มีสัญญาณจากคนมารับ

ในเดือนกุมภาพันธ์ปีถัดมาอาจารย์ป่วยเข้ารับการฝึกโดดร่มที่ราวัลพินดี ก่อนที่จะมาโดดร่มในเมืองไทย เดือนมีนาคม พ.ศ. 2487 หลังจากที่ไม่มีความสำเร็จปล่อยให้โดดร่มในครั้งแรกเพราะหาจุดที่จะลงไม่ได้ ทำให้ความพยายามครั้งที่ 2 ประสบความสำเร็จ ในอีกราว 1 สัปดาห์ต่อมา จึงโดดร่มลงได้ตามภารกิจ แต่ก็พลาดไป เพราะเดิมกำหนดไว้ที่รอยต่อจังหวัดตากและนครสวรรค์ หากการโดดร่มครั้งประวัติศาสตร์ของท่านลงที่วังน้ำขาว จังหวัดชัยนาท

นี่เองเป็นที่มาให้คนในท้องถิ่นนี้เรียกท่านอย่างนับถือว่า **วีรบุรุษวังน้ำขาว**

หลังจากพยายามซ่อนตัวอยู่สักพัก ในที่สุดชาวบ้านก็มาพบอาจารย์ป่วยเข้า เพราะจุดที่มาลงห่างจากหมู่บ้านไม่มากนัก แม้กระนั้นท่านก็ยังมีความใจตะโกนยอมแพ้งั้น ๆ ว่า “ยอมแพ้ จับไปเถิด” เพื่อให้เสียงที่ตะเบ็งนั้นดังไปถึงเพื่อนอีก 2 คนซึ่งโอดมาในคราวเดียวกัน ให้พวกเขาได้มีเวลานี้

เมื่อตอนโดนจับได้ อาจารย์ป่วยเล่าไว้ว่า “ภายในเวลาไม่ถึง 1 วินาทีในขณะนั้น ความคิดต่าง ๆ แล่นพลั่งเข้ามาในศีรษะของข้าพเจ้าเป็นอันมาก ตั้งแต่เวลาที่ข้าพเจ้ารู้ตัวว่ามีคนมาห้อมล้อมข้าพเจ้า จนถึงเวลาที่เขาเข้ามาถึงตัว ในสมองข้าพเจ้าได้เกิดความคิดความเห็นหลายอย่างจนไม่ทราบว่าจะอะไรมาก่อนอะไรมาหลัง คิดถึงคูรักของข้าพเจ้าที่ลอนดอน คิดถึงคำสุดท้ายของคุณมณี สถานะเสนที่ได้กล่าวแก่ข้าพเจ้าเมื่อก่อนเราเดินทางออกจากประเทศอังกฤษ คิดถึงเพื่อนของข้าพเจ้าที่ยังอยู่ในอินเดีย คิดถึงเพื่อนอีก 2 คนของข้าพเจ้าที่อยู่ในพุ่มไม้ใกล้เคียง คิดถึงญาติและมิตรที่อยู่กรุงเทพฯ คิดถึงศาสนจักรจากกองบัญชาการถึง ‘รัฐ’ ที่ยังอยู่ในกระเปาะของข้าพเจ้า และคิดถึงยาพิษที่อยู่ในกระเปาะหน้าอกของข้าพเจ้า ความคิดข้อสุดท้ายนี้เป็นความคิดที่มาหลังสุด ข้าพเจ้าควรจะกลืนยาพิษเข้าไปใหม่ หรือควรจะยอมให้จับเป็น ให้เขาจับตายเถิดเพราะเหตุว่าความลับที่ข้าพเจ้านำมานั้นมีอยู่มากเหลือเกิน และถ้าถูกจับเป็นไปก็จะทำให้ข้าพเจ้าต้องขายเพื่อน ขายความลับเหล่านั้น แต่อย่าเลย ถูกจับดีกว่า เพราะเหตุว่าเอกสารต่าง ๆ ที่อยู่กับข้าพเจ้านั้นข้าพเจ้าสามารถที่จะป้องกันได้ทราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้าตายไปเสียจะป้องกันอย่างไร ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสดชื่นและสวยงาม และทราบใดที่มีชีวิต ตราบนั้นก็ยังมีความหวัง ถ้าญี่ปุ่นจะทรمانข้าพเจ้า ข้าพเจ้าตายเสียเดี๋ยวนี้เห็นจะสบายดีกว่า แต่เห็นแล้วว่าไม่มีญี่ปุ่นในหมู่คนที่ จะเข้ามาจับข้าพเจ้าเลย อย่างไรก็ตามเลย เมื่อปะเสือกก็ต้องยอมสู้ อย่าเลย ให้เขาจับเป็นจะดีกว่า อย่าเพิ่งตาย”⁵

⁵ ปวย อึ้งภากรณ์, *อัตชีวประวัติ: ทหารหัวครว*, 86–87.

อาจารย์ป่วยตั้งปณิธานอันแน่วแน่ไว้แต่เมื่อฝึกทหารร่วมกับเพื่อนว่า เมื่อเข้ามาในประเทศไทยแล้ว จะไม่ใช้อาวุธประหัตประหารคนไทยด้วยกัน แม้จะต้องเสียชีวิตก็ตาม แต่จะไม่ยอมให้ญี่ปุ่นจับไปได้ จะขอสู้จนตัวตาย⁶ โดยที่ต้องไม่ลืมน่าเสรีไทยสายอเมริกา 2 นาย คือ การะเวก ศรีวิจารณ์ และ สมพงษ์ ศัลยพงศ์ ต้องจบชีวิตลงด้วยน้ำมือตำรวจไทยบริเวณชายแดน ภาคอีสาน

และเมื่อแรกที่ชาวบ้านและข้าราชการในท้องที่จับกุมอาจารย์ป่วย มีบางคนอาฆาตมาดร้ายต่อท่านพวกเขาเห็นว่าท่านเป็นพวกไม่ประสงค์ดี ต่อชาติ เอาปืนเตรียมจะยิงท่าน โชคดีที่นายบุญธรรม ปานแก้ว เข้ามาขวางไว้ได้ทัน จากนั้นคนเหล่านั้นจึงพาอาจารย์ป่วยไปคุมขังที่ศาลาวัดวังน้ำขาว ก่อนส่งให้ทางกรุงเทพฯ ต่อไป

ก็ที่ศาลาแห่งนี้เองที่อาจารย์ป่วยได้พบกับความรักของมารดา ห้อมล้อมศาลานั้นอยู่ กล่าวคือ หลังจากใคร ๆ มาดูพลร่มที่โดดลงมาจาก พ้ากัน จนคนที่ห้อมล้อมอยู่บางตาลงแล้ว อาจารย์ป่วยยังเห็นหญิงชราผู้หนึ่งที่นั่งอยู่ใกล้ท่านราว 2 ชั่วโมง และหญิงผู้นี้ได้กล่าวกับท่านว่า “เอ็งหน้า เหมือนลูกข้า” ที่ถูกเกณฑ์ไปสงครามนานแล้ว ไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหน อาจารย์ป่วย ตื่นตันใจในน้ำใจของหญิงผู้นี้ยิ่งนัก⁷

ฟังตราเอาไว้ว่า เรื่องที่เกิดขึ้นที่ชัยนาทนี้ยังฝังอยู่ในใจอาจารย์ป่วย เสมอ ดังเมื่อท่านตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยขึ้นใน พ.ศ. 2510 ท่านก็เลือกที่จะกลับมายังสถานที่เดิมซึ่งท่านเคยมาเสี่ยงตายที่นี่ มิพักต้องเอ่ยว่าท่านยังกลับไปหาคุณลุงบุญธรรมอยู่เนือง ๆ ดังคุณลุงให้สัมภาษณ์ ใน พ.ศ. 2527 ว่า “ถึงปีท่านก็ไปหาผมโน่น ไปกินไปอยู่กับผม กินข้าวกินปลา เหมือนกับพวกเราธรรมดา ... นิสัยท่านดีมาก คนคนนี้ครับ”⁸

⁶ เรื่องเดียวกัน, 71-73.

⁷ เรื่องเดียวกัน, 92.

⁸ “สัมภาษณ์ลุงบุญธรรม ปานแก้ว,” เรื่องเดียวกัน, 263.

กลับมาที่การปฏิบัติภารกิจของอาจารย์ป่วย... เมื่อได้รับการช่วยเหลือจากตำรวจของไทย ทำให้อาจารย์ป่วยได้เข้าพบอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ หรือ “รัฐ” หัวหน้าขบวนการเสรีไทย นอกจากได้มอบสารจากกองบัญชาการของสัมพันธมิตรให้รัฐแล้ว การพบกันครั้งนี้ยังเป็นครั้งแรกที่เสรีไทยนอกประเทศเข้ามาติดต่อกับในประเทศได้ ดังรัฐบันทึกในหนังสือ *โมฆสงคราม* ว่า “ข้าพเจ้าจึงสามารถติดต่อกับสัมพันธมิตรทางวิทยุรับส่งด้วยเครื่องที่ตำรวจยึดไว้จากนายป่วยและคณะนั่นเอง”⁹

ก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ 2 จะสงบลง อาจารย์ป่วยเดินทางกลับไปประเทศอังกฤษในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2488 เพื่อรายงานการทำงาน และเป็นผู้แทนของเสรีไทยไปเจรจาให้รัฐบาลอังกฤษยอมรับขบวนการเสรีไทยว่าเป็นรัฐบาลอันชอบธรรมของไทยในทำนองเดียวกับที่สหรัฐอเมริการับรองไปแล้ว ทั้งยังเป็นผู้เจรจาให้อังกฤษปล่อยเงินตราสำรองของไทยที่อังกฤษกักไว้ด้วย นอกเหนือจากข้อที่ท่านจะได้กลับไปพบมาร์เกรท สมิธ คนรักของท่านซึ่งรออยู่ที่อังกฤษ

ต่อเมื่อสงครามสงบแล้ว อาจารย์ป่วยในยศพันตรียังถูกส่งไปกับคณะผู้แทนไทยยังแคนาดาถึง 2 ครั้ง เพื่อเจรจากับอังกฤษในเรื่องสถานะของประเทศไทยหลังสงคราม เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจทั้งหมดแล้ว ท่านจึงถอดเครื่องแบบพันตรีแล้วกลับไปเรียนต่ออีก 3 ปี จนจบปริญญาเอกใน พ.ศ. 2491

รายละเอียดทั้งหมดนี้ สามารถติดตามอ่านเพิ่มเติมได้ในหนังสือเรื่อง *อัตชีวประวัติ: ทหารชั่วคราว* ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์ในวาระ 70 ปี วันสันติภาพไทย และ 100 ปี ชาตกาล อาจารย์ป่วย

อนึ่ง แม้ท่านจะเป็นทหาร (ชั่วคราว) แต่ท่านก็เป็นทหารถือยศมั่นในสันติวิธี ดังที่ท่านเคยกล่าวในเวลาต่อมาว่า “ผมไม่เห็นด้วยกับการถือปืน

⁹ ปรีดี พนมยงค์, *โมฆสงคราม* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิปรีดี พนมยงค์, 2558), 284.

หนังสือ อัตชีวประวัติ: ทหารชั่วคราว

ผู้เขียน ปวย อึ้งภากรณ์
ผู้พิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พิมพ์เมื่อ กุมภาพันธ์ 2559
ราคา 200 บาท

ผมอยากจะเรียนด้วยว่า เมื่อตอนผมโดดดมลงชียนาทตอนยังหนุ่ม ๆ ผมไม่ได้พกปืนเข้ามาเพราะปลงตกแล้วว่า จะต้องใช้อาวุธทั้งที่เป็นทหาร แต่ก็ใจเย็นอยู่หน่อยที่เพื่อน ๆ เขาถือปืน ตอนนั้นผมก็นึกปลงว่า หากประจัญบานกับญี่ปุ่นแล้ว ผมยิงเขาไม่ได้ เมื่อยิงไม่ได้ก็จะเอาปืนมาทำไม¹⁰

กล่าวได้ว่า อาจารย์ปวยทำงานเสรีไทยอย่างปิดทองหลังพระ ท่านไม่หวังอะไรตอบแทนจากการเผชิญความยากลำบาก และเสี่ยงอันตรายถึงชีวิต ทั้งยังรักษาดีจะวาจาที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองจนกว่าจะเกษียณอายุราชการ และทำก็ทำได้เช่นนั้น แม้จะมีตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมาเสนอในสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือมีกระแสเรียกร้องให้ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้น ในที่สุดท่านจำต้องปลดสานาการไปจากเมืองไทยในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ไม่กี่เดือนหลังจากท่านอายุครบ 60 ปีนั่นเอง ■

¹⁰ ปวย อึ้งภากรณ์, “เป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย,” ใน *ทัศนะว่าด้วยการเมืองและจริยธรรม* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2545), 161.

ภาพงาน 70 ปี วันสันติภาพไทย ณ ทำเนียบท่าช้าง

กษิติศ อนันตนาธร¹

¹ กรรมการมูลนิธิปรีดี พนมยงค์

ทำเนียบท่าช้าง คือสถานที่ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ เคยพำนักในระหว่าง
ที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และ
ใช้สถานที่แห่งนี้ทำงานขบวนการเสรีไทย จึงนับเป็นอนุสรณ์สถานสำคัญ
ที่ควรรำลึก และเป็นอนุสรณ์ถึงวันสันติภาพไทย

ในวาระพิเศษ 70 ปี วันสันติภาพไทย สำนักงานทรัพย์สินส่วน
พระมหากษัตริย์ได้กรุณาเปิดทำเนียบท่าช้าง ให้ทายาทนายปรีดี พนมยงค์
จัดงานรำลึก 70 ปี วันสันติภาพไทย ณ ทำเนียบท่าช้าง ขึ้นอย่างพิเศษ
โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนิน
เป็นการส่วนพระองค์มาร่วมรำลึกถึงวาระพิเศษนี้ที่ทำเนียบท่าช้าง ในวันที่
อาทิตย์ที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ด้วย

นอกจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จะทรงมีพระปฏิสันถารกับ
ทายาทเสรีไทยและผู้มาร่วมงานแล้ว ในงานรำลึก 70 ปี วันสันติภาพไทย
ณ ทำเนียบท่าช้าง ยังมีการแสดงให้พระองค์ท่านทอดพระเนตร 3 รายการ
ได้แก่ (1) การแสดงจากคณะนักเรียนประสานเสียงสวนพลู (2) การเล่น
ไวโอลินของ ด.ช.พลศิษฎ์ โสภณสิริ ประกอบการเล่นเปียโนของคุณสุดา
พนมยงค์ และ (3) การแสดงละครประวัติศาสตร์เสรีไทย ฉาก “จำกัดลา
ท่านปรีดี” บทประพันธ์ของ ประดิษฐ์ ประสาททอง ศิลปินศิลปิน โดย
มนย บุญทัศน์กุล หลานตาของท่านผู้ประศาสน์การ รับบทท่านปรีดี และ
อดุลยรัศมี สุวรรณจักรา รับบทจำกัด

งานดังกล่าวใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง จึงสำเร็จลงด้วยดี ขอขอบคุณ
สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่กรุณาเอื้อเฟื้อสถานที่และตกแต่ง
บริเวณรอบทำเนียบท่าช้างอย่างน่าชื่นชม ขอขอบคุณโรงแรมแม่น้ำ รามาดา
พลาซ่าริเวอร์ไซด์ สำหรับอาหารในงานและการตกแต่งห้องจัดงานอย่าง
สวยงาม และขอขอบคุณทายาท “ปรีดี-พูนศุข” เจ้าภาพในงานดังกล่าวที่
จัดงานนี้ได้เป็นอย่างดี

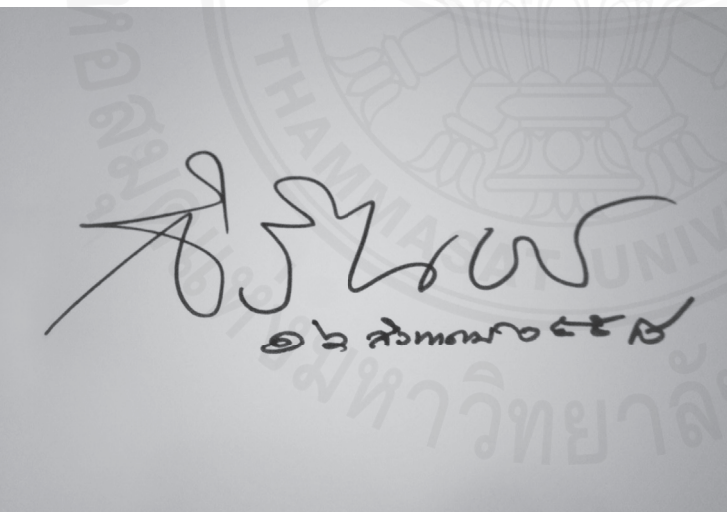

ม.ร.ว.สายสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ ทายาท ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท ตวยามาลาขอพระกรแต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

(ภาพซ้าย) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงมีพระปฏิสันถาร กับ ม.ร.ว.สายสวัสดิ์ และ สุดา ดุษฎุ วาณี พนมยงค์ ธิดาของนายปรีดี หัวหน้าขบวนการเสรีไทย

(ภาพขวา) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงทอดพระเนตรภาพการสวนสนามของขบวนการเสรีไทย

(ภาพซ้ายบน) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงลงพระนามาภิไธยเป็นที่ระลึกในโอกาสเสด็จฯ ทำเนียบท่าช้าง
(ภาพซ้ายล่าง) พระนามาภิไธย
(ภาพขวา) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จพระสุธาร่วมกับแขกรับเชิญ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทอดพระเนตรการแสดงดนตรีและศิลปะวัฒนธรรม

(ภาพซ้าย) การเล่นไวโอลินของ ด.ช.พลศิษฐ์ โสภณสิริ ประกอบการเล่นเปียโนของคุณสุดา พนมยงค์ (ภาพขวา) อุดุลย์รัศมี สุวรรณจักรา (จำกัด) ในฉาก “จำกัดลาท่านปรีดี”

คณะนักดนตรี นักแสดง
และผู้กำกับละคร
ประวัติศาสตร์เสรีไทย
(คนที่ 2-4 จากซ้าย)
อดุลย์รัมย์ สุวรรณจักรา,
ประดิษฐ์ ปรากฏทอง,
ณัย บุญทัศนกุล

บทละคร จำกัดลาท่านปรีดี

- ดนตรีที่อ่อนน้า เพลงศรีอยุธยา
- จำกัด ออกล้าลาแม่่น้ำเจ้าพระยา

ประพันธ์โดย
ประดิษฐ์ ปรากฏทอง

เพลงจันทร์โลม

- จำกัด เจ้าพระยา ที่รัก ต้องจากไกล สายน้ำ ไหลไป ไกลสุดแสน
จำพราว จากถิ่น ดินแดน เพราะหวังเห็น อธิปไตย ในประชา
- ปรีดีออกมาพูดคุยกับจำกัด

เพลงปิตตาเวีย

- ปรีดี ผมขอ ขอบใจ คุณจำกัด ที่มุ่งมาด หมายถึงมัน ชันอาสา
จำกัด หน้าที่ ลูกผู้ชาย เกิดกายมา ย่อมไผ่หา โอกาส เพื่อชาติพิลี

เพลงป๊อปปูล่าเรอ

จำกัด เมื่อครั้ง คณะของท่าน ได้ก่อการ ชาติพลันเปลี่ยนแปลง
 ครั้งนั้น จิ่งบันดาลใจให้แกร่ง จิ่งรวมแรง ผู้คนที่ม่
 เฝ้ารอ เวลารับใช้ ปวงชาวไทย ด้วยใจเสรี
ปรีดี ซีพพร้อม ขอยอมสละซีวี ด้วยยินดี ไม่มีอวรณ์
 ครั้งนี้ หน้าที่คุณออกเดินทาง ไปสร้างสาน กระชับสัมพันธ์
 จีนไทย ให้ม่ไม่ตรีต่อกัน ย่อมเย็นย่น ไม่มีสิ้นคตอน
ปรีดี+จำกัด เชื่อมโยง ไปยังอังกฤษ สัมพันธมิตร อเมริกา
 ให้เขา ได้รับรู้ว่ เสรีไทย จะไม่นิ่งนอน
ปรีดี สัญญา ร่วมมือประเทศญี่ปุ่น ที่วุ่นวาย เพราะไทยต่อต้าน
 ผู้นำ ท่านทำโดยพลการ ต้องสื่อสาร ว่าเป็นโมฆะ

เพลงป๊อปปูล่าเรอ

จำกัด จะขัดเขิน ลำเค็ญยาก ไม่ระย่อ ทุกหนทาง จะไม่ทำ ผู้ปะทะ
 เพื่อชาติ เพื่อชน จะทนสละ ด้วยมานะ ไม่หยุดยั้ง โปรดวางใจ
- ปรีดีย่อห่อให้จำกัด
ปรีดี นี่คืองิน 13,000 หยวน และทองคำ โปรดรับไว้สำหรับใช้กลางทาง
จำกัด ขอบพระคุณครับ
ปรีดี “เพื่อชาติ เพื่อ humanity นะคุณ เคราะห์ดีที่สุด อีก 45 วัน
 ก็คงได้พบกัน เคราะห์ให้ม่ดีนัก อย่างซ้ำอีก 2 ปี ก็ได้พบกัน
 และถ้าเคราะห์ร้ายที่สุด ก็ได้ชื่อว่า สละชีวิตเพื่อชาติไป”
- จำกัดไหวปรีดี แล้วเดินออกไปที่ระเบียงริมน้ำ

เพลงศรีอยุธยา

ประพันธ์โดย พระเจนดุริยางค์

มวลงหมู่หญิง

ทวยเทพไท้ ใหญ่น้อย ลอยอยู่บนนภา
ข้าฯ ขอวันทา ใต้ทวาริราช ประสาทอยู่คุ้มครองไทย
ขออัญชลี อานุภาพวิญญูณไทย นิमितในการสืบสาย

มวลงหมู่หญิงชาย

ศรี.. ศรีอยุธยา ไทยไม่สุดสิ้นคนดี ศรีศักดิ์ไทยคงไทย
ทุกสมัยไทยเรื่องฤทธิ์เกริกไกร ไชโย

- จบการแสดง -

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ โปรดให้นักแสดงทั้ง 3 ชุด วายภาพกับพระองค์ท่าน

ด้านซ้าย

แถวยืนจากซ้ายไปขวา

1. นายยอดขวัญ (ทายาท ศ.วิจิตร) ลุสิตานนท์
2. ศ.ดร.วัชรทิพย์ นาดสุภา
3. นายวีระวัฒน์ (ทายาทนายทวี) บุณยเขตต์
4. นายไกรศรี ตุลารักษ์ อดีตเสรีไทย

แถวนั่งจากซ้ายไปขวา

1. ศ.ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์
2. ดร.เลศลักษณ์ ส.บุรุษพัฒน์ (ทายาทนายไขว่ สุทธิพิทักษ์)
3. ม.ร.ว.สายสวัสดิ์ (ทายาท ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท) สวัสดิ์วัฒน
4. นางอุษฎิ บุญกัศนกุล (ทายาทนายปรีดี พนมยงค์)

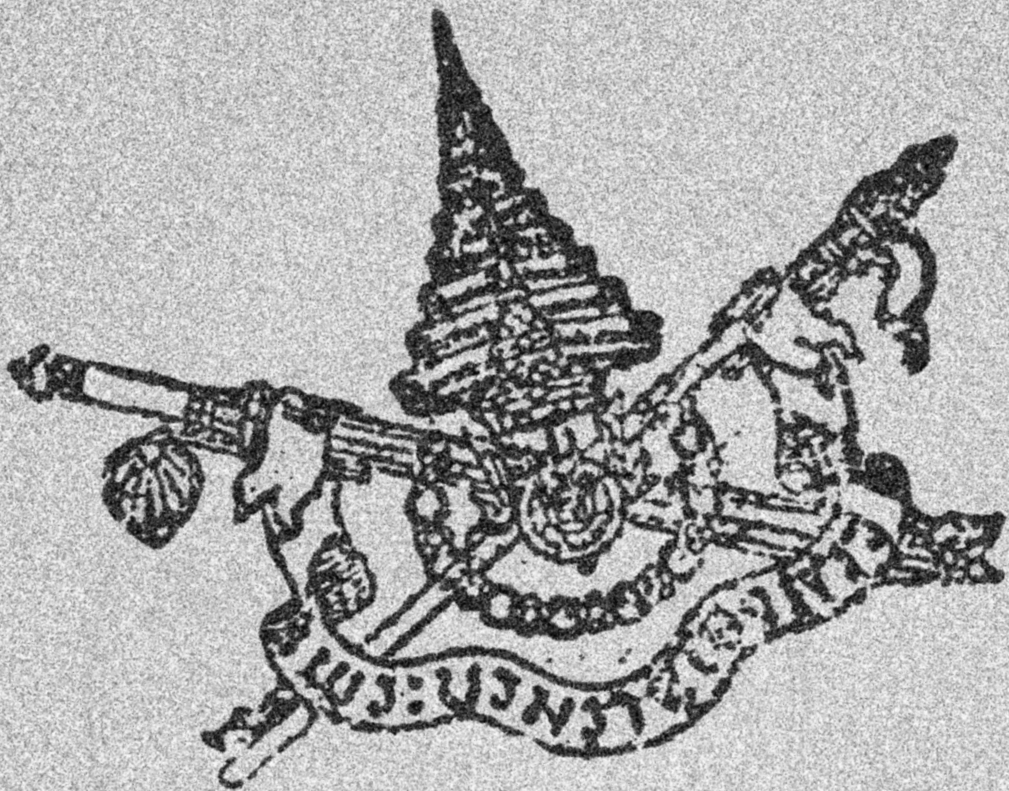
ด้านขวา

แถวนี้จากซ้ายไปขวา

1. นายบุญชู โรหิตะสุข อธิบดีเสรีไทย
2. ดร.โสมสุดา ลียะวณิช
3. นพ.พิชัย ตั้งสิน

แถวนี้จากซ้ายไปขวา

1. นางสาวสุดา (ทายาทนายปรีดี) พนมมรงค์
2. นางวาณี สายประดิษฐ์ (ทายาทนายปรีดี พนมมรงค์)
3. นางมาลี ตั้งสิน
4. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์

ประกาศ
สันติภาพ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ
โดยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
เสวยพระสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
คณะสงฆ์ไทย

ภาคผนวก

- ประกาศพระบรมราชโองการ
ให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง
- ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่
และสหรัฐอเมริกา
- ประกาศสันติภาพ

ที่อยู่หัวขานันท
ปี
พระองค์

ประกาศพระบรมราชโองการ ให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พุทธศักราช 2482

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 4 สิงหาคม พุทธศักราช 2480)

อาทิชัยกีพอกา
พล.อ. เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน
ตราไว้ ณ วันที่ 5 กันยายน พุทธศักราช 2482
เป็นปีที่ 6 ในรัชชกาลปัจจุบัน

โดยที่บัดนี้มีสถานะสงครามอยู่ในบริเตนใหญ่ ฝรั่งเศส และเยอรมนี, และ
โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงเป็นมาสุกอยู่ในสันติภาพ และมีตรภาพ
กับพระมหากษัตริย์และประมุขแห่งรัฐ ตลอดจนอาณาประชาราชนและคนชาติ
แห่งรัฐนั้น ๆ แต่ละรัฐ และ

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะให้อาณาประชาราษฎร
ของพระองค์ได้รับประโยชน์เป็นมั่นคงอยู่ในสันติภาพอันเป็นคุณหาที่สุดมิได้
และเพื่อการนี้ ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและ
เที่ยงธรรมในสถานะสงครามดังกล่าวแล้ว

ฉะนั้น คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว จึงให้ตราประกาศขึ้นไว้ดังต่อไปนี้

ให้บัณฑิตข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์ไทย และบัณฑิตบุคคลซึ่งมี
ถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย ปฏิบัติตามความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและเที่ยงธรรม
ในระหว่างที่มีสถานะสงครามอยู่ และให้ปฏิบัติตามบันดากฎหมายแห่ง
ราชอาณาจักรนี้ กับทั้งข้อผูกพันตามสนธิสัญญา และกฎหมายระหว่างประเทศ
ว่าด้วยความเป็นกลางด้วย

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ: ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56 (5 กันยายน พ.ศ. 2482) 847-849.

ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 4 สิงหาคม พุทธศักราช 2480

และวันที่ 16 ธันวาคม พุทธศักราช 2484)

พล ต. อาทิตยทิพอภา

พล อ. พิชยนทรโยธิน

ปรีดี พนมยงค์

โดยที่ฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้กระทำการรุกรานประเทศไทยมาเป็นลำดับ โดยส่งทหารเข้ารุกล้ำเขตต์แดนเข้ามาบ้าง และโดยจะเพาะอย่างยิ่งได้ส่งเครื่องบินลอบเข้ามาทิ้งระเบิดบ้านเรือนของราษฎรผู้ประกอบภาระหาเลี้ยงชีพอย่างปกติ ทั้งระดมยิงราษฎรสามัญผู้ไร้อาวุธอย่างทารุณผิดวิสัยของอารยชนไม่กระทำการอย่างเปิดเผยตามประเพณีนิยมระหว่างชาติ นับได้ว่าเป็นการละเมิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศและมนุษยธรรม ประเทศไทยจึงไม่สามารถทนดูต่อไปอีกได้

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 54 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ได้มีสถานะสงครามระหว่างประเทศไทยฝ่ายหนึ่งกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาอีกฝ่ายหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม 2485 เป็นต้นไป

ฉะนั้น จึงให้ประชาชนชาวไทยทุกเพศ ทุกวัย ร่วมมือร่วมใจกับรัฐบาล ปฏิบัติกิจการเพื่อให้ประเทศไทยประสบชัยชนะจนถึงที่สุด และพ้นจากการรุกรานอันไม่เป็นธรรมของฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยกระทำการสนับสนุนกิจการของรัฐบาลอย่างพร้อมเพรียง และปฏิบัติตามคำสั่งของราชการอย่างเคร่งครัด

ทั้งให้ประกอบอาชีพตามปกติของตนอย่างเต็มที่ให้ได้ผลเพื่อนำมาช่วยเหลือและ
เกื้อกูลเพื่อนร่วมชาติและพันธมิตรของชาติอย่างมากที่สุด

ส่วนผู้อาศัยอยู่ในประเทศนี้ที่มีได้เป็นคนไทยและมีได้เป็นชนชาติศัตรูนั้น
ให้ตั้งอยู่ในความสงบและดำเนินอาชีพอย่างปกติ และให้กระทำการให้สมกับ
ที่ตนได้รับยกย่องว่าเป็นมิตรของประเทศไทย

ประกาศ ณ วันที่ 25 มกราคม พุทธศักราช 2485 เป็นปีที่ 9 ในรัชกาล
ปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ: **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 59 ตอนที่ 5 (25 มกราคม พ.ศ. 2485) 244-246.

ประกาศสันติภาพ

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 1 สิงหาคม พุทธศักราช 2487)

ปรีดี พนมยงค์

โดยที่ประเทศไทยได้เคยถือนโยบายอันแน่วแน่ที่จะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และจะต่อสู้การรุกรานของต่างประเทศทุกวิถีทาง ดังปรากฏเห็นได้ชัดจากการที่ได้มีกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ เมื่อพุทธศักราช 2484 อยู่แล้วนั้น ความจำองอันแน่วแน่งดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วในเมื่อญี่ปุ่นได้ยาราทัพเข้าในดินแดนประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2484 โดยได้มีการต่อสู้การรุกรานทุกแห่ง และทหาร ตำรวจ ประชาชน พลเมืองได้เสียชีวิตไปในการนี้เป็นอย่างมาก

เหตุการณ์อันปรากฏเป็นลัทธิพิยานนี้ ได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าการประกาศสงครามเมื่อวันที่ 25 มกราคม พุทธศักราช 2485 ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ตลอดจนการกระทำทั้งหลายซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทยและฝืนขึ้นขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง ประชาชนชาวไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือสนับสนุนสหประชาชาติ ผู้รักที่จะให้มีสันติภาพในโลกนี้ ได้กระทำการทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือสหประชาชาติตั้งที่สหประชาชาติส่วนมากยอมทราบอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นการแสดงเจตจำนงของประชาชนชาวไทยอีกครั้งหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยต่อการประกาศสงครามและการกระทำอันเป็นปรปักษ์ต่อสหประชาชาติดังกล่าวมาแล้ว

บัดนี้ ประเทศไทยได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ จีน และสหภาพโซเวียต ซึ่งได้กระทำ ณ นครปอตสדםแล้ว สันติภาพจึงกลับคืนมาสู่ประเทศไทย อันเป็นความประสงค์ของประชาชนชาวไทย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อ
สหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ในส่วนที่
เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธไมตรี
อันดีอันเคยมีกับสหประชาชาติเมื่อก่อนวันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2484 และ
พร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้

บรรดาดินแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ รัฐกลันตัน ตรังกานู
ไทรบุรี ปะริด เชียงตุง และเมืองพานั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้
ดินแดนเหล่านี้และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบในเมื่อบริเตนใหญ่พร้อมที่จะรับ
มอบไป

ส่วนบรรดาบทกฎหมายอื่นๆ ไตอันมีผลเป็นปรีกษณ์ต่อสหรัฐอเมริกา
บริเตนใหญ่ และเครือจักรภพก็จะได้พิจารณายกเลิกไปในภายหน้า บรรดา
ความเสียหายอย่างใดๆ จากกฎหมายเหล่านั้นก็จะได้รับชดใช้โดยชอบธรรม

ในที่สุดนี้ ขอให้ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ตลอดจนคนต่างด้าวซึ่งอยู่ใน
ราชอาณาจักรไทย จงตั้งอยู่ในความสงบ และไม่ว่ากระทำการใดๆ อันจะเป็นการ
ก่อกวนความสงบเรียบร้อย พึงยึดมั่นในอุดมคติซึ่งได้วางไว้ในข้อตกลงของ
สหประชาชาติ ณ นครซานฟรานซิสโก

ประกาศ ณ วันที่ 16 สิงหาคม พุทธศักราช 2488 เป็นปีที่ 12 ในรัชกาล
ปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ทวี บุญยเกตุ

รัฐมนตรี

หมายเหตุ: **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ 62 ตอนที่ 44 (16 สิงหาคม พ.ศ. 2488) 503-506.

สมาชิกขบวนการเสรีไทย พร้อมพลพรรคที่มารับอาวุธ ณ สนามบินลับ มีตำรวจ และทหารอากาศรวมอยู่ด้วย

คณะกรรมการจัดงานฯ

- คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการฯ
- คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการฯ (เพิ่มเติม)
- คำสั่งแต่งตั้งบรรณาธิการฯ

คำสั่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่ 573/2559

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน “ครบรอบ 71 ปีวันสันติภาพไทย”

ด้วย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ สถาบันปรีดี พนมยงค์ และชมรม ต.ม.ธ.ก.สัมพันธ์ กำหนดจัดงานครบรอบ 71 ปี วันสันติภาพไทย ในวันอังคารที่ 16 สิงหาคม 2559 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

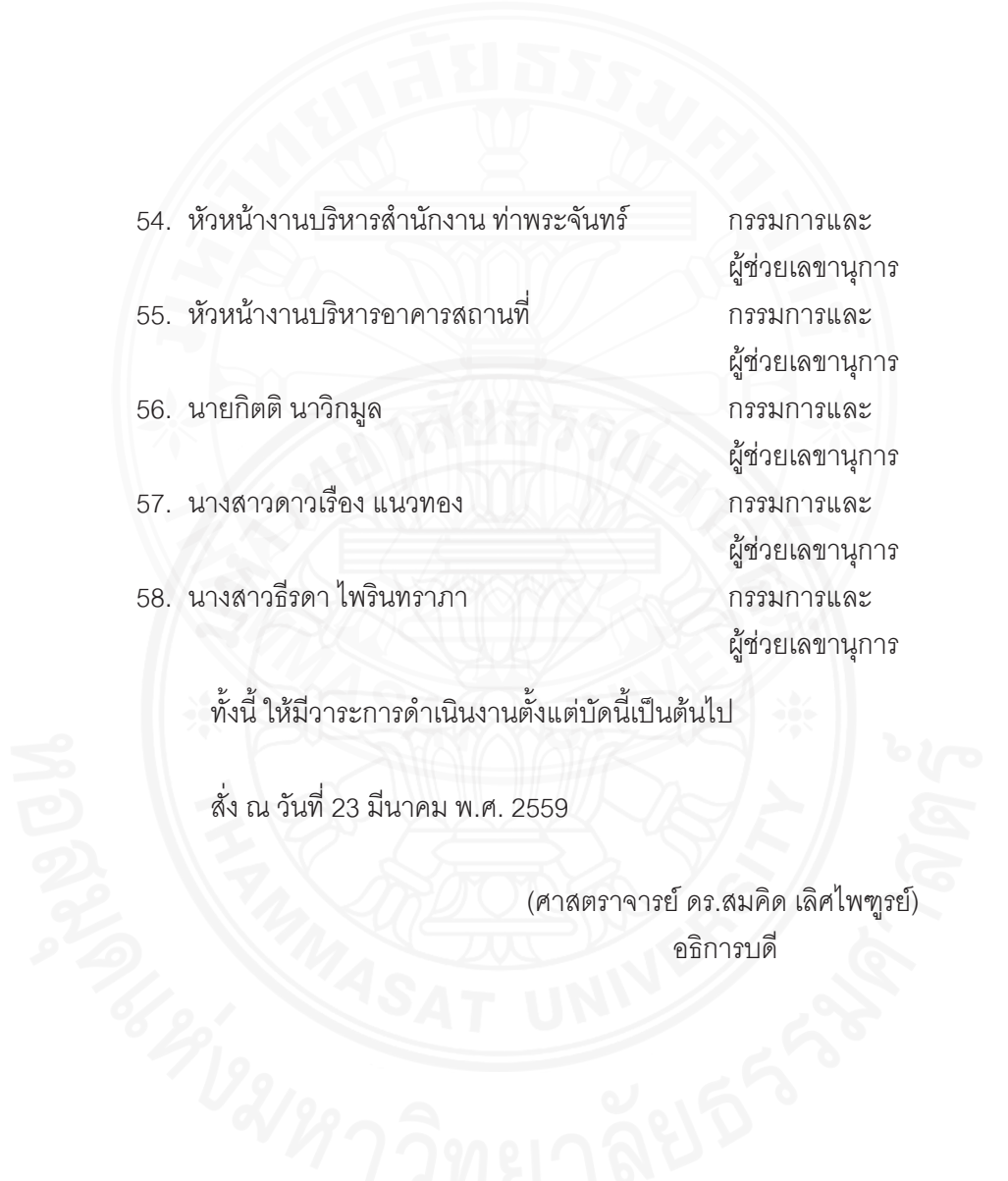
เพื่อให้ดำเนินการจัดงานดังกล่าว เป็นไปโดยเรียบร้อย มหาวิทยาลัยจึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน “ครบรอบ 71 ปี วันสันติภาพไทย” ดังรายนามต่อไปนี้

คณะกรรมการจัดงาน

1. นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ที่ปรึกษา
2. ประธานสถาบันปรีดี พนมยงค์	ที่ปรึกษา
3. อาจารย์ สุดา พนมยงค์	ที่ปรึกษา
4. อาจารย์ ดุษฎี พนมยงค์ – บุญทศนกุล	ที่ปรึกษา
5. รองศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ สามโกเศศ	ที่ปรึกษา
6. ดร.วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์	ที่ปรึกษา

7. อธิการบดี	ที่ปรึกษา
8. รองอธิการบดีฝ่ายบริหารและความยั่งยืน	ประธานกรรมการ
9. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	กรรมการ
10. รองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาและการเรียนรู้	กรรมการ
11. รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์	กรรมการ
12. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ	กรรมการ
13. รองอธิการบดีฝ่ายการคลัง	กรรมการ
14. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร ทำพระจันทร์	กรรมการ
15. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์	กรรมการ
16. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์	กรรมการ
17. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายศิษย์เก่าสัมพันธ์	กรรมการ
18. ผู้ช่วยอธิการบดีทั่วไป	กรรมการ
19. ผู้อำนวยการสถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์
เพื่อประชาธิปไตย	กรรมการ
20. ผู้อำนวยการสถาบันต่อต้านการทุจริต
แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	กรรมการ
21. ผู้อำนวยการกองคลัง	กรรมการ
22. ผู้อำนวยการกองกิจการนักศึกษา	กรรมการ
23. ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์	กรรมการ
24. อาจารย์ ดร. อริสรา กำธรเจริญ	กรรมการ
25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อสิริยา นิตินันท์ประภาศ	กรรมการ
26. อาจารย์ ดร. สิทธิธรรม โรหิตะสุข	กรรมการ
27. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย	กรรมการ
28. นายเอกดนัย วงษ์วัฒน์	กรรมการ
29. นายเอนก เจริญพิริยะเวศ	กรรมการ

30. นางวิภา ดามณี	กรรมการ
31. นางสาววารุณี ไอสถารมย์	กรรมการ
32. หัวหน้างานประชุม	กรรมการ
33. หัวหน้างานพัฒนาอาคารสถานที่	กรรมการ
34. หัวหน้างานสื่อสารองค์กร	กรรมการ
35. นายดวงศักดิ์ วรรณแสงแก้ว	กรรมการ
36. นางสาวกาญจนา ไทยแท้	กรรมการ
37. นายสุรศักดิ์ เชื้อจ่าย	กรรมการ
38. นายพัชรพล ทองพัด	กรรมการ
39. นายขรรค์ชัย ดะวีร์พัทร์	กรรมการ
40. นางอมลวรรณ ประพันธ์พงษ์	กรรมการ
41. นางกรรณิการ์ จังสมยา	กรรมการ
42. นางสุจินต์ สุจริตธรรม	กรรมการ
43. นางอรุณญา อินทร์ศรีชื่น	กรรมการ
44. นายยุทธนา จังอินทร์	กรรมการ
45. นางสาวธันยรัตน์ น้อยปั้น	กรรมการ
46. นางสาวสุนิศา บุญนำ	กรรมการ
47. นางสาวพรอำนวยการ บำรุงศิลป์	กรรมการ
48. นายรุ่งโรจน์ เมฆอรุณ	กรรมการ
49. นายศิริวุฒิ บุญชื่น	กรรมการ
50. นางสาววรรณภา ตาละกา	กรรมการ
51. นายกองคึกการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	กรรมการ
52. ประธานสภานักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	กรรมการ
53. ผู้อำนวยการกองกลาง	กรรมการและ
เลขานุการ

-
54. หัวหน้างานบริหารสำนักงาน ท่าพระจันทร์	กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ
55. หัวหน้างานบริหารอาคารสถานที่	กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ
56. นายกิตติ นาวิกมูล	กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ
57. นางสาวดาวเรือง แนวทอง	กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ
58. นางสาวธีรดา ไพรินทร์ภา	กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ให้มีวาระการดำเนินงานตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2559

(ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์)
อธิการบดี

คำสั่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่ 924/2559

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน “ครบรอบ 71 ปี วันสันติภาพไทย”

(เพิ่มเติม)

อนุสนธิคำสั่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ 573/2559 ลงวันที่ 23 มีนาคม 2559 แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน “ครบรอบ 71 ปี วันสันติภาพไทย” ไปแล้ว นั้น เนื่องจากมีมติที่ประชุมครั้งที่ 1/2559 พิจารณาเห็นควรแต่งตั้งผู้ที่มีความรอบรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์เสรีไทย เพิ่มเติมตามรายชื่อต่อไปนี้

1. รองศาสตราจารย์ ดร.บุษยา วีรกุล กรรมการ
2. ผู้จัดการสถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ กรรมการ
3. อุปนายกองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรรมการ
ทำพระจันทร์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2559

(ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์)

อธิการบดี

คำสั่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่ 1147/2559

เรื่อง แต่งตั้งบรรณาธิการเพื่อจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกงาน

“ประวัติศาสตร์มีชีวิต 71 ปี วันสันติภาพไทย”

ประจำปี 2559

ด้วย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ และสถาบันปรีดี พนมยงค์ กำหนดจัดงาน “ประวัติศาสตร์มีชีวิต 71 ปี วันสันติภาพไทย” ในวันอังคารที่ 16 สิงหาคม 2559 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ในโอกาสดังกล่าว มหาวิทยาลัยจะดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในงาน “ประวัติศาสตร์มีชีวิต 71 ปี วันสันติภาพไทย” ประจำปี 2559 เพื่อเป็นที่ระลึกสำหรับแขกผู้มีเกียรติทุกท่านที่เข้าร่วมงานฯ เพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปโดยเรียบร้อย จึงเห็นควรแต่งตั้ง นายกษิตศ อนันทนารถ เป็นบรรณาธิการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ในโอกาสดังกล่าวข้างต้น

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2559

(ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์)

อธิการบดี

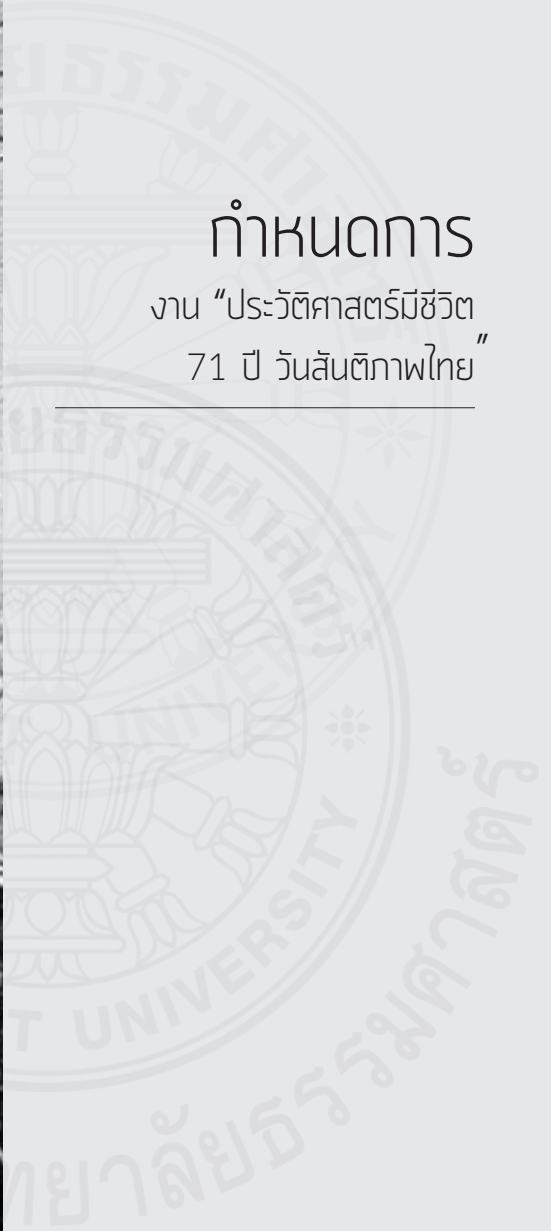

ไฟไหม้พันธมิตรทิ้งระเบิดบริเวณสถานีรถไฟกรุงเทพช่วงกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2487

กำหนดการ

งาน “ประวัติศาสตร์มีชีวิต
71 ปี วันสันติภาพไทย”

กำหนดการ

งาน “ประวัติศาสตร์มีชีวิต 71 ปี วันสันติภาพไทย” วันอังคารที่ 16 สิงหาคม 2559

ภาคเช้า

**ณ สวนประวัติศาสตร์ธรรมชาติกับการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์**

- เวลา 8.30–9.00 น. - ผู้ร่วมงานถึงบริเวณพิธีฯ/ ลงทะเบียน/
รับหนังสือที่ระลึก
- เวลา 9.00–10.30 น. - พิธีกรกล่าวต้อนรับ และนำเข้าสู่พิธีการ
- ผู้แทนทายาทเสรีไทย กล่าวถึงความเป็นมาของ
ขบวนการเสรีไทย
- ผู้แทนนักศึกษา กล่าวในโอกาสวันสันติภาพไทย
- กล่าวเปิดงาน “ประวัติศาสตร์มีชีวิต 71 ปี
วันสันติภาพไทย”
โดย อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พิธีเปิดงาน “ปึกธงสันติภาพ” เพื่อคารวะเสรีไทย
และผู้เสียชีวิตรจากสงครามโลก ครั้งที่ 2 โดย
- อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เสรีไทย/ ทายาท
- นายกองคึกการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- พิธีมอบรางวัลเกียรติยศ “สันติประชาธรรม”
ของโครงการ 100 ปี ชาตกาล
ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์
โดย คุณสุดา พนมยงค์
- บันทึกภาพหมู่ร่วมกัน
- เสรีจพิธี

ภาคบ่าย

ณ ห้องเอนกประสงค์ ชั้น 1 หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

เวลา 12.30–13.00 น. - แขกผู้มีเกียรติลงทะเบียนเข้าร่วมงาน/รับของที่ระลึก

- การแสดงดนตรี และขับกล่อมบทกวี บทเพลง
สันติภาพ โดย อาจารย์เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
และวงคันทนายาว

เวลา 13.00 น.

- พิธีกรกล่าวต้อนรับ และนำเข้าสู่พิธีการ
- ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ประธานในพิธี
มาถึงบริเวณงาน
- นายกษิต อนุทิน ชาญวีรกูล รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศ กล่าวความเป็นมาของชบวนการเสรีไทย
- ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร กล่าวเปิดงาน
“ประวัติศาสตร์ มีชีวิต 71 ปีวันสันติภาพไทย”

เวลา 13.30–14.00 น. - พิธีทางศาสนา 3 ศาสนา อภิศส่วนกุศลให้ผู้เสียชีวิต
ระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2

- พิธีการทางศาสนาอิสลาม
- พิธีการทางศาสนาคริสต์

- พิธีการทางศาสนาพุทธ และการแสดงธรรมกถา โดย พระคุณฐิติ เมธังกูโร (เจ้าอาวาสวัดทุ่งไผ่ จังหวัดชุมพร และเครือข่ายสังฆะเพื่อสังคม)
- เวลา 14.00–15.00 น. - พิธีมอบรางวัลให้กับเยาวชนที่ชนะการประกวดวาดภาพสันติภาพ โดย ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
- สุนทรพจน์ แนวคิดในการวาดภาพสันติภาพ โดยเยาวชนที่ชนะการประกวด
- เวลา 15.00–17.00 น. - การเสวนาเรื่อง “มองประวัติศาสตร์ไทยช่วง สงครามโลก ครั้งที่ 2 และขบวนการเสรีไทย อย่างมีชีวิต : ผ่านมุมมอง และร่องรอย ทางศิลปวัฒนธรรม” โดย นายอนุสรณ์ ติปยานนท์ ดร.สิทธิธรรม โรหิตะสุข นายศุภวัฒน์ หงษา นายอาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ ดำเนินรายการโดย ผศ.ดร.สุกัญญา สมไพบูลย์
- เวลา 17.00–18.00 น. - การแสดงดนตรี และขับกล่อมบทกวี บทเพลง สันติภาพ โดย อาจารย์เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และวงคันทน์ยาว
- เวลา 18.00 น. - เสรีจพิธี

หมายเหตุ กำหนดการอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

นกเสรีไทย

เมื่อ พ.ศ. 2489 สถาบันสมิธโซเนียน ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ตั้งชื่อ “นกเขียวก้านตองปีกสีฟ้า” หรือ “นกเขียวลออ” ซึ่ง เฮอริเบิร์ต จี. เด็กแนน (Herbert G. Deignan) พบที่บ้านท่าลั่น ตำบลท่าข้าม อำเภอพนมพิณ จังหวัด สุราษฎร์ธานี ในปีนั้น ว่า *Chloropsis cochinchinensis seri-thai* หรือ “นกเสรีไทย” เพื่อเป็นเกียรติและเป็นที่ระลึกแก่ขบวนการเสรีไทย

นอกจากนี้ ยังมีการตั้งชื่อนกปรกติ (*Chloropsis aurifrons pridii*) และ ปลาปล้องทองปรกติ (*Schistura pridii*) เพื่อเป็นเกียรติแก่นายปรกติ พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทยอีกด้วย

การรับรู้และถ่ายทอดเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยที่ถูกต้อง
ตรงกับฐานะทางประวัติศาสตร์ จึงมิใช่การเน้นย้ำแต่เรื่องราว
ของการต่อต้านญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น
หากแต่ต้องขยายบริบทให้กว้างออกจากกรอบความรักชาติ
ชาตินิยม ไปสู่ความรักประชาธิปไตย เพราะด้วยความรัก
ในส่วนหลังนี้ จึงจะช่วยให้แลเห็น “เนื้อใน” ของขบวนการ
และพันธกิจในฐานะเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม
เพื่อการมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของชาติจากทุกฝ่าย
ทุกกลุ่ม ทุกชนชั้น คือเป็นการนำเสนอเรื่องราว
ในรูปขบวนการต่อต้านลัทธิเผด็จการทหารเพื่อเอกราช
สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

พ.อ. ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

ที่มา: สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, *ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย: เรื่องราวของการต่อสู้
เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), 201.

